40 ΣΕΛΙΔΕΣ

ΝΕΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΜΕΛΕΤΗΣ, ΚΡΙΤΙΚ[illegible]ΝΗΣ

ΓΕΝΑΡΗΣ 1929 Αρ. 1 (13)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ : Α. ΜΠΟΓΔΑΝΩΦ : Τί ἶναι προλεταριακὴ Ποίηση ; (Κριτικὴ Μελέτη. Μετάφρ. Θ. Σουρλή.—Βιογρ. Σημείωμα «Ν.Ἐ».).—Ε. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ : Ἡ Θεοκρατικὴ ἀντίληψη στὴν Ἱστορία (Μελέτη. Α' μέρος).—Ν. ΚΑΤΗΦΟΡΗ : «Τὸ Καύκαλο» (Διήγημα). —ΓΙΑΝΝΗ ΚΟΙΔΑΤΟΥ : Ὁ Γ. Σκληρὸς καὶ τὸ ἔργο του.—Κ. ΒΙΟΛΕΤΩΦ : «Τὸ Τραγούδι τοῦ Σιδερᾶ» (Μετάφρ. Πέτρι).—ΑΛ. ΜΙΛΟΚ : «Οἱ Δώδεκα». (Μετάφρ. Π. Σιλβανοῦ. Βιογρ. Σημείωμα Ν. Ἐπ.»).—ΑΛ. ΝΕΒΑ : Ἀπονδές : Στὴ μνήμη τοῦ Λένιν—Στὸν Μάρκο Φρίντμαν—Στὴν πιδούλα τῶν Τρικκάλων.(Ποιήματα).—ΑΚΟΥ ΜΑΝΑΡΑ : Ὁ Ὑποκειμενικὸς Κινηματογράφος (Τεχνικὸ ἄρθρο).—Α. ΧΑΤΖ. : Τὸ μετεπαναστατικὸ Θέατρο, σκολειὸ τοῦ Ρωσσικοῦ Λαοῦ.— — — Ο ΜΗΝΑΣ : Ἀπὸ τὴ Σκοπιά μας: Ἀγραμματοσύνη καὶ Πραγματικότητα.—Ἐκεῖνοι ποὺ φεύγουν : Léon Bazalgette.—ΚΡΙΤΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ : Π. Πικροῦ : «Τὰ Ρήη τῆς Γῆς» τοῦ Μ. Κανελλή.—Α. Ζεβγᾶ : «Στρατιῶτες» τοῦ Π. Πρεβελάκη, «Στὸν ἀπέραντο κόσμο» τοῦ Δ. Οἰκονομίδη.—Οἱ ξένες ἐκδόσεις.—Τὸ Θέατρο.—Ὁ Κινηματογράφος.—Συναυλίες.—Ἐκθέσεις.—Ἐπίλογοι.—Ὁ Ἰσολογισμὸς τῆς Α' χρονιᾶς.—Βιβλιογραφικὸ Δελτίο.—Ἀλληλογραφία —

SOMMAIRE : A. BOGDANOV : Qu' est-ce que c' est la Poésie Prolétarienne ? (Essai. Trad. Th. Scourlis. Notice biograph par «R.N.»).—E. DÉMÉTRIOU : La Conception théocratique dans l' Histoire. (Étude 1ère partie).—M. CATIPHORIS : «La Tête de Mort» (Conte).— JEAN CORDATOS : Georgs Scliros et son œuvre.—C. VIOLETOFF : «Le Chant de Forgeron» (Poésie Bulgare—Trad. Petri).—AL. BLOK : «Les Douze» (Trad. P. Silvanos. Not. biogr. par. «R.N.».—AL NEVAS : Libations : A la mémoire de Lénine. A Marc Frintman.—A la Fillette de Tricala (Poèmes).—ACOS MANARAS : Le Ciné Subjectif (Article d' ordre technique).—A. HADJ. : Le Theâtre Sovietique, école du peuple Russe.— — —LES FAITS DU MOS : De notre point de vue : Ignorance et Réalité.—Ceux qui s' en vont : Léon Bazalgett.—LA CRITIQUE DES LIVRES : P. Picros : «Les Frissons de la Terre» de M. Canellis—A. Zevgas : «Soldats» de P. Prevelaki, «Dans le monde infini» de D. Économidès—Les Livres Étrangers.—Chronique Theâtrale.—Le Ciné.—Concerts.—Salons.—Épilogue.—Le Bilan de notre année économique.—.Memento Bibliographique.—etc, etc.

ΧΡΟΝΟΣ Β'

ΤΟ ΦΥΛΛΟ ΔΡ. 5

ΑΘΗΝΑ

"NEW REVEW,,
("NEA EPITHEORISSI,,)

MONTHLY, of STUDY, CRITIC and ART
Published in ATHENS — GREECE (P. O. B. 255).

Subscription payable in advance:
For England & Colonies £0. 6. 0.
Eor U. S. A. . . . . $2.
Each number 8 pens — 25 cents.

"REVUE NOUVELLE,,
("NÉA EPITHÉORISSI,,)

MENSUELLE, LITTÉRAIRE et CRITIQUE
Publiée à ATHÈNES — GRÈCE (Boîte P. 255).

Souscription payée d' avance:
France 40 fr., Turquie 6 sh., Égypte 6 sh., Russie 2 do.
Le numéro 3 1|2 fr. — 5 piastres.

"ΝΕΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ,,
ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟ

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΕΚΔΟΤΗΣ: ΑΓΓ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ (Δ.

Συνδρομές: Ἐσωτερικοῦ χρονιάτικη Δρ. 50. —Ἑξάμ. 30. Ἀγγλίας, Αἰγύπτου, Κύπρου, Τυρκίας χρον. Σελ. 6. Γαλλίας φρ. 40., Ἀμερικῆς καὶ Ρωσσίας Δολλάρια 2.

Διαφημίσεις: Ἡ σελίδα Δρ. 600. Μση καὶ τέταρτο σελ. ἀναλόγως. Ὁ στίχος δρ. 5.

Γράμματα, ἐμβάσματα κι ὅ,τι ἀφορᾶ τὸ περιοδικό, στὴ δ]ση: Ταχυδρ. Κιβώτιο 255. Ἀθήνα.

ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΙ ΜΑΣ ΣΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ:

Γιὰ τὴν ΑΜΕΡΙΚΗ ὁ **Γιάννης Θύμιος**, 101, W. 38th St. NEW - YORK (City)
,, ΑΙΓΥΠΤΟ τὸ **Βιβλιοπωλεῖο Γράμματα,,** B. P. 146 ALEXANDRIE
,, ΚΥΠΡΟ ὁ **Ἰάκωβος Νικολάου**, B. P. 198. NICOSIE - (CHYPRE)

ΔΙΕΘΝΗ ΧΡΟΝΙΚΑ

Ἡ λογοκρισία στὶς Ἑνωμένες Πολιτεῖες ὀργιάζει. Ὁ δήμαρχος τῆς Βοστώνης ἀπαγόρεψε τὴν κυκλοφορία δυὸ ρομάντζων τοῦ Ἄπτον Σίνκλαιρ: «Πετρέλαιο» καὶ «Βοστώνη», τὸ τελευταῖο ἀφιερωμένο ὡς γνωστὸ στὴν ὑπόθεση Σάκκο καὶ Βανζέττι, καὶ τὸ δράμα «Φιέστα» τοῦ Μίχαελ Γκόλντ (διευθυντοῦ τοῦ ἐπαν. περιοδικοῦ «Νέες Μάζες»). Τὸ γεγονὸς εἶναι ὅτι ἡ συμπεριφορὰ τοῦ δήμαρχου τῆς Βοστώνης καταχρίθηκε ἀπὸ παντοῦ.

*

Τὰ Γερμανικὰ δικαστήρια δείχνονται ἀπό τινος αὐστηρότατα γιὰ ὅ,τι θίγει τὸν κλῆρο. Μετὰ τὶς πρόσφατες καταδίκες τοῦ Γκεόργκε Γκρὸς καὶ Χασενκλέβερ, ἰδοὺ τώρα νέα δίκη κατὰ τοῦ καρικατουρίστα Κράϊμπικ κατηγορούμενου ὅτι κωμικοποίησε τὸν Μάγκιστερ Κοβάλσκι σ' ἕνα γερμανικὸ περιοδικό. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι εἶναι κοινὸ μυστικὸ τὸ πῶς ὁ Mgr Κοβάλσκι εἶχε σκανδαλώδεις ἐρωτικὲς περιπέτειες μὲ καμμιὰ ντουζίνα νεαρὲς καλόγριες.

*

Οἱ σοσιαλιστὲς τοῦ Ἄμστερδαμ τίμησαν τὸν περασμένο μῆνα τὴ μνήμη τοῦ Χέρμαν Χάϊζερμανς, τοῦ μεγάλου ἀντιπροσώπου τῆς Νατουραλιστικῆς Σχολῆς ποὺ ἐξάσκησε τεράστια ἐπίδραση στὸ θέατρο τῆς ἐποχῆς του, τόσο στὴν Ὁλλανδία ὅσο καὶ στὸ ἐξωτερικό.

*

Τὸ ἐτήσιο βραβεῖο «Μπαρμπάντ» τῶν φλαμανδικῶν γραμμάτων, ἀπονεμήθηκε γιὰ τὸ 1928 στὸν ποιητὴ Ρηϋμόντο Χέρρεμαν γιὰ μιὰ ἀνέκδοτη συλλογὴ στίχων του: «Tusschen wolken en arade» ('Ανάμεσα γῆς καὶ σύννεφων». Ἄς σημειωθεῖ πῶς μὲ τὸ ἴδιο βραβεῖο τιμήθηκε καὶ στὰ 1916 γιὰ ἕνα σκηνικό του ἔργο.—Τὸ jury τοῦ ἴδιου βραβείου, ἀπένειμε ἐπίσης βραβεῖο 500 φράγκων στὸ χωριάτη ποιητὴ Φρανσὶ Ἀντρὲ γιὰ τὰ «Χωριάτικα Τραγούδια» του ποὺ μερικὰ δημοσιεύουμε στὸ ἐρχόμενο μεταφρασμένο ἀπὸ τὸν συνεργάτη μας Π. Σιλβανό, μὲ εἰσαγωγὴ στὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ.

ΠΡΟΣΕΧΗ ΔΗΜΟΣΙΕΜΑΤΑ:

— **Α. Λουνατσάρσκι**: «Μαρξισμὸς καὶ Τέχνη».
— **Βόρη Πιλνιάκ**: «Ὁ διήγημα τῆς χώρας τοῦ Ὀκᾶ». (Τὸ πρῶτο μετεπαναστατικὸ ρομάντζο ποὺ βλέπει τὸ φῶς στὰ ἑλληνικ. κατὰ μετάφραση ἀπὸ τὸ ρούσικο.—(Εἰδικὴ συνεργασία γιὰ τὴ «Ν. Ε.»)
— **Γ. Πλεχάνωφ**: Κνοὺτ Χάμσουν. Μελέτη.
— **Α. Ντεμπόριν**: «Περὶ τῆς ἀξίας τοῦ πραγματισμοῦ» Κριτικὴ μελη.
— **Ὁ Λένιν γιὰ τν τέχνη.**
Μαρξιστικὲς Μελέτες: Περὶ Φροϋντισμοῦ, περ τῆς θεωρίας τῆς σχετικότητας τοῦ Ἄϊνστάϊν κλπ.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ. Μηπεριοδικό. Σταδίου 24. Ἀθήνα.
ΕΛΛΗΝ. ΓΡΑΜΜΑΑ. Δεκαπενθήμερο περιοδικό. Μάγερ 28, Ἀθνα.
ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ. Δεκαπενθήμερο φιλολογικὸ περιοδικό. Ρμβης 22, Ἀθνα.
ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ. Δεκαήμερη ἔκδοση «Ἀκαδημϊκοῦ».
ΙΟΝΙΟΣ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ. Μηνιαῖο φιλολογικὸ περιοδικ. Ζάκυνθο
ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΗ ΤΕΧΝΗ. Μηνιαῖο λογοτεχνικὸ περιοδικό. 10 Rue Lepsius. Ἀλεξάνδρεια.
Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΣΕΨΗ. Λογοτεχνικὴ καὶ καλλιτ. ἐπιθεωρ. 831 Prison St. Chicago U.S.A.
ΛΕΣΒΙΑΚΑ ΦΥΛΛΑ. Περιοδικὴ ἔκδοση. Poste restante Μυτιλη.
ΜΟΥΣΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ. Μηνιαία καλλιτεχν. Ἐπιθεώρησις. Ταχ. Κ 230 Ἀθήνα.
ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑ. Λογοτεχνικὸ καὶ καλλιτ. περιοδικό. Βεραντζέου 3. Ἀθήνα.
ΝΕΟΣ ΔΡΟΜΟΣ. Δεκαπενθήμερο Δελτίο Ἐκπ. Ὁμίλου. Σαδί 24. Ἀθήνα.
ΠΝΟΗ. Λογοτεχνὸ περιοδικὸ. Πιπίνου 40α Ἀθήνα.
ΠΑΙΔΙΚΗ ΧΑΡΑ Εὐριπίδου 6, Ἀθήνα.

"ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΩΡΗΣΗ,,
ΤΕΥΧΟΣ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ - ΔΡ 5
Πουλιέται στο Σοσιαλιστικὸ Βιβλιοπωλο (Ἀθηνᾶς 129)

ΝΕΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΜΕΛΕΤΗΣ, ΚΡΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΣ

ΓΕΝΑΡΗΣ 1929 — Αρ. 1 (13)
ΔΙΕΥΘΥΝΕΤΑΙ ΑΠΟ ΚΡΙΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ
ΓΡΑΜΜΑΤΑ, ΕΜΒΑΣΜΑΤΑ ΚΛΠ., ΣΤΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ: "ΝΕΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ,, ΤΑΧ. ΚΙΒ. 255.
ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΣ ΤΗΣ ΥΛΗΣ: ΑΝΤΡΕΑΣ ΖΕΒΓΑΣ

Α. ΜΠΟΓΔΑΝΩΦ:

ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΠΡΟΛΕΤΑΡΙΑΚΗ ΠΟΙΗΣΗ;

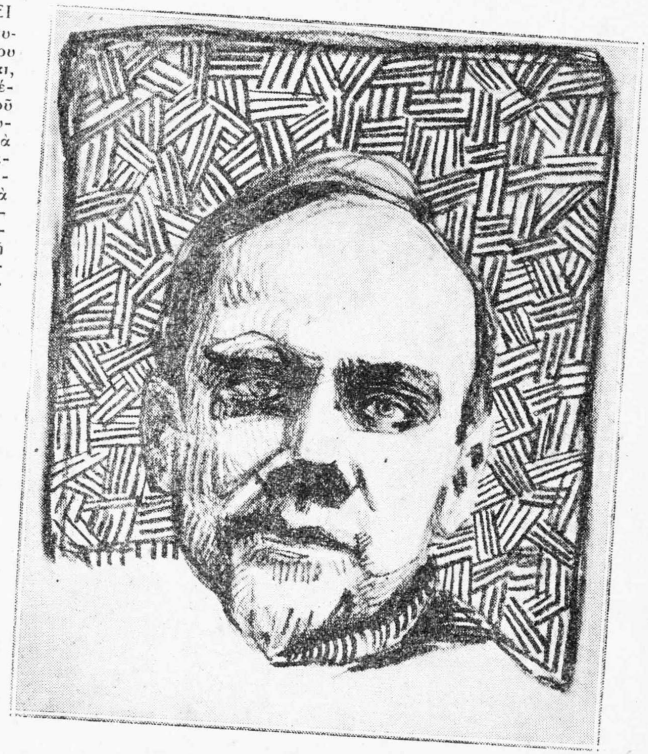

[ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ.—Ὁ Μπογδάνωφ, ψευδώνυμο τοῦ Ἀλέξαντρου Ἀλεξάντροβιτς Μανιλόβσκι, γεννήθηκε στὸ 1873 καὶ πέθανε στὶς 7 τ' Ἀπρίλη τοῦ 1928 στὴ Μόσχα, ὄντας διευθυντὴς τοῦ Ἰνστιτούτου γιὰ μεταγγίσεις αἵματος. Ὁ θάνατός του ἐπῆλθε ὑπὸ τραγικὲς συνθῆκες: θέλοντας ὁ Μ. νὰ ἐξαχριβώσει τὴ δραστικότητα τοῦ αἵματος ἀρρώστου ἀπὸ μαλάρια σ' ἕναν ὑγιῆ ὀργανισμό, ἐπιχείρησε ὁ ἴδιος στὸν ἑαυτό του μετάγγιση ἀρρωστεμένου αἵματος. Ἡ τεράστια ποσότητα (900 γρ.) τοῦ μεταγγισθέντος αἵματος δηλητηρίασε τὸν ὀργανισμὸ καὶ παράλυσε ὁλοκληρωτικὰ τὶς λειτουργίες τοῦ σηκοτιοῦ καὶ τῶν νεφρῶν τοῦ μεγάλου σοφοῦ ποὺ πλήρωσε μὲ τὴ ζωή του τὸ ἡρωικό του πείραμα.

Μετὰ λαμπρὲς σπουδὲς στὴ φυσικὴ ἱστορία καὶ τὴν ἰατρικὴ ὁ Μπογδάνωφ ντεπούταρε στὴν ἐπιστημονικὴ καρριέρα ὡς οἰκονομολόγος μὲ μιὰ ἐπιτομὴ τῆς μαρξιστικῆς πολιτικῆς οἰκονομίας (1897) ποὺ χρησίμεψε ὡς ἐγχειρίδιο σὲ πολλὲς γενιὲς ἐπαναστατῶν. Δυὸ χρόνια ἀργότερα δημοσίεψε ἕνα φιλοσοφικὸ ἔργο «Ἀρχὲς τῆς ἱστορικῆς ἀντίληψης τῆς φύσης». Ἀπὸ τοῦ 1904 ὡς τὸ 1907 ὑπῆρξε ἕνας ἀπὸ τοὺς ἡγέτες τῆς μπολσεβίκικης πτέρυγας τοῦ ἐργατικοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος στὴ Ρωσσία. Ἀπὸ τὶς παραμονὲς ὅμως τῆς ἐπανάστασης τοῦ 1905 ἄρχισε νὰ διαμορφώνεται στὴ Ρωσσία μιὰ τάση ἀναθεώρησης τοῦ μαρξισμοῦ στὴν ὁποία πρωτοστατοῦσαν οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Αὐστριακοῦ φυσιολόγου Μὰχ μεταξὺ τῶν ὁποίων συγκαταλέγονταν καὶ οἱ Μπογδάνωφ καὶ Λουνατσάρσκι. Κατὰ τὰ χρόνια 1907—1908 ὁ Μπ. παρεξέκλινε ἀπὸ τὴ λενινιστικὴ τάση τοῦ μπολσεβικισμοῦ στὴ Ρωσσία καὶ σχημάτισε μὲ τὸ Λουνατσάρσκι καὶ μερικοὺς ἄλλους ξεχωριστὴ ὁμάδα γνωστὴ μὲ τ' ὄνομα Vperiod («Ἐμπρός!») ἢ ὁμάδα τῶν «Ὀτζοβιστῶν» γιατὶ ἀξιοῦσε τὴν ἀνάκληση τῆς σοσιαλδημοκρατικῆς φράξιας ἀπὸ τὴ Δούμα. Στὰ 1909 ἐπῆλθεν ἡ ὁριστικὴ ρήξη μεταξὺ τῆς ὁμάδας Λένιν καὶ τοῦ Μπογδάνωφ. Ἀργότερα ἡ πλειοψηφία τῶν ὁπαδῶν του ἐπανῆλθε στὸ Μπολσεβίκικο κόμμα ἐνῶ ὁ Μπογδά-

νωφ σιγὰ—σιγὰ ἀποτραβήχτηκε ὁλότελα ἀπὸ τὸ προλεταριακὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα τῆς χώρας του.

Στὰ 1904 δημοσιεύει τὸν «Ἐμπειριομονισμὸ» του καθὼς καὶ μιὰ συλλογὴ «Δοκιμίων ρεαλιστικῆς φιλοσοφίας» ἐπηρεασμένα ἀπὸ τὶς θεωρίες τοῦ Μάχ. Τὴν τάση αὐτὴ κυρίως κριτικάρει ὁ Λένιν στὸ ἔργο του «Ματεριαλισμὸς καὶ Ἐμπειριοκριτικισμός». Ἐπικεφαλῆς τοῦ μαχισμοῦ βρίσκονταν τότες μαζὶ μὲ τὸν Μπ., κι' ὁ Λουνατσάρσκι, Γκόρκι καὶ Μπαζάρωφ, κυριώτερος δὲ πολέμιος τῆς τάσης αὐτῆς εἶταν ὁ Πλεχάνωφ καὶ ἡ σχολή του.

Ὁ Μπογδάνωφ, ἀφοῦ ἀφιέρωσε πάνω ἀπὸ 10 χρόνια στὴ μελέτη τοῦ μαρξιστικοῦ μονισμοῦ, ἔφτασε (στὰ 1912)στὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ φιλοσοφία προσπαθώντας μόνο, κατὰ τὰ λόγια τοῦ Κὰρλ Μάρξ, νὰ δώσει«μιὰ ἐξήγηση τοῦ κόσμου» ἐνῶ ἡ ἀνθρωπότητα ἔχει ὡς καθῆκον της νὰ τὸν μεταβάλει, δὲ θὰ μποροῦσε νὰ δώσει ἕνα μονισμὸ ἐπαληθευόμενο ἀπὸ τὴν πρακτική, δηλαδὴ περασμένο ἀπὸ τὴ βάσανο τῆς δουλειᾶς καὶ τῆς πάλης. Μόνο ἡ ἐπιστήμη, κατὰ τὴ γνώμη του, μποροῦσε νὰ δώσει αὐτὸ τὸ μονισμό. Καὶ ἐξακολουθώντας νὰ ἐμβαθύνει αὐτὸ τὸ ζήτημα ὁ Μπογδάνωφ πείστηκε ὅτι ὅλο τὸ πρόβλημα τοῦ πραγματικοῦ ἢ τῆς γνώσης συνίσταται στὴν ὀργάνωση, σ' ὁμογενὲς σύστημα, ἑνὸς ἀριθμοῦ στοιχείων ἀντιπροσωπευομένων πότε ἀπὸ τὰ πράματα, πότε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ πότε, τέλος, ἀπ' τὶς ἰδέες. Συνεπῶς μόνο οἱ ὀργανωτικὲς μέθοδες μποροῦνε νὰ ὁδηγήσουν στὴ λύση τῶν ζητημάτων αὐτῶν. Ἔτσι ὁ Μπογδάνωφ βρέθηκε στὴν ἀνάγκη νὰ ἀναζητήσει παγκόσμιους ὀργανωτικοὺς νόμους. Διέπλασε τὴν ἰδέα μιᾶς γενικῆς ὀργανωτικῆς ἐπιστήμης ποὺ ὀνόμασε «τεκτολογία».

Οἱ ἰδεαλιστικὲς ἀφετηρίες τῶν ἀπόψεών του κριτικαρίστηκαν αὐστηρὰ ἀπὸ τοὺς ρώσσους μαρξιστὲς εἰδικὰ δὲ ἀπὸ τὸν Νέβσκι.

Κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ πολέμου ὁ Μπογδάνωφ ὑπηρετοῦσε ὡς στρατιωτικὸς γιατρός. Δὲν ἔλαβε διόλου μέρος στὴν ἐπανάσταση τοῦ Ὀχτώβρη οὔτε στὸν ἐμφύλιο πόλεμο ἀλλά, ἴσαμε τὸ θάνατό του, ἔμεινε Διευθυντὴς τοῦ Ἰνστιτούτου ποὺ ἀναφέραμε καὶ τοῦ ὁποίου τὶς ἐργασίες συνώψισε στὸ πρόσφατο ἔργο του «Ἡ πάλη γιὰ τὴ ζωϊκὴ ἄμυνα» (1927).

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ παραπάνω ἔργα ὁ Μπ. ἔγραψε καὶ τ' ἀκόλουθα: «Οἱ ἀρχὲς τῆς γνώσης ἀπὸ ἱστορικὴ ἄποψη», «Ἡ παγκόσμια ἐπιστήμη τῆς ὀργάνωσης», «Ἡ ἐπιστήμη τῆς Κοινωνικῆς συνείδησης», «Τὰ προβλήματα τοῦ σοσιαλισμοῦ», συλλογὲς παλιῶν καὶ νέων ἄρθρων του: «Ἕνας νέος κόσμος», «Ὁ Σοσιαλισμὸς τῆς Ἐπιστήμης» (ἐπιστημονικὰ προβλήματα τοῦ προλεταριάτου), «Ἡ φιλοσοφία τῆς ἐμπειρίας», «Ἐκλαϊκευτικὰ δοκίμια»,«Ὁ Ματεριαλισμός, ὁ ἐμπειριοκριτικισμός, ὁ διαλεχτικὸς ματεριαλισμός,ὁ ἐμπειριομονισμός,ἡ ἐπιστήμη τοῦ μέλλοντος» καὶ τὸ χαρακτηριστικώτερο τῶν ἔργων του: «Ἡ φιλοσοφία τῆς ζωντανῆς πείρας» ποὺ κριτικάρει δριμύτατα γιὰ τὶς ἰδεαλιστικὲς τὰς ἀπόψεις ὁ Νέβσκυ στὸ συμπληρωματικὸ ἄρθρο ποὺ βρίσκεται προσαρτημένο στὸ τέλος τοῦ βιβλίου τοῦ Λένιν: «Ματεριαλισμὸς καὶ ἐμπειριοκριτικισμός».

Ἡ «Νέα Ἐπιθεώρηση» ἀκολουθώντας τὴν ἀρχὴ καὶ τὸ πρόγραμμά της ποὺ συνίσταται στὴ διαφώτιση τοῦ φαινομένου τῆς Τέχνης δὲ θὰ μποροῦσε νὰ παραμελήσει μιὰ τόσο σοβαρὴ μελέτη ὅπως ἡ σημερινὴ τοῦ Ρώσσου σοφοῦ, ἔστω κι' ἂν σὲ ὡρισμένα σημεῖα ὁ συγγραφέας της δὲ μπορεῖ νὰ ἀπαλλαχτεῖ ὁλότελα ἀπὸ τὶς ἰδεαλιστικὲς ἀπόψεις τῆς φιλοσοφίας του. Πιστεύει ὅτι μέ τὴ δημοσίεψη τῆς μελέτης αὐτῆς, διανοίγει εὐρύτατο πεδίο μελέτης καὶ συζήτησης τῶν ἀντιλήψεων τοῦ Μπογδάνωφ μεταξὺ τῶν μαρξιστῶν διανοουμένων]

«Ν. Ε.»

Ι

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Ἡ προλεταριακὴ ποίηση εἶναι πρῶτ' ἀπ' ὅλα ὡρισμένη τέχνη. Δὲν ὑπάρχει ποίηση ὅπως καὶ γενικώτερα δὲν ὑπάρχει τέχνη ἐκεῖ ποὺ λείπει ἡ ζωντανὴ μορφή. Ἂν π.χ. ὁ Πυθαγόρειος πίνακας ἢ οἱ φυσικοὶ νόμοι μεταποιηθοῦν σὲ στίχους ὅσο κι' ἂν εἶναι στίχοι δὲν εἶναι ὅμως ποτὲς ποίηση.

Δὲν ὑπάρχει ποίηση, ὅπως γενικὰ δὲν ὑπάρχει τέχνη, ὅταν οἱ μορφὲς ταξινομοῦνται χωρὶς ἀμοιβαία συμφωνία, ὅταν δὲν ἀναλογοῦν καὶ δὲν συνδέονται ἀμοιβαῖα, ὅταν τοὺς λείπει ἡ ὀργανικότητα. Ἂν λ.χ. οἱ περιγραφόμενες εἰκόνες δὲν εἶναι συνδυασμένες μὲ τὴν ὁμοιομορφία τοῦ σχεδίου, ἂν εἶναι σκόρπιες στὴν τύχη, χωρὶς καμμιὰ τάξη, οὔτε εἰκόνα δημιουργεῖται οὔτε ἔργο τέχνης.

Πρὶν ἀπὸ λίγο καιρὸ(*) δημοσιεύτηκαν σὲ μιὰ ἐφημερίδα μερικοὶ στίχοι ποὺ ἄρχιζαν ἔτσι :

«Πόλεμος ὥς τὴ νίκη! πάντα Πόλεμος!
οἱ φουσκωμένες τσέπες τοῦ ἔμπορα κράζουν.
Τὸ αἷμα τῶν σκοτωμένων δὲν τὸν συγκινεῖ
ἂν κέρδος δὲν τοῦ δίνει!
Κι' ὁ ἐργολάβος γιὰ νὰ κερδίσει πιὸ πολλὰ
τοὺς ἐργάτες ξεγελᾶ, ἐντελῶς συνειδητά...κλπ.

Εἶτανε, θαρρῶ, ἔγκλημα ἀπὸ μέρους τῆς σύνταξης νὰ τυπώσει τέτοιους στίχους, ἔγκλημα τόσο γιὰ τὸν ἀναγνώστη ὅσο καὶ γιὰ τὸν συγγραφέα, ὅσο εἰλικρινὴς καὶ τίμιος ἐργάτης κι' ἂν εἶναι, κι' ὅσο κι' ἂν δὲν εἶχε ἰδέα τοῦ τί εἶναι ποίηση. Στοὺς στίχους αὐτοὺς λείπουν οἱ ζωντανὲς μεταφορὲς (τὸ κυριώτερο: ὁ πόλεμος βαδίζει ὥς τὸ τέλος μὲ τὸ κέρδος) ἢ βρίσκουνται σὲ μεγάλη ἀντίφαση μεταξύ τους (οἱ τσέπες «κράζουν» ἐνῶ ταυτόχρονα εἶναι «φουσκωμένες»). Οἱ στίχοι αὐτοὶ εἶναι τόσο παράξενοι ποὺ θὰ νόμιζε κανεὶς πὼς γράφτηκαν ξεπίτηδες γιὰ νὰ χρησιμέψουν ὡς παράδειγμα τῶν τεχνικῶν ἀντιθέσεων.

Δὲν ἐπιτρέπεται νὰ λησμονοῦμε ὅτι ἡ τέχνη εἶναι σύνθεση ζωντανῶν μορφῶν· ἡ ποίηση εἶναι σύνθεση ζωντανῶν μορφῶν στὴ φόρμα τῆς λέξης.

ΙΙ

Η ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ

Ἡ ἀρχὴ τῆς ποίησης βρίσκεται στὴ στιγμὴ ποὺ ἀρχίζει ἡ ἀνθρώπινη λαλιά. Οἱ κραυγὲς ποὺ ἔβγαζαν ἀκούσια οἱ πρωτόγονοι ἄνθρωποι σὲ μιὰ προσπάθεια ἐργασίας, οἱ κραυγὲς τῆς ἐργασίας, εἶταν τὰ πρῶτα σπέρματα τοῦ λόγου, οἱ πρῶτες ἐκδηλώσεις οἱ φυσικὲς καὶ νοητὲς γιὰ τοὺς ἄλλους ἐκδηλώσεις τῆς ἐνέργειας στὴν ὁποία γεννιόντουσαν. Οἱ ἴδιες αὐτὲς κραυγὲς τῆς ἐργασίας εἶταν ὁ πυρῆνας γιὰ τὸ ἐργατικὸ τραγούδι.

Τὸ ἐργατικὸ τραγούδι δὲν εἶτανε πασσατέμπο ἢ ἁπλῆ εὐχαρίστηση. Στὴν κοινὴ ἐργασία συγκέντρωνε τὶς προσπάθειες τῶν ἐργαζομένων, τοὺς βοηθοῦσε, τοὺς κατάταζε, ἔδινε ρυθμικὴ κανονικότητα στὶς προσπάθειες τους, ρυθμικὴ συνοχὴ (ἁρμονία). Ἔτσι ἔπαιζε ρόλο ἑνὸς ὀργανωτικοῦ μέσου τῶν κολλεχτιβιστικῶν ἐνεργειῶν. Τὴν ἴδια σημασία διατήρησε ἴσαμε σήμερα.

(*) Ἡ μελέτη εἶναι γραμμένη στὰ 1920! (σ.Ν.Ε.)

Τὸ πολεμικὸ τραγούδι ποὺ ἀναπτύχθηκε ἀργότερα χρησίμευε γιὰ ὀργανωτικοὺς πάλι σκοποὺς μὰ μὲ μιὰν ἄλλην ἀπόχρωση. Τραγουδιόταν πρὶν ἀπ' τὴ μάχη καὶ δημιουργοῦσε τὴν ἑνότητα τῆς διάθεσης, τὴν ἁρμονία τοῦ κολλεχτιβιστικοῦ αἰσθήματος, τὸ βασικὸ δηλ. ὅρο γιὰ μιὰν ἐνιαία ἔφοδο στὴ μάχη. Εἶτανε, νὰ ποῦμε, ἡ προπαρασκευαστικὴ ὀργάνωση τῶν δυνάμεων τῆς κολλεχτίβας γιὰ τὰ ἐπικείμενα δύσκολα καθήκοντα.

Ἡ δεύτερη ρίζα τῆς ποίησης εἶναι ὁ Μῦθος. Ὁ μῦθος εἶναι ἡ ἀρχὴ κάθε γνώσης· ἀρχικὰ οἱ λέξεις σήμαιναν ἀνθρώπινες ἐνέργειες. Οἱ ἄνθρωποι γιὰ ν' ἀναγγείλουν ἕνα φυσικὸ φαινόμενο ἢ μιὰ ἐνέργεια τῶν φυσικῶν δυνάμεων μεταχειρίζονταν τὶς ἴδιες λέξεις. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, ἀναγκαστικά, ἀνθρωποποιήθηκε καὶ ἡ φύση στὴν πρωτόγονη περιγραφὴ ἢ διήγηση. Μιλοῦσανε γιὰ ἕνα θεριὸ ἢ γιὰ κανένα δέντρο, γιὰ τὸν ἥλιο ἢ τὸ φεγγάρι, γιὰ τὸ ποτάμι ἢ γιὰ ἕνα ρυάκι καὶ γενικὰ γιὰ κάποιο ἀντικείμενο, ὅπως θὰ μιλούσανε καὶ γιὰ ἕναν ἄνθρωπο. Ὁ Ἥλιος «ἀνεβαίνει» στὸν οὐρανὸ καὶ «κατεβαίνει»—τὴν αὐγὴ «ξυπνάει» καὶ τὸ βράδυ «πάει νὰ κοιμηθεῖ»—τὸ χειμῶνα «ἀρρωσταίνει» καὶ «φθίνει» κ.ο.κ. Ἡ αὐθαίρετη αὐτὴ μεταφορὰ τῶν ἀντιλήψεων ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο στὴ φύση καλεῖται **πρωταρχικὴ μεταφορά.** Χωρὶς αὐτὴ δὲ θ' ἀναπτύσσονταν ἡ σκέψη γιὰ τὸν ἐξωτερικὸ κόσμο, δὲ θὰ γεννιόταν ἡ γνώση.

Ἀργότερα ἡ ἀνθρώπινη νόηση ἀναγνώρισε τὴ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ περιβάλλοντος αὐτὸν ἐξωτερικοῦ κόσμου, ἀπαλλάχτηκε ἀπὸ τὴν πρωταρχικὴ μεταφορὰ καὶ δημιουργήθηκαν ἰδιαίτερα ὀνόματα γιὰ τὰ πράματα. Ἡ σκέψη ὅμως δὲν εἶναι καὶ σήμερα ἀκόμη ἀπαλλαγμένη ἐντελῶς ἀπὸ τὴν πρωταρχικὴ αὐτὴ μεταφορά. Ἡ λέξη «κόσμος»(*) εἶναι λέξη ποὺ ἔμεινε,εἰδικὰ ὅμως σημαίνει κοινότητα,ὁμάδα ἀνθρώπων.Ὁ ρόλος τῆς πρωταρχικῆς μεταφορᾶς στὴν ποίηση εἶταν καὶ εἶναι μεγάλος. Ἡ ἀνθρωποποίηση τῆς φύσης εἶταν καὶ εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς κυριώτερες μέθοδες τῆς ποίησης.

Ἀρχικὰ ὁ μῦθος δὲν περιεῖχε τίποτε τὸ φανταστικό. Ὅταν ἕνας πατέρας δίδασκε στὰ παιδιά του τὴ διχή του πεῖρα, τοὺς διηγότανε λ.χ. γιὰ τὴν ἀνάγκη τοῦ ἥλιου νὰ μεταβάλλεται στὴ χρονική του πορεία, ἡ πρωτόγονη αὐτὴ ἀστρονομικὴ διδασκαλία ἔπαιρνε ἀπαραίτητα τὸ χαρακτήρα μιᾶς περιπετειώδικης ἱστορίας ἑνὸς ἰσχυροῦ καὶ καλοῦ ἀνθρώπου ποὺ βρίσκεται σ' ἕνα δύσκολον ἀγῶνα μὲ ἐχθρικὲς δυνάμεις ποὺ πότε ὑποχωροῦν μπροστά του, πότε τόνε νικοῦν καὶ τὸν γιομίζουν πληγές, τὸν ἐξασθενοῦν κλπ. Ἀπ' αὐτὸ γεννήθηκε κατόπιν κάποιος ποιητικὸς μῦθος στοὺς Βαβυλώνιους γιὰ τὸν ἥρωα Γιλγάμες ὅπως καὶ στοὺς Ἕλληνες γιὰ τὸν ἥρωα Ἡρακλῆ. Ὅταν ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος ἤθελε νὰ διδάξει σ' ἕναν ἄπειρο καὶ ἄμαθο ὅτι τὰ πτώματα εἶναι ἐπιβλαβῆ γιὰ τοὺς ζωντανοὺς ἀνθρώπους, ὅτι προκαλοῦν ἀρρώστειες ποὺ ἐξασθενοῦν καὶ καταστρέρουν τοὺς ἀνθρώπους, ἔπλαθε μιὰ διήγηση γιὰ τοὺς πανούργους ἀνθρώπους, γιὰ τὴν ἐχθρότητά τους πρὸς τοὺς ζωντανούς, ὁλικὸ ἀπ' ὅπου δημιουργήθηκαν ἀργότερα οἱ μῦθοι τῶν Βαμπύρων(**). Ὁ μῦθος λοιπὸν εἶτανε τότε ἡ μοναδικὴ μορφὴ τῆς εὕρυνσης τῶν γνώσεων στὴν ἀνθρώπινη κοινωνία.

Ποίηση, πρόζα καὶ ἐπιστήμη συγχωνεύονταν ἀξεχώριστα στὸν ἀκαθόριστο πυρῆνα ποὺ παρουσίαζε ὁ ἀρχικὸς μῦθος. Ἡ ζωντανή του ἔννοια ὅμως, ἡ σημασία του γιὰ τὴν ἀνθρώπινη κοινωνία παρουσιάζεται ξεκάθαρα. Ὁ μῦθος εἶταν ἐπίσης ἕνα ὀργανωτικὸ μέσο τῆς κοινῆς ἐργασίας στὴν ἀνθρώπινη κοινωνία.

Γιατὶ ὅμως διαδίδονται ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιὰ οἱ γνώσεις τῶν ἀνθρώπων γιὰ τὸν ἑαυτό τους, τὴ ζωή, τὴ φύση; Γιὰ νὰ ἐναρμονίζουνται οἱ πρακτικὲς προσπάθειες τῶν ἀνθρώπων μὲ τὶς γνώσεις αὐτές, γιὰ νὰ μποροῦμε νὰ συνενώνουμε καὶ νὰ κατευθύνουμε τὴν ἀνθρώπινη δύναμη ἀνάλογα μὲ τὶς γνώσεις αὐτές, τελικὰ γιὰ νὰ ὀργανώνουμε τὶς πρακτικὲς προσπάθειες τῶν ἀνθρώπων βασιζόμενοι στὶς γνώσεις αὐτές.

Ὁ ἀρχικὸς μῦθος τοῦ Ἥλιου, ἡ περιγραφὴ τῆς χρονικῆς του μεταβολῆς, ἔδινε τὶς ἀναγκαῖες ὑποδείξεις γιὰ τὸ σύστημα τῶν γεωργικῶν ἐργασιῶν, γιὰ τὸ κυνήγι, τὸ ψάρεμα κι' ὅλες τὶς ἄλλες ἀσχολίες ἡ ὀργάνωση τῶν ὁποίων στηρίζεται σὲ μιὰ συστηματικὴ κατανομὴ τῆς ἐργασίας κατ' ἐποχές, σ' ἕνα καιρικὸ προσανατολισμό. Ὁ μῦθος γιὰ τοὺς νεκροὺς ὑπόδειχνε τὰ ὑγιεινὰ μέτρα σχετικὰ μὲ τὰ πτώματα γιὰ νὰ τὰ θάβουν οἱ ἄνθρωποι πολὺ βαθειὰ καὶ πολὺ μακρυὰ ἀπὸ τὶς κατοικίες. Ἡ ἀρχικὴ ποιητικὴ γνώση ἔπαιζε γιὰ τὶς ἐργασίες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἕνα τέτοιο ὀργανωτικὸ ρόλο ὅπως ἀκριβῶς οἱ νέες ἐπιστῆμες στὴ σύχρονη παραγωγή.

ΙΙΙ

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗ ΖΩΗ

Μεταβλήθηκε πολὺ ἡ σημασία τῆς ποίησης στὴ ζωή; Ἂς θυμηθοῦμε τί σημασία εἶχε γιὰ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνες ἡ ἀρχαία ποίηση τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Ἡσίοδου: εἶταν ἕνα σπουδαῖο μέσο διαπαιδαγώγησης. Καὶ τί εἶναι διαπαιδαγώγηση; Ἡ πιὸ βασικὴ ὀργανωτικὴ ἐργασία ποὺ δίνει στὴν κοινωνία νέα μέλη.

Οἱ ἄνθρωποι προετοιμάζουνται σὲ μιὰ τέτοια κατεύθυνση ποὺ νὰ μποροῦνε κατόπιν νὰ εἶναι δρῶντα μέλη στὸ σύστημα τῆς κοινωνικῆς ἁρμονίας,νὰ κατέχουν μιὰν ὡρισμένη θέση καὶ νὰ ἐκτελοῦν μιὰν ὡρισμένη λειτουργία στὴν κοινωνία. Ἡ διαπαιδαγώγηση ὀργανώνει τὴν ἀνθρώπινη κολλεχτίβα ὅπως ἡ διδασκαλία τῆς ἐφόδου, τῆς πειθαρχίας καὶ τῶν μεθόδων τῆς μάχης ὀργανώνει ἕνα στρατό.

Οἱ θεωρητικοί μας ποὺ σύμφωνα μὲ τὶς ἀριστοκρατικὲς καὶ ἐν μέρει καπιταλιστικὲς παραδόσεις θεωροῦνε τὴν τέχνη σὰν «πολυτέλεια», σὰν «πολύτιμο στόλισμα» τῆς ζωῆς, δὲ βλέπουνε σὲ ποιὰ ἀντιφαση πέφτουν ὅταν ἀναγνωρίζουνε συχρόνως στὴν τέχνη ἕνα διαπαιδαγωγικὸ σκοπό, δηλαδὴ μιὰ **πρακτικὴ ὀργανωτικὴ σημασία.**

Ὑπάρχουνε δυὸ ἀστικὲς θεωρίες: ἡ θεωρία τῆς «**ἀγνῆς τέχνης**» καὶ ἡ θεωρία τῆς «**ἀστικῆς τέχνης**». Ἡ πρώτη ἰσχυρίζεται πὼς σκοπὸς τῆς τέχνης εἶναι ἡ ἀπολύτρωση τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τὰ συμφέροντα καὶ τὶς προσπάθειες τοῦ πρακτικοῦ ἀγῶνα! Ἡ ἄλλη παραδέχεται ὅτι σκοπὸς τῆς τέχνης εἶναι ἡ πραγματοποίηση προοδευτικῶν σκοπῶν τοῦ ἀγῶνα τῶν ἀνθρώπων.Μποροῦμε ὅμως ν' ἀρνηθοῦμε καὶ τὶς δυὸ αὐτὲς θεωρίες ἂν ἐξετάσουμε τί ρόλο παίζει πραγματικὰ ἡ τέχνη στὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων. Ἡ τέχνη ὀργανώνει τὶς ἀνθρώπινες δυνάμεις ἐντελῶς ἀνεξάρτητα ἀπ' τὰ καθήκοντα ποὺ αὐτὴ ἡ ἴδια θέτει. Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπιβάλουμε πρακτικὰ καθήκοντα στὴν τέχνη. Αὐτὸ θὰ εἴτανε γι' αὐτὴν ἐπιζήμιο καὶ περιττὸς περιορισμός. Ἔπειτα ὁ καλλιτέχνης μπορεῖ νὰ ὀργανώνει ἁρμονικὰ τὶς μορφές του, ὅταν δημιουργεῖ λεύτερα, χωρὶς περιορισμούς, ἀνεπηρέαστα. Θὰ εἶταν ἐπίσης ἀνοησία ν' ἀπαγορεύεται

(*) Ρωσσικὰ Μὶρ σημαίνει ταυτόχρονα καὶ: κοινότητα, κολλεχτίβα. (Σ.τ.μ.)

(**)Βάμπυροι ὀνομάζουνταν ὡρισμένοι νεκροὶ γιὰ τοὺς ὁποίους κρατοῦσε ἡ δεισιδαιμονία ὅτι σηκώνονταν, νύχτα, ἀπὸ τὰ μνήματά τους καὶ ζοῦσαν μὲ μορφὴ βρυκόλακων βυζαίνοντας τὸ αἷμα τῶν ζωντανῶν καὶ προξενώντας τους κακὲς ἀρρώστειες (σ. Ν.Ε.)

στὴν τέχνη ἡ σύλληψη πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν μοτίβων. Τὸ περιεχόμενο τῆς τέχνης εἶν' δλη ἡ ζωὴ χωρὶς περιορισμοὺς κι' ἀπαγορέψεις.

Τὸ καθάριο ἐπίπεδο τῆς ποίησης εἶναι ὁ λυρισμός, ἡ τέχνη τῶν προσωπικῶν διαθέσεων, τοῦ αἰσθήματος. Μπορεῖ ὅμως μιὰ τέτοια τέχνη νἄχει κοινωνική, ὀργανωτικὴ σημασία;

Ἂν ἡ λυρικὴ ποίηση ἐξεδήλωνε μόνο τὰ προσωπικὰ γεγονότα τῆς ζωῆς τοῦ καλλιτέχνη, δὲ θὰ εἴτανε νοητὴ καὶ ἐνδιαφέρουσα γιὰ κανέναν ἄλλον ἐχτὸς ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν καλλιτέχνη καὶ συνεπῶς δὲ θὰ εἴτανε τέχνη. Ἡ σημασία της ἔγκειται στ' ὅτι σχηματίζει ἕνα τύπο διαθέσεων ποὺ εἶναι κοινὸς σὲ πολλὰ πρόσωπα, μιὰν ὁμοιότητα καὶ συγγένεια τῶν ψυχικῶν συγκινήσεων. Ἐνῶ ὁ ποιητὴς ἀνακαλύπτει κ' ἐξηγεῖ στοὺς ἀνθρώπους αὐτὸ τὸ κοινὸ σημεῖο ἐπαφῆς, τοὺς ἑνώνει ταυτόχρονα στὸ αἴσθημα, τοὺς συνδέει μὲ τ' ἀόρατα νήματα τῆς ἀμοιβαίας συνεννόησης, μὲ τὴ «**συμπάθεια**» ποὺ τὴν ξυπνάει μέσα σ' ὅλους. Συχρόνως ὁ ποιητὴς διαπαιδαγωγεῖ ἕνα μέρος τῆς ψυχῆς αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων σὲ μιὰ καὶ τὴν αὐτὴ κατεύθυνση, ὥστε ἡ ψυχικὴ συγγένεια νὰ ἐμβαθύνει καὶ στεριώνει τὴ σταθερότητα τῆς ταξικῆς ἢ κοινωνικῆς σχέσης. Μ' αὐτὸ ὅμως παρασκευάζεται κι' ἀναπτύσσεται καὶ ἡ δυνατότητα κοινῶν καὶ συνδυασμένων ἐνεργειῶν. Ἐδῶ, ὅπως διαπιστώσαμε καὶ στὸ πολεμικὸ τραγούδι, γίνεται ὡρισμένη προπαρασκευαστικὴ ὀργάνωση τῶν δυνάμεων τῆς κολλεχτίβας γιὰ ὁποιαδήποτε δράση στὴν κοινὴ ζωὴ καὶ τὸν κοινὸν ἀγῶνα.

Ἡ ποίηση ποὺ ἐκφράζει τὴ ζωὴ ὅπως τὸ ἔπος, τὸ δρᾶμα, τὸ ρομάντζο, ἔχει σημασία ὀργανωτικὴ ὅμοια μὲ τὴ σημασία τῆς ἐπιστήμης καὶ χρησιμεύει στὴν καθοδήγηση τῶν ἀνθρώπων, στὴν τακτοποίηση τῶν ἀμοιβαίων σχέσεων τῶν ἀνθρώπων, μὲ βάση τὴν προγενέστερη πεῖρα.

Τὰ ἐπικὰ ποιήματα ἐκφράζουν τὴ ζωντανὴ μορφὴ τῶν μαζικῶν δράσεων, τὴ σχέση ἀφ' ἑνὸς μεταξὺ «ἡρώων» ἀρχηγῶν καὶ μάζας ποὺ τοὺς ἀκολουθεῖ, καὶ ἀφ' ἑτέρου τοῦ ἀγῶνα καὶ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν κολλεχτιβιστικῶν δυνάμεων τοῦ λαοῦ καὶ αὐτῶν. Τὰ περισσότερα ρομάντζα καὶ ἰδιαίτερα οἱ εἰδικὲς ρομαντικὲς σελίδες τους, παρουσιάζουνε σὲ συγκεκριμένα παραδείγματα τὴ λύση ὡρισμένων θεμάτων: πῶς διαμορφώνουται στὴν οἰκογενειακὴ μορφὴ καὶ κάτω ἀπὸ διαφορετικὲς συνθῆκες ἀρσενικὰ καὶ θηλυκὰ ἄτομα πρωτόγονων ὀργανώσεων καὶ γενικὰ πῶς προσαρμόζουνται διάφορα ἄτομα στοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ κοινωνικὰ περιβάλλοντα. Τὸ δρᾶμα παρουσιάζει ἐνεργητικὰ κοινωνικὲς συγκρούσεις καὶ τὴ λύση τους. Σήμερα ἡ ποίηση καὶ γενικὰ ἡ φιλολογία εἶναι ὁπωσδήποτε γιὰ τὸν πληθυσμὸ τῶν πόλεων τὸ μέσο τῆς διαπαιδαγώγησης ποὺ εὑρύνει καὶ πραγματοποιεῖ, δηλαδὴ τὸ μέσο ποὺ ἀνάγει τὸν ἄνθρωπο στὸ σύστημα τῶν κοινωνικῶν σχέσεων.

V

Η ΠΟΙΗΣΗ ΕΙΝΑΙ ΤΑΞΙΚΗ;

Ἡ σημερινὴ κοινωνία εἶναι διαιρεμένη σὲ τάξεις. Οἱ τάξεις εἶναι ὁμάδες χωρισμένες ἡ μιὰ ἀπ' τὴν ἄλλη ἐξαιτίας πολλῶν βιοτικῶν ἀντιθέσεων, καὶ γι' αὐτὸ ὀργανώνουνται ξεχωριστά, μὲ διαφορετικὰ μέσα, ἡ μιὰ ἐνάντια στὴν ἄλλη. Κατὰ φυσικὸ τρόπο τὰ μέσα τῆς ὀργάνωσής τους, δηλαδὴ οἱ ἰδεολογίες τους, διαφέρουν, ξεχωρίζουν ἡ μιὰ ἀπ' τὴν ἄλλη καὶ δὲ βρίσκουνται σὲ συμφωνία ἀλλὰ μάλλον σ' ὀξὺν ἀγῶνα ἀναμεταξύ τους. Αὐτὸ συμβαίνει καὶ μὲ τὴν ποίηση. Σὲ μιὰ ταξικὴ κοινωνία ὑπάρχει καὶ ταξικὴ ποίηση, δηλαδὴ φεουδαρχικὴ ποίηση, ἀγροτική, μπουρζουαζική, προλεταριακὴ ποίηση.

Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ ποίηση ὑπερασπίζει τὰ συμφέροντα αὐτῆς ἢ ἐκείνης τῆς τάξης. Τὸ τελευταῖο ὅμως συμβαίνει πολὺ σπάνια καὶ μόνο στὴν πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ ποίηση. Γενικώτερα ὅμως ὁ τελικὸς χαραχτῆρας τῆς ποίησης, βρίσκεται πολὺ βαθύτερα. Ἐκφράζεται ἀνάλογα μὲ τὴν ταξικὴ θέση τοῦ ποιητῆ ποὺ βλέπει τὸν κόσμο μὲ τὰ μάτια τῆς τάξης του, σκέφτεται μὲ τὴ σκέψη της, ἀνταποκρίνεται στὴν κοινή της φύση. Πίσω ἀπὸ τὸ συγγραφέα κρύβεται ἡ ὁμάδα, ἡ τάξη. Κ' ἡ ποίηση εἶναι ἕνα μέρος τῆς συνείδησης τῆς τάξης αὐτῆς, τῆς ὁμάδας αὐτῆς. Ὁ συγγραφέας δὲν τὸ νοιώθει κ' ἴσως δὲν τὸ προαισθάνεται αὐτὸ διόλου. Συνήθως ἡ ποίηση δὲ μᾶς φανερώνει τὴν ταξική του προέλευση.

Ἡ ποίηση λ.χ. ποὺ ἐκφράζει τὸν ἐναρμονισμὸ τῆς φύσης μὲ τὶς ψυχικὲς διαθέσεις τοῦ ποιητῆ μᾶς φαίνεται μὲ τὴν πρώτη ματιὰ σὰν ἕνα τέλειο παράδειγμα τῆς «Τέχνης γιὰ τὴν Τέχνη» ἀπ' τὴν ὁποία λείπει κάθε κοινωνικὸς ὁρισμός. Καὶ βρισκόντουσαν βέβαια ἄνθρωποι, σ' ἐποχὲς ποὺ δὲν ὑπῆρχε μαρξισμός, ποὺ νοιώθανε τὴν ποίηση αὐτὴ σὰν ποίηση «Κυρίων»—σὰ φεουδαλικὴ ποίηση. Μιὰ τέτοια ποίηση εἴταν ὡρισμένη ποίηση τῶν διαθέσεων, τοῦ περιβάλλοντος, τῆς σκέψης καὶ τῶν βιοτικῶν μορφῶν τῆς φεουδαλικῆς τάξης.

Ἡ πλέρια ἀποχὴ ἀπὸ τὶς πεζὲς οἰκονομικὲς φροντίδες ποὺ ἐκδηλώνεται μὲ τὸ λυρισμὸ αὐτό, εἴτανε δυνατὴ γιὰ τοὺς ἀφεντάδες (τὰ φεουδαρχικὰ στοιχεῖα) ποὺ εἴτανε πάντα ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ τὴν παραγωγή. Ἄλλωστε ἡ μπουρζουαζία ποὺ βρισκότανε τότε στὴν ἀνάπτυξη της καὶ ἐγαλουχεῖτο μὲ τὴ σκέψη τοῦ κέρδους καὶ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ ποὺ ἐπικρατοῦσε στὴν ἐπαγγελματικὴ ἀτμόσφαιρα, δὲ μποροῦσε νὰ καλλιεργήσει τὰ λεπτὰ αἰσθήματα καὶ συναισθήματα. Ἐκτὸς αὐτοῦ σὰ μιὰ ὑπερισχύουσα ἀστικὴ τάξη δὲν εἴταν ἱκανὴ νὰ κατανοήσει καὶ νὰ δεχτεῖ τὴ φύση μὲ τὸ λεπτὸ αἴσθημα ὅπως ὁ γαιοχτήμονας. Φανερὸ λοιπὸν πὼς ἡ ποίηση αὐτὴ (ἡ φεουδαρχικὴ) ἔπρεπε νὰ εἶναι ἡ ὀργανωτικὴ δύναμη τῶν ἀπονενομένων προσπαθειῶν τῆς παρακμάζουσας φεουδαρχικῆς τάξης ποὺ φυσικὰ δὲν ἔστερχε νὰ παραχωρήσει χωρὶς ἀγῶνα τὴ ἱστορική της θέση ποὺ ὑπεράσπιζε ἐνεργητικὰ τὰ συμφέροντα της. Ἡ ποίηση αὐτή, ὄχι μόνο συνένωνε τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς ἰδιοχτησίας σὲ μιὰ κοινὴ διάθεση, μὰ ταυτόχρονα ἔβαζε τὸ στρῶμα αὐτὸ ἀντιμέτωπο στὴν ἄλλη κοινωνία ποὺ ἔξ ἄλλου κι' αὐτὴ ἐπιζητοῦσε τὴ δημιουργία αἰσθήματος ταξικῆς ἀλληλεγγύης. Ἔτσι ἀντίθετα πρὸς ἄλλα στρώματα, σταθεροποίησε τὸ αἴσθημα, τῆς πνευματικῆς ἀνωτερότητας καὶ συνεπῶς τὸ δικαίωμά της πάνω σὲ μιὰ προνομιοῦχο κατάσταση. Συγχρόνως ἔλεγε: Εἴμαστε αἰσθηματικὰ καὶ ξεχωριστὰ πλάσματα, οἱ ψυχές μας εἶναι ἐξευγενισμένες, ὁ πολιτισμός μας εὐγενής. Ἀπ' αὐτοῦ προκύπτει ἡ κοινὴ προσπάθεια τοῦ στρώματος αὐτοῦ γιὰ τὴ λυσσώδη ὑπεράσπιση τοῦ πολιτισμοῦ του, δηλαδὴ τῶν ἐξωτερικῶν συνθηκῶν τοῦ πολιτισμοῦ, τοῦ ὑλικοῦ πλούτου καὶ τῆς κυριαρχίας του στὴν κοινωνία.

Σὲ μιὰ ταξικὴ κοινωνία δὲ μπορεῖ νὰ ὑπάρχει ἐξωταξικὴ ποίηση. Δὲν ἔπεται ὅμως ὅτι καὶ σὲ κάθε περίπτωση πρέπει νὰ ὑποστηρίζει ἀποκλειστικὰ τὰ συμφέροντα ὡρισμένης τάξης. Ἡ ποίηση τοῦ Νεκράσσωφ π.χ. κλείνει τὴ φλογερὴ ὑπεράσπιση τῶν συμφερόντων τῆς ἀγροτιᾶς καὶ τὸ βαθὺ νόημα τῆς ζωῆς των. Ἡ ποίησή του εἶναι ἡ ἔντονη ἔκφραση τῶν προσπαθειῶν, τῆς σκέψης, τοῦ αἰσθήματος τῆς ἀναπτυσσόμενης κι' ὅμως περιωρισμένης στοὺς ἀρχαίους τύπους τῆς ζωῆς, ἀστικῆς διανόησης, στὴν ὁποία ἀνῆκε κι' ὁ Νεκράσσωφ. Χωρὶς ἀμφιβολία, ἡ ποίηση τοῦ Νεκράσσωφ εἶναι μιὰ ἀνάμιχτη ταξικὴ ποίηση. Ἕνα τέτοιο χαραχτῆρα ἔχει, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστο, στὴν ἐποχή μας καὶ ἡ δημοκρατικὴ ποίηση. Ἔχει τὴν σφραγίδα τῆς ἀγροτικῆς διανόησης, τῶν ἐργατοαγροτῶν, τῆς ἐργατοαγροτικῆς διανόησης.

Τὸ προλεταριᾶτο χρειάζεται, φυσικά, ὄχι μιὰν ἀνάμιχτη ταξικὴ ποίηση ἀλλὰ μιὰ καθαρὰ προλεταριακή.

V

ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ

Ὁ χαραχτῆρας τῆς προλεταριακῆς ποίησης καθορίζεται ἀπὸ τὶς βασικὲς συνθῆκες τῆς ζωῆς τῆς ἐργατικῆς τάξης, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν κατάσταση της μέσα στὴν παραγωγή, τὸν τρόπο τῆς ὀργάνωσής της, τὸ ἱστορικό της πεπρωμένο.

Τὸ προλεταριάτο εἶναι μιὰ ἐργαζόμενη, ἐκμεταλλευόμενη, ἀγωνιζόμενη κι' ἀναπτυσσόμενη τάξη, μιὰ τάξη ποὺ συγκεντρώνεται στὶς πόλεις κατὰ μεγάλες μάζες· χαραχτηριστικὸ γιὰ τὴν τάξη αὐτὴ εἶναι ἡ συντροφικὴ ἐπικοινωνία στὴν ἐργασία. Ὅλα αὐτὰ τὰ χαραχτηριστικὰ ἀντανακλοῦνται στὴν κολλεχτιβιστικὴ συνείδηση τῆς τάξης αὐτῆς, στὴν ἰδεολογία της. Μολονότι ὅμως ὅλα αὐτὰ τὰ χαραχτηριστικὰ δὲν καθορίζουν τὴν προλεταριακὴ ποίηση, ὡστόσο τὴν ξεχωρίζουν ἀπὸ τὴν ἄλλη ποίηση. Μπορεῖ ὅμως νὰ ξεχωρίζει τὸ προλεταριάτο ἀπὸ τὴν ἀγροτιὰ καὶ τ' ἄλλα κατώτερα στρώματα μόνο καὶ μόνο γιατὶ ἐργάζεται καὶ βρίσκεται κάτω ἀπὸ τὴν ἐκμετάλλευση τῆς ἄρχουσας τάξης; Ἀσφαλῶς ὄχι, γιατὶ ἡ ἀγροτιὰ καὶ τ' ἄλλα στρώματα, ἄνκαι εἶναι ὁμάδες μὲ ἰδιαίτερο χαραχτῆρα, συνδέονται ὅμως μὲ τὴν ἐργατικὴ τάξη. Οἱ ὁμάδες αὐτὲς δημιούργησαν νωρίτερα ποίηση καὶ γιὰ ποιητικὴ δημιουργία, κάνει τὸ ἴδιο. Στὴ φύση τῆς πρώτης δοκιμῆς ἡ προλεταριακὴ ποίηση παίρνει ἕναν ἀκαθόριστο ἐπαναστατικο-δημοκρατικὸ χαραχτῆρα ὅπως π.χ. τὸ παρακάτω ποίημα ἑνὸς ἐργάτη, τοῦ Alexi Gmyrew ποὺ πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια καταδικάστηκε στὰ κάτεργα.

Τὸ κόκκινο τραγούδι

Κατὰ τὸν Ἥλιο ὁδεύουμε ἄντρας τὸν ἄντρα στὴ [γραμμὴ
Τῆς Λευτεριᾶς τὸ κόκκινο τραγούδι τραγουδώντας
Κι' ὅπως καθάριο καὶ ἠχερὸ πάνω ἀπ' τὴ γῆς ἀν- [τιλαλεῖ
Τρόμο σκορπάει καὶ ξύπνημα σὰν κίνδυνος πολέμου
Πετιέται τὸ τραγούδι μας καθὼς οἱ φλόγες τῆς [φωτιᾶς
κ' ἐκείνους πῶχουν δύναμη καὶ περηφάνεια κράξει.
Τὸ δρόμο τοῦ Ἥλιου παίρνουμε σὰ μεθυσμένοι ἀ- [πὸ χαρὰ
καὶ φέρνουμε τῆς λευτεριᾶς τὴν κόκκινη παντιέρα
Κ' ἐνῶ κορδέλα πένθιμη γιὰ τοὺς νεκροὺς φορᾶμε
Ἔτοιμοι πάντα γιὰ μιὰ νέαν ἐπίθεση τραβᾶμε
Καὶ στὴ γραμμὴ βαδίζουμε κάτου ἀπ' τὰ λάβαρά [μας
Μὲ τὸ τραγούδι συντροφιὰ καὶ τὶς ἀχτίδες τοῦ [Ἥλιου
Κι' ἂν εἶν' ὁ δρόμος μας τραχὺς καὶ θάνατο γιο- [μάτος
ὅμως δρόμος πιὸ κόκκινος δὲν εἶν' ἄλλος κανένας
Κι' ἂν εἶν' μακρὺς καὶ διαρκεῖ ἑκατοντάδες χρόνια
Ἴσος καὶ ἡλιοφώτιστος ἀνοίγεται μπροστά μας
Κι' ἂν τὸ μπουλούκι μας μικρό, δὲν εἶναι δειλια- [σμένο
Μιὰ καὶ χιλιάδες ἄνθρωποι τὸν πόνο μας μοιρά- [ζουν
Μὲ τὶς σημαῖες, τὸν πόθο μας, τὸν πόνο μας καὶ [τὸ αἷμα
σκληροὶ εἴμαστε κι' ἀθάνατοι σὰν φλόγα ἐρωτικὴ
Δάκρυο κι' ἀνάπαψη καμμιὰ στοὺς τάφους δὲν ὑ- [πάρχει
Ἐμπρός, ἐμπρός, καὶ πάντα ἐμπρὸς ὅσοι ἀγαποῦν [τὸν Ἥλιο.

Στὸ τραγούδι αὐτό, ἐχτὸς ἀπ' τὴν ὑποχειμενικότητα τοῦ ποιητῆ δὲν ὑπάρχει τίποτε τὸ εἰδικὸ ποὺ θὰ ρεῖ νὰ ἐνθουσιάσει καὶ νὰ συνενώσει τόσο τοὺς ἐργάγωνιστὲς τῆς προοδευτικῆς διανόησης τοὺς **ναροντοβόλτσους**(*) ἢ τοὺς ἀγρότες ἀγωνιστὲς γιὰ τὴ Γῆ καὶ τὴ Λευτεριά(**). Καὶ ἔτσι ἡ ἐπαναστατικὴ ποίηση εἶναι πιότερο ποίηση καλῆς διάθεσης, πιότερο γέννημα τῆς ἐπαναστατικῆς διανόησης παρὰ τοῦ ἐργατικοῦ στρώματος.

VI

ΠΩΣ ΕΠΕΒΛΗΘΗ Η ΦΕΟΥΔΑΛ. ΠΟΙΗΣΗ

Ἡ οὐσιώδης διαφορὰ τοῦ προλεταριάτου ἀπὸ τ' ἄλλα δημοκρατικὰ στοιχεῖα, ἔγκειται στὸν ἰδιαίτερο τρόπο τῆς ἐργασίας του καὶ τῆς ἐπικοινωνίας του στὴν ἐργασία. Ἡ πιὸ βαθειὰ ρήξη ἐπῆλθε μὲ τὴ φύση τῆς ἐργασίας τοῦ ἀνθρώπου, στὶς ἐποχὲς ποὺ τὸ πνεῦμα ἀποχωρίστηκε ἀπὸ τὰ χέρια, ἡ «διεύθυνση» ἀπὸ τὴν «ἐκτέλεση», ὅταν ὁ ἕνας ἄρχισε νὰ σκέπτεται νὰ ὁρίζει καὶ νὰ ὁδηγεῖ τοὺς ἄλλους, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ἐκτελοῦσαν ὅ,τι αὐτὸς ὁρίζε. Ἔτσι ἔγινε ὁ χωρισμὸς μεταξὺ ὀργανωτῆ καὶ ἐκτελούντων. Ἕνας ἄνθρωπος εἴτανε γιὰ τοὺς ἄλλους ἀνώτερο ὄν· γεννήθηκε τὸ αἴσθημα τῆς λατρείας καὶ πάνω σ' αὐτὴ τὴ βάση ἀναπτύχθηκε ἡ θρησκευτικὴ κοσμοθεωρία. Πρωτήτερα βέβαια δὲν ὑπῆρχε κάτι τέτοιο κι' οὔτε μποροῦσε νὰ ὑπάρξει, μιὰ καὶ ἡ φύση μὲ τὶς ἄγριες δυνάμεις της ξυπνοῦσε στὸν ἄνθρωπο μόνο τὸ φόβο τῶν θηρίων κι' ὄχι τὸ «θεϊκὸ φόβο», τὸν τρόμο τῶν ἰσχυρῶν ἐχθρῶν κι' ὄχι τὴν ἔννοια ἑνὸς ποιοτικὰ ἀνώτερου ὄντος, ποὺ μπροστά του ἔπρεπε νὰ ὑποτάσσεται ταπεινὰ—καὶ χωρὶς τὸ ὁποῖο δὲ θὰ ὑπῆρχε θρησκεία. Ἡ κυριαρχικὴ κοινότης ἐργασίας διαπότισε τὴ συνείδηση τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὴν πορεία τῆς ἐξέλιξης καὶ τῆς εὔρυνσής της, μὲ τὸ πνεῦμα τῆς κυριαρχίας: Τὸ σύμπαν ὑποτάσσεται στὸν κυρίαρχο ὀργανωτή, τὸ θεϊκὸ ὄν. Κάθε σῶμα ἔχει τὸν καθοδηγό τουτ, ἢν ψυχὴ κλπ.

Ἕνας ὀργανωτής, σύμφωνα μὲ τὸν ἐνεργητικὸ χαραχτῆρα του, εἶναι πραγματικὰ τύπος ἀνώτερος ποιοτικά, ἕνας δὲ ἐκτελῶν ὑποτασσόμενος. Ὁ πρῶτος ἔχει τὴν πρωτοβουλία, τὴν ἐποπτεία, τὸν ἔλεγχο, γιὰ τὰ ὁποῖα χρειάζεται πεῖρα, γνώση καὶ ἐντατικὴ προσοχή. Ὁ δεύτερος ἔχει τὴν αὐτόματη ἐκτέλεση ποὺ καθιστᾶ περιττὴ κάθε ἱκανότητα μπροστὰ στὴν τυφλὴ ὑποταγή, ἐχτὸς ἀπὸ τὴν παθητικὴ πειθαρχία. Ὁ σκλάβος, ὁ δουλοπάροικος, ὁ στρατιώτης ἑνὸς ἀρχαίου μισθοφορικοῦ στρατοῦ ἐκτελοῦσε τὴν ἐργασία του χωρὶς νὰ σκέπτεται· ἡ σκέψη εἴταν περιττὴ κ' ἐπιζήμια· ὁ ἐκτελῶν, δηλαδή, εἴταν ἕνα ἐργαλεῖο καὶ τίποτε περισσότερο.

Ἡ ἄλλη ρήξη ἐπῆλθε μέσα σ' αὐτὴ τὴ φύση τῆς ἐργασίας μὲ τὴν εἰδικοποίηση. Κάθε εἰδικευμένος ἔχει τὰ ἰδιαίτερα καθήκοντά του, τὴν πεῖρα του, τὸν ἰδιαίτερο μικρό του κόσμο. Ὁ γεωργὸς γνωρίζει τὸ ἀλέτρι, τὴ δικέλα, τὸ ἄλογο· ὁ σιδερᾶς τὸ ἀμόνι του, τὸ σφυρί, τὸ φυσερό του, ὁ τσαγκάρης τὸ πετσί του, τὸ σουβλί, τὰ καλαπόδια του· καθένας δὲ μπορεῖ καὶ δὲν ξαίρει νὰ κάνει τὴν ξένη ἐργασία, γιατὶ

(*) Τὸ κόμμα τῶν ἐπαναστατῶν ναρόντνικων στὴ Ρωσσία ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ τὸ κόμμα τῶν ναροντοση του κυρίως μὲ τρομοκρατικὲς πράξεις. Στοὺς ναξαντρου Π. 1881 (σ. Ν.Ε.).

(**) «Γῆ καὶ Ἐλευτεριὰ» ἐπαναστατικὴ ὀργάνωση στὴ Ρωσσία. (σ.Ν.Ε.)

ὅσο καλύτερα συγκεντρώνεται στὴ δουλειά του, τόσο καλύτερα τὴν κατέχει. Ἡ ρήξη αὐτὴ ἔγινε βαθύτερη μὲ τὴν ἀπομάκρυνση, μὲ τὴν ἀνεξαρτησία τοῦ εἰδικοποιηθέντος οἰκονομικοῦ συμπλέγματος, ἀφοῦ μόνο στὴν ἀγορὰ οἱ ἄνθρωποι συναντιένται γιὰ τὴν ἀνταλλαγὴ τῶν ἐμπορευμάτων. Στὴν ἀγορὰ ὅμως ἡ ρήξη γίνεται ἀκόμη πιὸ βαθειὰ μὲ τὸν ἀγῶνα ὅλων ἐναντίον ὅλων: τοῦ ἀγοραστῆ ἐνάντια στὸν πωλητὴ γιὰ τὴν τιμή, τῶν πωλητῶν ἀναμεταξύ τους γιὰ τὴν πώληση, τῶν ἀγοραστῶν γιὰ τ' ἀναγκαῖα ἐμπορεύματα ἂν ἡ ἀγορὰ εἶναι στενή.

Ἡ δεύτερη αὐτὴ ρήξη στὴ φύση τῆς ἀνθρώπινης ἐργασίας γεννᾶ τὸν ἀτομισμό (individualismus). Ὁ ἄνθρωπος συνειθίζει νὰ γίνεται ἀντίθετος στὴ σκέψη καὶ τὰ αἰσθήματά του μὲ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους· βλέπει τὸν ἑαυτό του σὰν ἕνα ἀπόλυτο ξεχωριστὸ ὄν μὲ ἰδιαίτερα συμφέροντα, ἕνα καθ' αὐτὸ δημιουργικὸ ὄν ποὺ στὶς προσπάθειές του καὶ τὴ δράση του εἶναι ἀνεξάρτητο ἀπὸ τὴν κοινωνία. Τὸ ἀτομικό, τὸ προσωπικό του «ἐγώ» εἶναι γι' αὐτὸν κέντρο τῆς κοσμοθεωρίας του, τοῦ κοσμοπολιτισμοῦ του. Ἡ λευτεριὰ αὐτοῦ τοῦ «ἐγώ» εἶναι τὸ ὑψηλότερο ἰδανικό.

Οἱ δυὸ αὐτὲς ρήξεις στὴ φύση τῆς ἀνθρώπινης ἐργασίας ἐπέβαλαν τὴ συνείδηση τῆς παλιᾶς τάξης καὶ συνεπῶς καὶ τὴν ποίησή της. Ἡ ποίηση τῆς καθαρῆς κυριαρχικῆς ἐποχῆς τοῦ φεουδαλισμοῦ ἐπεκράτησε ὁλότελα μὲ τὸ πνεῦμα τῆς κυριαρχίας. Οἱ μῦθοι της, τὰ ἔπη της ὅπως π.χ. ἡ Γένεση στοὺς Ἰουδαίους, ἡ Ἰλιάδα καὶ ἡ Ὀδύσσεια στοὺς Ἕλληνες, ἡ Μαχαβαράτα στοὺς Ἰνδούς, οἱ Μπυλίνες καὶ τὸ ἔπος τῆς τιμῆς τοῦ Ἰγκὼρ στοὺς Ρώσσους, ἀναφέρονται σ' ὅλη τὴν πορεία τῆς ζωῆς, εἶναι ἡ σύνδεση τῶν γεγονότων της μὲ τὶς πράξεις τῶν Ἡρώων, τῶν θεῶν, τῶν Βασιλιάδων, τῶν Ἀρχηγῶν. Ἡ λυρικὴ ποίηση κ' ἕνα τέτοιο παράδειγμα εἶναι οἱ ψαλμοὶ τοῦ Δαυΐδ, αἰσθάνεται τὴ φύση σὰν ἐκδήλωση τῆς θεϊκῆς θέλησης, ἐπεκράτησε μὲ τὴ λατρεία καὶ τὴν ταπεινοφροσύνη. Στὴν ποίηση τοῦ ἀστικοῦ κόσμου κυριαρχεῖ ὁ ἀτομισμός. Ὁ ἀτομισμὸς εἶναι τὸ κέντρο τῆς προσωπικότητας, τῶν αἰσθημάτων της, τῆς μοίρας της. Τὸ ποίημα, τὸ ρομάντζο, τὸ δράμα, περιγράφουν τὴ σύγκρουση τοῦ ἀτόμου μὲ τὸν ἔξω κόσμο, τὴ σχέση του πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, πρὸς τὴ φύση, τὸν ἀγῶνα του γιὰ τὴν εὐτυχία του, γιὰ μιὰ κοινωνικὴ πρόοδο, τὰ ἔργα του, τὶς νίκες του, τὶς ἥττες του. Ὁ λυρισμὸς ἔχει μόνο τὴν ἀτομικὴ ψυχολογία, τὶς ψυχικὲς συγκινήσεις καὶ διαθέσεις ἑνὸς ἰδιαίτερου ἀτόμου. Τὸ περιεχόμενο τοῦ λυρισμοῦ εἶναι τὸ ὑποκειμενικὸ αἴσθημα τοῦ ἀτόμου γιὰ τὴ φύση, οἱ πόνοι του, οἱ χαρές του τὰ ὄνειρά του, οἱ ἀπογοητέψεις του, οἱ ἔρωτές του, τὰ βάσανά του καὶ οἱ ἐνθουσιασμοί του.

Ἀναφέρεται ὅτι ἡ ποίηση τοῦ ἀστικοῦ κόσμου διατηρεῖ πολλὰ ἀπὸ τὴν κυριαρχικὴ συνείδηση, ἐπειδὴ καὶ ἡ ἀστικὴ κοινωνία διατηρεῖ πολλὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὴν κυριαρχικὴ κοινότητα ἐργασίας, στοιχεῖα ἐξουσίας καὶ ὑποταγῆς. Ἐκτὸς αὐτοῦ καθορίζει τὴ διαφορὰ τῶν ἀστικῶν ὁμάδων, τοὺς μεγάλους καὶ μικροὺς καπιταλιστές, τὴν ἀνώτερη διανόηση, τὴ συντηρητικὴ καὶ προοδευτικὴ ἀγροτ. οἰκονομία, τοὺς χρηματιστὲς καὶ τραπεζίτες, καὶ τοὺς εἰσοδηματίες μαζὶ μὲ τὶς διάφορες διασταυρώσεις καὶ ἀναμίξεις τῶν ὁμάδων αὐτῶν,—μιὰ ποικιλία τῶν τύπων καὶ τοῦ περιεχομένου τῆς ποίησης ἄνκαι ὁ βασικὸς χαρακτῆρας της μένει πάντα ὁ ἴδιος.

VII

Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΟΜΑΔΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Μὲ τὴν παραγωγὴ τῶν μηχανῶν ἀρχίζουνε ν' ἀναπτύσσουνται γιὰ πρώτη φορὰ οἱ βασικὲς ἀντιθέσεις στὴ φύση τῆς ἐργασίας. Τὰ «ἐργατικὰ χέρια» δὲν εἶναι πιὰ ἁπλᾶ χέρια, ὁ ἐργάτης δὲν εἶναι παθητικὸ κι' αὐτόματο ἐκτελεστικὸ ἄτομο. Εἶναι ὑποταγμένος καὶ κυβερνάει συγχρόνως τὸ «σιδερένιο σκλάβο», τὴ μηχανή. Ὅσο πιὸ πολύπλοκη καὶ τελειότερη ἡ μηχανὴ τόσο καὶ πιὸ πολλὴ ἐργασία ἐποπτείας καὶ ἐλέγχου κ' ἐπιθεώρησης σ' ὅλες τὶς πλευρὲς καὶ τοὺς δρους τῆς λειτουργίας της. Ἡ μηχανή, πολλὲς φορές, δυστροπεῖ καὶ δὲ λειτουργεῖ καλά: σὲ τέτοιες περιπτώσεις χρειάζεται σίγουρο μάτι γιὰ κάθε ἐνδεχόμενο, χρειάζεται πρωτοβουλία καὶ τόλμη γιὰ νὰ ἐξασφαλιστεῖ ἡ κανονικότητα. Αὐτὰ εἶναι τὰ βασικὰ χαρακτηριστικὰ μιᾶς ὀργανωτικῆς ἐργασίας. Οἱ ἱκανότητες ὅμως ποὺ πρέπει νὰ ἔχει ἕνας ὀργανωτὴς εἶναι ἡ σίγουρη γνώση, ἡ ἐξυπνάδα, ἡ αὐστηρὴ προσοχή. Ἡ ἐργασία εἶναι, πρὶν ἀπ' ὅλα, ἡ ἄμεση φυσικὴ προσπάθεια γιατὶ σύχρονα μὲ τὸ μυαλὸ δουλεύουν καὶ τὰ χέρια.

Ἡ εἰδίκευση δὲν ἀφορᾶ πιὰ τόσο πολὺ τὸν ἐργάτη ὅσο τὶς μηχανές· ἡ ἐργασία σὲ πολλὲς μηχανὲς εἶναι παρόμοια, στὶς περισσότερες περιπτώσεις, ὡς πρὸς τὸ ὀργανωτικό της περιεχόμενο. Αὐτὸ κάνει δυνατὴ τὴν ἀμοιβαία συνεννόηση σὲ μιὰ κοινὴ ἐργασία, τὴν ἀμοιβαία βοήθεια μὲ τὴ συμβουλὴ καὶ τὴν πράξη. Ταυτόχρονα τίθενται οἱ βάσεις μιᾶς συντροφικῆς μορφῆς τῆς ὁμαδικῆς ἐργασίας πάνω στὴν ὁποία κατόπιν τὸ προλεταριάτο οἰκοδομεῖ ὅλες τὶς ὀργανώσεις του.

Τὸ χαρακτηριστικὸ αὐτῆς τῆς μορφῆς εἶναι ἡ συγχώνευση τῆς ὀργανωτικῆς ἐργασίας μὲ τὴν ἐχτελεστική. Ὅπως ὅμως οἱ ὀργανωτὲς ἔτσι καὶ οἱ ἐχτελεστὲς δὲν εἶναι πιὰ ξεχωριστὰ πρόσωπα, μὰ ἡ κολλεχτίβα. Κάθε ζήτημα συζητεῖται καὶ λύεται ἀπὸ κοινοῦ. Ὁ καθένας συμμετέχει στὴν ἐπεξεργασία τῆς ὁμαδικῆς θέλησης καὶ τῆς πραγματοποίησης της. Ἡ ὀργάνωση δὲν κατορθώνεται πιὰ μὲ τὴ δύναμη καὶ τὴν ὑποταγὴ ἀλλὰ μὲ τὴ συντροφικὴ πρωτοβουλία καὶ τὴ συντροφικὴ πειθαρχία ἀπὸ τὸν καθένα ξεχωριστά.

Οἱ πυρῆνες τῆς συντροφικῆς ὁμαδικῆς ἐργασίας ὑπῆρχαν καὶ πρωτήτερα. Στὴν ἐποχή μας ὅμως παίρνει γιὰ πρώτη φορὰ ἕνα μαζικὸ χαρακτῆρα κ' ἐμφανίζεται ὡς βασικὸς τύπος τῆς ὀργανωτικῆς μορφῆς τοῦ ταξικοῦ συνόλου. Στὶς ἐργοστασιακὲς ἐπιχειρήσεις ἐμβαθύνεται μὲ τὴν πρόοδο καὶ τὴν τεχνικὴ καὶ καταλαμβάνει πλατύτερες διαστάσεις μὲ τὴν προοδεύουσα συγκέντρωση τοῦ προλεταριάτου στὶς πόλεις.

Ἡ συγκέντρωση τοῦ προλεταριάτου στὶς πόλεις καὶ τὰ ἐργοστάσια ἔχει τεράστια καὶ πολύπλοκη ἐπίδραση στὴν ψυχολογία του· τὸ ἄτομο ἀποχτᾶ τὴ συνείδηση τοῦ πὼς ἂν εἶταν μόνο θὰ εἶταν ἕνα τιποτένιο παιγνιδάκι σὰ χέρια τῶν ἐξωτερικῶν δυνάμεων, ἕνα κουρέλι ποὺ ἀποσπάστηκε ἀπὸ τὸ δυνατὸ ὀργανισμό, ἀνίκανο γιὰ τὴ ζωή. Τὸ προσωπικὸ «Ἐγὼ» ἀνάγεται στὶς διαστάσεις καὶ τὴ θέση ποὺ τοῦ ἁρμόζει.

Ἡ συγκέντρωση στὶς πόλεις καὶ τὰ ἐργοστάσια συνδέεται ταυτόχρονα μὲ μιὰ ἀδύνατη ἀπόσπαση ἀπὸ τὴ φύση. Ἡ φύση φαίνεται στὸ προλεταριάτο σὰν παραγωγικὴ δύναμη κι' ὄχι σὰν πηγὴ ποικίλων καὶ ζωηρῶν ἐντυπώσεων. Ἀντίθετα πρὸς τὴν κυρίαρχη τάξη, ὅσο λιγότερες χαρὲς καὶ διασκεδάσεις παρέχει στὸ προλεταριάτο ἡ ζωὴ τῶν πόλεων τόσο πιὸ δυνατὴ εἶναι ἡ κλίση του πρὸς τὴ φύση καὶ τόσο περσότερο τὴ λαχταρᾶ. Αὐτὸ δὲ εἶναι καὶ μιὰ ἀπὸ τὶς ἀφορμὲς γιὰ νὰ μὴν εἶναι διόλου εἰρηνικὸ καὶ γιὰ νὰ ἀγωνίζεται διαρκῶς γιὰ νέους τρόπους ζωῆς.

Ἡ συντροφικὴ ὁμαδικὴ ἐργασία δὲν εἶναι ἕτοιμη μορφή, βρίσκεται ἀκόμη στὴν ἀνάπτυξή της γιατὶ ἀπαντᾶ δυσκολίες σὲ κάθε διαφορετικὴ βαθμίδα τῆς ἐξέλιξής της. Ἡ συντροφικὴ συνείδηση ἀκολουθεῖ τὴν ἀνάπτυξη αὐτὴ στὴν ὁποία ὑπολείπεται πάντα κάτι. Αὐτὴ εἶναι ἡ βασικὴ γραμμὴ τοῦ δρόμου τοῦ

Προλεταριάτου. Ὡστόσο ὅμως καὶ στὶς προλεταριακὲς χῶρες ὁ δρόμος δὲν ἔφτασε στὸ τέρμα του. Τὴν ὁλοκλήρωσή του θὰ τὴ βρεῖ μονάχα στὸ Σοσιαλισμὸ ποὺ δὲν εἶναι τίποτ' ἄλλο παρὰ μιὰ συντροφικὴ ὀργάνωση τοῦ συνόλου τῆς ζωῆς τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας.

VIII

ΤΙ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΠΡΟΛΕΤ. ΠΟΙΗΣΗ

Οἱ τρεῖς βαθμίδες τῆς ἐξέλιξης τοῦ πολιτισμοῦ εἶναι τὸ πνεῦμα τῆς κυριαρχίας, τὸ πνεῦμα τοῦ ἀτομικισμοῦ καὶ τὸ πνεῦμα τῆς συντροφικότητας. Ἡ προλεταριακὴ ποίηση ἀνήκει στὴν τρίτη ἀνώτερη φάση.

Τὸ πνεῦμα τῆς κυριαρχίας τῆς εἶναι ξένο καὶ δὲ μπορεῖ παρὰ νὰ στέκεται ἐχθρικὴ ἀπέναντι του. Τὸ προλεταριάτο εἶεαι μιὰ ὑποτασσόμενη τάξη ἀλλὰ ἀγωνίζεται ἐνάντια σ' αὐτὴ τὴν ὑποταγή. Παραθέτουμε ἐδῶ στίχους παρμένους ἀπὸ μιὰ ἐργατικὴ ἐφημερίδα κι' ἀφιερωμένους σ' ἕναν πολιτικὸ ἀρχηγὸ τοῦ προλεταριάτου:

Ἀνήσυχος ὁ κόσμος, θαμπωμένος ἀπ' τὸ φῶς
[τῆς νέας Ἰδέας.
Ἐρεθισμένος παρακολουθεῖ τὸ τολμηρὸ τῆς
[τύχης παιγνίδι
Ποὺ θὰ τὸ κερδίσει ἕνας θεός, γιὰ νὰ κερ-
[δίσει ἕνα σκοπό.
Κι' ὅταν σὲ λίγο θὰ τὸ κερδίσει, ὤ! τί χαρᾶς
[ἀλαλαγμοί
Ὁ κόσμος τὴ γλήγορη νίκη λαχτάρησε
τὸ πέσιμο τῆς σάπιας, τῆς παλιᾶς κοινωνίας!
Κι' ὅταν ἔτσι ἐρθοῦν, ὅταν θάρθοῦν οἱ λεύ-
[τεροι καιροί
Ὁ κόσμος θὰ ἐξυμνεῖ παντοῦ τὴ δόξα τοῦ
τολμηροῦ θεοῦ!

Οἱ στίχοι αὐτοὶ δὲν εἶναι γραμμένοι ἀπὸ προλετάριο γιατὶ τὸ αἴσθημα κ' ἡ σκέψη δὲν εἶναι προλεταριακά. Ἡ ἐργαζόμενη κι' ἀγωνιζόμενη ὁμάδα δὲ μπορεῖ νὰ περιφρονεῖ τοὺς ἀρχηγούς κι' ὀργανωτές της μὰ τοὺς ἐχτιμᾶ σὰν ἐκπρόσωπους τῶν κοινῶν ζητημάτων, τῆς κοινῆς θέλησης τῆς ὁμάδας καὶ τῆς κοινῆς δύναμής της. Οἱ στίχοι αὐτοὶ δείχνουν προπάντων μιὰ αὐταρχικὴ καὶ καθόλα αὐλικὴ τέχνη ὅταν παρουσιάζουν τὸ πιὸ μεγάλο παγκόσμιο δράμα τῆς ἐποχῆς μας σὰν ἐπικίνδυνο παιγνίδι τύχης ποὺ παίζει τέλεια ἕνας θεὸς παράπλευρα στὸν πολιτικό του συμμέτοχο, ἐνῶ ὁ κόσμος, δηλαδὴ οἱ μάζες, παρακολουθοῦνε μόνο μὲ διεγερμένο ἐνδιαφέρο γιὰ νὰ ἐπιδοκιμάσουν κατόπιν τὴ νίκη καὶ νὰ στεφανώσουνε τὸ νικητή.

Παρόμοια ξένο εἶναι στὸ προλεταριάτο καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀτομικισμοῦ ποὺ κάνει παντοῦ τὸ προσωπικό του «ἐγὼ» κέντρο τῆς ζωῆς:

Ἤμουνα πάντα θαρραλέος, πάντα ἐπαναστάτης
Γέλασα μπρὸς στὸν κάθε πόνο
Κολύμπησα μὲ τόλμη στὴ θάλασσα τῆς χαρᾶς
καὶ στὴς νύχτας τὰ φαντάσματα ἄτρομος ἤμουν.
Παράτολμος πάντα δυνατὸς καὶ θαραλέος
ἀγαποῦσα τὸν Ἥλιο κ' ἡ καρδιά μου ὅλο φῶς
[τραγούδαε
Γιὰ τὰ ἱερὰ πράματα τὸ αἷμα μου δὲ λυπή-
[θηκα!
Γιὰ τὴν Ἰδέα δὲν δείλιασα στὸν Πόνο.
Σταθερὰ καὶ σίγουρα κυβερνοῦσα τὰ στέρεα
[βήματά μου
στὸ δρόμο τῆς ἀλήθειας, στὸ δρόμο τὸ σωστό.
Κι' οὔτε φοβήθηκα, κι' οὔτε ποτές μου πα-
[ρακάλεσα.
Ποτὲς δὲν ἤμουν ἄτολμος μὰ καὶ νωθρὸς
[ποτές!

Δὲν εἶναι διόλου ἄδικο ἄν ποῦμε πὼς ὁ πρῶτος στίχος τοῦ ποιήματος αὐτοῦ ποὺ τυπώθηκε σὲ μιὰ ἐργατικὴ ἐφημερίδα εἶναι ἴσως ὁλόκληρος παρμένος ἀπὸ ἕναν ἀστὸ ποιητὴ καθὼς καὶ ἕνα σημαντικὸ μέρος μεταφορῶν στοὺς ἄλλους στίχους. Τὸ ποίημα αὐτὸ δὲν εἶναι γραμμένο μὲ βάση τὸ κολλεχτιβιστικὸ δημιουργικὸ «Ἐμεῖς» μὰ μὲ τὸ παλιὸ συγκεντρωμένο στὸν ἑαυτό του καὶ αὐτοθαυμαζόμενο «Ἐγώ». Φυσικὰ αὐτὸ δὲν εἶναι προλεταριακὴ ποίηση.

Τὸ προλεταριάτο εἶναι νέα τάξη· ἡ τέχνη της εἶναι ἀκόμη παιδική. Ὡστόσο στὸ ἐπίπεδο τῆς πολιτικῆς ὅπου ἡ πεῖρα του εἶναι σημαντικώτερη, τὸ προλεταριάτο τῆς Γερμανίας, Ἀγγλίας καὶ Ἀμερικῆς βαδίζει στὰ ἴχνη τῆς μπουρζουαζίας. Τὸ ἴδιο συνέβαινε πρωτήτερα μὲ τοὺς προλετάριους ποιητές. Ὅπως ὅμως ἐκεῖ δηλώσαμε: «αὐτὸ δὲν εἶναι προλεταριακὴ ποίηση», ἔτσι κ' ἐδῶ ἡ φωνὴ τῆς συντροφικῆς κριτικῆς πρέπει ν' ἀποτρέψει ἀπὸ τοῦ νὰ γίνεται αὐτὸ καὶ νὰ δηλώσει: «αὐτὸ δὲν εἶναι προλεταριακὴ τέχνη!».

Ὡς τώρα ἡ ποίηση τῶν ἐργατῶν δὲν εἶναι ἀκόμη κατὰ μέγιστο μέρος, ἐργατικὴ ποίηση. Δὲν πρόκειται γιὰ τὸ πρόσωπο τοῦ συγγραφέα ἀλλὰ γιὰ τὴν ἄποψη ποὺ παίρνει. Μόνο ὅταν ὁ ποιητὴς θέλει τὴν ἐργατικὴ τάξη ἀνεξάρτητη οἰκονομικά, ὅταν ἔζησε στὴν κολλεχτιβιστικὴ ζωή, ὅταν ζυμώθηκε μὲ τὶς προσπάθειες καὶ τὰ ἰδανικὰ τῆς κολλεχτίβας, ὅταν σκέπτεται μὲ τὸν τρόπο ποὺ σκέπτεται, ὅταν χαίρεται μὲ τὴ χαρά της καὶ πονεῖ μὲ τὰ πάθη της, τελικά, ὅταν συγχωνεύεται ψυχικὰ μὲ τὴν κολλεχτίβα—μπορεῖ νὰ γίνει ὁ τεχνίτης τοῦ προλεταριάτου, ὁ ὀργανωτὴς τῶν δυνάμεών του καὶ τῆς συνείδησής του στὴ φόρμα τῆς τέχνης. Μιὰ τέτοια περίπτωση πολὺ σπάνια μπορεῖ νὰ παρουσιαστεῖ. Στὴν ποίηση δὲν ἐπιτρέπεται, ὅσο στὴν πολιτική, νὰ ὑπολογίζει σὲ σύμμαχο ποὺ ἔρχεται ἀπ' ἔξω.

IX

ΥΠΟΚΕΙΜΕΝ. ΚΑΙ ΚΟΛ)ΒΙΣΤΙΚΟ «ΕΓΩ»

Ἕνα μικρὸ ποίημα σὲ πρόζα ἑνὸς ἐργάτη ποιητῆ καὶ μαρξιστῆ:

Ὅταν οἱ σειρῆνες τῆς φάμπρικας τὸ πρωὶ
[τὰ τέταρτα τῆς ὥρας σφυρίζουν,
τὸ σφύριγμά τους δὲν εἶναι φωνὴ σκλαβιᾶς μὰ
[μελλοντικὸ τραγούδι.
Ἄλλοτες κοπιάζαμε στὰ φτωχὰ ἐργαστήρια κι'
[ἀρχίζαμε τὴ δουλειὰ τὸ πρωὶ σ' ὅποια
[λάχαινε ὥρα.
Σήμερα κάθε πρωί, στὶς ὀχτώ, φτάνει στ' ἀφτιὰ
[ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων ἡ κραυγὴ τῶν
[σειρήνων.
Ἑκατομμύρια πιάνουν τὴν ἴδιαν ὥρα τὸ σφυρί.
Τὰ πρῶτα χτυπήματα ἀχοῦν στὴν ἴδια στιγμή.
Τί τραγουδᾶν οἱ σειρῆνες;
Τὸ τραγούδι τους εἶναι ὁ πρωινὸς ὕμνος τῆς
[κοινότητας.
(Α. Γκάστιεφ—Ι. Ντοζόρωφ)

Τὸ τραγούδι αὐτὸ εἶναι λυρικὸ μὰ ὄχι λυρικὸ τοῦ ἀτομικοῦ «ἐγώ». Γιὰ τὸν ἐργάτη, γιὰ τὸ καθένα ἄτομο, τὰ πρωινὰ σφυρίγματα τῆς φάμπρικας τοῦ θυμίζουν τὴν ἀνάγκη τῆς ἀναγκαστικῆς ἐργασίας μιὰ πηγὴ ἀπὸ βάσανα. Γιὰ τὴν πλατειὰ κολλεχτίβα ὅμως τὸ πρωινὸ σφύριγμα σημαίνει κάτι ἄλλο. Τὸ «ὑποκείμενο» τῆς ποίησης, ὁ ἀληθινὸς δημιουργός της ποὺ ἐκφράζεται μὲ τὸν ποιητή, δὲν εἶν' ὁ ἴδιος ὅπως πρωτήτερα: βρίσκει στὴ ζωὴ ἕνα ἄλλο περιεχόμενο

παρ' ὅ,τι πρωτήτερα. Τὸ «ὑποκείμενο» αὐτὸ εἶναι τὸ πνεῦμα τῆς κοινότητας.

Μὲς στὴν κραυγὴ τῶν μηχανῶν, στὸ βουητὸ τῶν
[λουριῶν, στὸν κούφιο θόρυβο τῆς φάμπρικας
Ἐλπίζω κι' ὁραματίζουμαι ἕνα καλύτερο μέλλον.
Μές ἀπ' τὸν κεραυνό, μὲς ἀπ' τὸν ἴλλιγγο, μὲς ἀπ'
[τὴν πυρετώδη κίνηση τῆς πόλης,
Βλέπω μακρυὰ σ' ἕνα χρυσὸ μέλλον εὐτυχισμένη
[τὴν ἀνθρωπότητα!
Στὴν ὁρμητικὴ κίνηση τοῦ σφυριοῦ, στὶς σπίθες
[τοῦ χρυσοῦ ἀτσαλιοῦ
Βλέπω μπροστά μου τὴ λαμπρὴ κ' ἐξαίσια εἰκόνα
[τοῦ μέλλοντος!
Ἀπὸ τὴ βαρειὰ κούραση τῶν χεριῶν, ἀπὸ τὰ δυ-
[νατὰ χτυπήματα τοῦ σφυριοῦ,
Καρτερῶ τὴ σοφία, τὸ νέο,αὐτὸ ποὺ σιμώνει
Ὅταν σπάνουμε, ὅταν χτυπᾶμε, ὅταν δουλεύουμε
[τὸ σίδερο μὲ τὸ βαρὺ σφυρὶ
ὁ ἥλιος θὰ λάμψει φωτεινότερος μὲς ἀπ' τὴ σκο-
[τεινὴ ἀθλιότητα τῆς γῆς.
Ὅταν οἱ ρόδες τῶν μηχανῶν γυρίζουνε μὲ γρήγορο
[ρυθμὸ
Τόσο πιὸ γρήγορα γεννιέται τὸ μέλλον τῆς ἀνθρω-
[πότητας.
Ἀκούω τραγούδια μελλοντικά, τὸ τραγούδι τῶν
[ἑκατομμυρίων
τολμηρῶν καὶ γενναίων ἐργατῶν τοῦ μέλλοντος
[στὸν ἀπλὸν ἀγῶνα τῆς δουλειάς,
Τὰ τραγούδια αὐτά, σὰν ἄνεμος ποὺ τρσγουδάει,
[τὸ κόκκινο τραγούδι τονίζουν
Τονίζουν τὸ ἐγερτήριο γιατὶ ὁ ὕπνος εἶταν μακρύς.

Ἐδῶ προβάλλει καὶ πάλι τὸ «ἐγώ» τοῦ ποιητῆ, ποὺ ἔχει ὅμως συνείδηση τοῦ ρόλου καὶ τῆς θέσης του. Προβάλλει γιὰ ν' ἀποδείξει τὸν ἀληθινό, τὸν πρωτότυπο δημιουργὸ αὐτῆς τῆς ποίησης—τὴν ὁμάδα στὴν ἀληθινὴ, τὴ βασικὴ δημιουργικὴ δύναμη, τὴν ὀργανωτικὴν ἐργασία. Ὁ Ποιητὴς δὲ μένει στὸ στάδιο τῶν καθαρῶν ἀγώνων τοῦ προλεταριάτου, τῶν ἐπιθετικῶν ἐπαναστατικῶν συνειδήσεων ὅπως συμβαίνει μὲ τοὺς περισσότερους σημερινοὺς προλεταριακοὺς ποετάστρους. Ἡ συνείδηση αὐτὴ δὲ γεννάει προλεταριακὴ ποίηση μιὰ καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἀγωνιζόμενης ἐργατικῆς κοινότητας εἶναι χαρακτηριστικὸ καὶ γιὰ τοὺς στρατιῶτες. Ὁ ποιητὴς ἁπλώνεται πλατύτερα καὶ βαθύτερα, κλείνει τὴν ἐκπολιτιστικὴ καὶ ἐνεργὸ συνείδηση τῆς τάξης του. «Ὅσο δυνατότερα χτυπάει τὸ σφυρί, συντρίβει καὶ δουλεύει, τόσο πιὸ γρήγορα γυρίζουν οἱ ρόδες», τόσο πιὸ γρήγορα ἔρχεται ἡ αὐγὴ τόσο σιμότερα εἶναι τὸ μελλοντικὸ βασίλειο. Στοὺς ἀγῶνες ἀπόκειται ἡ ὑπερνίκηση τῶν ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν. Ἡ πραγματοποίηση ὅμως τῶν κοινωνικῶν ἰδανικῶν ἔγκειται μόνο στὴν ἀνάπτυξη τῆς ἐργασίας, στὴν ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων.

Στὸ νέο σύντροφο

Οἱ ρόδες μὲ ἴλιγγο γυρίζουν
γλυστρώντας τὰ λουριὰ σφυρίζουν—
Ἤσυχα σύντροφε!
Πίσω ἀπ' τ' ἀτσάλι ποὺ γυαλίζει
Κρύβεται ὁ θάνατος κι' ὁ πόνος.
Ἂν πλανεθεῖς σὲ φοκανίζει
Καὶ πρέπει νὰ προσέχεις μόνος—
Ἤσυχα σύντροφε!
Ἐδῶ δὲν εἶναι χορταράκια
μήτε δεντρὰ καὶ κρύα νεράκια
Ἤσυχα σύντροφε!
Κ' ἐμεῖς ἐδῶ ποὺ βλέπεις τώρα
μπρὸς στὴν ἀνάγκη τὴ σκληρή,
Τὰ ὀνείρατα τὰ ἐλπιδοφόρα
Ξεχάσαμε καὶ τώρα ἀγνὴ
μιὰ ἐλπίδα σὲ μᾶς ἀπομένει:
Μιὰ χαραυγὴ αἱματοβαμένη.
Ἤσυχα σύντροφε!
Ἡ ἄγρια ποὺ φτάνει τρικυμία
μιὰ νέα γιὰ μᾶς φέρνει εὐτυχία—
Ἤσυχα σύντροφε!
Γιὰ ἰδὲς τὸν Ἥλιο πῶς φωτίζει,
τὰ μαῦρα σύγνεφα πῶς σκίζει
Γρήγορα πρὸς τὰ ἐδῶ βαδίζει
στοὺς γίγαντες ἐδῶ τοὺς ἄγριους.
ὁ θόρυβος μὴ σὲ φοβίζει
Ἤσυχα σύντροφε!
Κι' ὅταν θαρθεῖς κ' ἐσὺ μαζί μας
Πιὸ δυνατὴ θἆναι ἡ γραμμή μας—
Ἤσυχα σύντροφε!

Τὸ τραγούδι αὐτὸ τυπώθηκε στὴν ἐφημερίδα «Πράβδα» ἢ σὲ κάποια ἀπ' τὶς πολλὲς ἐκδόσεις της στὸ 1913 μὲ ψευδώνυμο.

Τὸ οὐσιῶδες στὸ ποίημα αὐτὸ δὲν εἶναι τὸ τεχνικὸ μέρος. Ὡς πρὸς αὐτὸ φαίνεται ἕνα ἀναμφισβήτητο καὶ δυνατὸ ταλέντο ποὺ δὲν ἐξελίχτηκε καὶ δὲν ὡρίμασε ἀκόμη. Ἐκπληκτικὴ εἶναι ἡ σαφήνεια τοῦ περιεχομένου ποὺ μόλις οἱ μεγάλες προλεταριακὲς μάζες εἶναι δυνατὸ νὰ νοιώθουν καὶ νὰ σκέφτουνται.

Τὸ ποίημα στὸ περιεχόμενό του ἔχει τὴν παλιὰ διάταξη. Στὸ ἐργοστάσιο μπαίνει ἕνας νεαρὸς ἀπ' τὴν ἔξοχή, ἕνας χτεσινὸς χωριάτης. Τί εἶναι ὁ νέος αὐτὸς ἐργάτης γιὰ τὸν παλιὸν ἐργάτη ποῦφαε τὴ ζωή του στὴ φάμπρικα;Ἕνας ἀταίριαστος συναγωνιστής,ποὺ σκέφτεται σύμφωνα μὲ τὶς ἐλάχιστες ἀνάγκες του καὶ τὴν ἀδυναμία του νὰ τσεπώσει τὸ μιστό του γιὰ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του χωρὶς διόλου νὰ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὰ κοινὰ συμφέροντα. Γιὰ τὴν κοινότητα δὲν ἔχει καμμιὰ ἀπασχόληση. Ἡ σκέψη του εἶναι δυσκίνητη, τὰ αἰσθήματά του στενά, ἡ θέλησή του περιωρισμένη, ὁ ὁρίζοντάς του φτωχός... Μ' ἂν τὸν λογαριάσουνε λιγάκι κι' αὐτὸν πρέπει νὰ τὸν κατατάξουνε σήμερα-αὔριο στὴ συντροφικὴ πρωτοπορεία. Ποιὰ στάση ὅμως παίρνει ἀπέναντι σ' αὐτὸν τὸν τυχαῖο, τὸν ξένο, ὁ σύντροφός του, ὁ ποιητής;

Μὲ τὶ ἱπποτικὴ προσοχή, μὲ τί τρυφερὴ φροντίδα φέρνεται στὸν ἄμαθο ἀκόμη νεαρό! τὸν ὁδηγεῖ στὸν ἄγνωστο, στὸν ἀκατανόητο, στὸν παράξενο καὶ τρομερὸ κόσμο. Μὲ τί ἁπλότητα καὶ δόναμη σὲ λιγοστὲς μὰ φωτεινὲς λέξεις ὁδηγεῖ τὸ νέο σ' ὅλα, σ' ὅ,τι ἔχει νὰ μάθει καὶ νὰ ζήσει γιὰ νὰ γίνει ἕνας σύντροφος κάτω ἀπὸ συντρόφους: στὴ μεγαλειώδη εἰκόνα τῶν τιτανικῶν δυνάμεων τῆς σημερνῆς τεχνικῆς, αὐτοῦ τοῦ «χάους τοῦ ἀτσαλιοῦ», στὴν πικρὴ ἀλήθεια καὶ τὴ θάλασσα τῶν ἀνθρώπινων δακρύων μὲ τὰ ὁποῖα ἀγοράζεται,—στὴ χαρμόσυνη ἀγγελία τοῦ Ἥλιου τῆς μεγάλης ἰδέας, τῆς περίφανης

εὐτυχίας τοῦ κοινοῦ ἀγῶνα. Συγκινητικὰ ἠχεῖ ἡ ἀνάμνηση τῆς μακρινῆς φύσης γιὰ τὰ πράσινα δέντρα, τὰ καθαρὰ ρυάκια, τὰ λειβάδια: Πόσο λαχταρᾶ γι' αὐτὰ ἡ καρδιὰ τοῦ προλεταριάτου ποὺ εἶναι σκλαβωμένο στὴν πέτρα καὶ στὸ σίδερο καὶ πόσο σπάνια ἡ χαρὰ νὰ τὰ ξαναϊδεῖ γιὰ νὰ ἱκανοποιηθεῖ. Ὅλα ὅμως κατορθώνουνται μὲ τὴν κολλεχτιβιστικὴ θέληση στὴν αὐξάνουσα, ἀλόγιστη, ἀνεμπόδιστη προσπάθεια της... Ἀπὸ τὸν τελευταῖο στίχο ἠχεῖ μὲ πεποίθηση μιὰ βέβαιη νίκη.

Αὐτὴ εἶναι ἡ μόνση ἑνὸς νέου ἀδερφιοῦ στὴν ἱπποσύνη τῆς σοσιαλιστικῆς ἰδέας.

Ὁ ποιητὴς δὲν εἶναι λοιπὸν ὀργανωτὴς τῆς τάξης του;

Ἡ προλεταριακὴ ποίηση βρίσκεται ἀκόμη στὸν πυρῆνα της Ἀναπτύσσεται ὅμως. Ἡ ἀνάπτυξή της εἶναι ἀναγκαία γιατὶ ἡ ἐργατικὴ τάξη, χρειάζεται μιὰ τέλεια ἀναπτυγμένη καὶ ἐνιαία συνείδηση καὶ ἡ ποίησή της εἶν' ἕνα μέρος τῆς συνείδησής της.

Ἡ ποίηση βρίσκεται ἀκόμη στὸ παιδικό της στάδιο. Ὅταν ἀντρωθεῖ δὲ θὰ τὴν κατέχει μονάχα τὸ προλεταριάτο. Εἶναι ἡ νόμιμη κληρονομιὰ ὅλου τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ, ἡ κληρονομιὰ κάθε πολύτιμου ποὺ βρίσκεται στὸ φεουδαλικὸ καὶ ἀστικὸ πολιτισμό.

Πρέπει βέβαια νὰ δεχτοῦμε αὐτὴ τὴν κληρονομιὰ γιὰ νὰ μὴν ἀφίσουμε οὔτε στιγμὴ νὰ κυριαρχηθεῖ ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ παρελθόντος ὅπως συνέβαινε ὥς τώρα. Ἡ κληρονομιὰ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ μένει μόνο κληρονομιά, μὰ νὰ εἶναι ἕνα ὄργανο στὰ χέρια μας Τὸ νεκρὸ πρέπει νὰ ἐξυπηρετεῖ τὸ ζωντανὸ κι' ὄχι νὰ τὸ ἐμποδίζει καὶ νὰ τὸ στενοχωρεῖ.

Γι' αὐτὸ τὸ Προλεταριάτο ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τὴν ποίησή του. Γιὰ νὰ μὴ κυριαρχηθεῖ τὸ προλεταριάτο ἀπὸ μιὰ ξένη ποιητικὴ συνείδηση, ποὺ εἶναι καὶ δυνατὸ μιὰ καὶ ὡρίμασε μέσα στοὺς αἰῶνες, πρέπει νἄχει τὴ δική του ποιητικὴ συνείδηση. Ἡ νέα συνείδηση πρέπει νὰ εὐρυνθεῖ καὶ νὰ περιλάβει στὴ δημιουργική της ἑνότητα ὅλη τὴ ζωή, ὅλο τὸν κόσμο.

Ἡ προλεταριαριακὴ ποίηση θὰ μποροῦσε νὰ ἀναπτυχθεῖ καὶ νὰ ὡριμάσει καὶ νὰ μορφώσει τὴν ἐργατικὴ τάξη νὰ εἶναι ὅπως ὁρίζει ἡ ἱστορική της ἀποστολή.

Μετάφραση Θ. ΣΚΟΥΡΛΗ

ΝΕΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

ΤΑΧ. ΚΙΒ 255

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Ἐσωτερικοῦ χρονιάτικη	Δρ.	50
— — ἑξάμηνη	»	30
Αἰγύπτου-Κύπρου-Τουρκίας-Ἀγγλίας μόνο χρονιάτικη	Σελ.	6
Ἀμερικῆς-Ρωσσίας	Δολ.	2
Φύλλα τῆς περασμένης χρονιᾶς	Δρ.	6

Μόλις ἀνατυπωθεῖ τὸ 2ο φύλλο οἱ τόμοι τῆς α' χρονιᾶς θὰ πουλιοῦνται:

Χαρτόδετος (πολυτελ.)Δρ. 100. Δεμένος Δρ. 120

Ἐκλαϊκευτικὲς Σελίδες

Η ΘΕΟΚΡΑΤΙΚΗ ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ (*)

Α'

Ποιανοῦ εἶναι δημιούργημα ἡ κοινωνικὴ ἐξέλιξη; Ἡ Ἱστορία;

Ἀνέκαθεν οἱ ἄνθρωποι παρατήρησαν, πὼς ἡ ζωὴ δὲν κυλοῦσε πάντοτε ὅμοια, πὼς δὲν ἔμενε διαρκῶς σὲ μιὰ κατάσταση στασιμότητας. Τὰ γεγονότα τῆς μιᾶς ἡμέρας παραμερίζονταν ἀπὸ τὰ γεγονότα τῆς ἄλλης, ποὺ εἴταν ἐντελῶς διαφορετικά. Ἄλλοτε ὁ τραχὺς πόλεμος βασάνιζε τοὺς εἰρηνικοὺς κτηνοτρόφους κι' ἄλλοτε πάλι μιὰ μακροχρόνια εἰρηνικὴ περίοδο τοὺς ἄφηνε νὰ παραδίνονται ἀμέριμνοι στὰ παραγωγικά τους τὰ ἔργα. Ἄλλοτε κυβερνοῦσαν μὲ φρόνηση δημοφιλεῖς κυβερνῆτες κι' ἄλλοτε τύραννοι αἱματοστάλαχτοι βασάνιζαν τὴν πλατειὰ μάζα, σπέρνοντας τὸ θάνατο παντοῦ ὅπου προσπαθοῦσε νὰ ξεφυτρώσει ἡ ἐλευθερία. Τέλος ἐκεῖ ποὺ ὑπῆρχε μιὰ φαινομενικὰ πάγια κατάσταση τῶν κοινωνικῶν πραγμάτων, ἐκεῖ ἄξαφνα ἐρχόταν ἡ σειρὰ ταραχῶν ἀτέλειωτων, ἐμφύλιων σπαραγμῶν, ἐπιδρομῶν, πολέμων κτλ.(1)

Καμμιὰ σταθερὴ ἐπανάληψη τῶν γεγονότων, καμμιὰ νομοτέλεια ἴδια μὲ τὴν ἁπλῆ νομοτέλεια τῆς Φύσης.

* * *

Γενικὰ ὑπάρχει πλῆθος ἀντιλήψεων σχετικὰ μὲ τὴν κοινωνικὴν ἐξέλιξη. Πρὶν ὅμως μιλήσει κανεὶς γι' αὐτές, μπορεῖ πρῶτα-πρῶτα νὰ τὶς διακρίνει, σ' ὁποιαδήποτε κι' ἂν ἀνάγονται ἐποχή, σὲ δυὸ μεγάλες κατηγορίες, ποὺ κάθε μιά τους κλείνει μέσα της ἕνα σωρὸ μερικώτερες: Στὴ μιά, τὴν ἰδεαλιστικὴ ἢ ντουαλιστική, κατατάσσουμε ὅλες αὐτὲς ποὺ παραδέχονται πὼς ὅλα γίνονται σύμφωνα μ' ἕνα καθωρισμένο σχέδιο καὶ ὀφείλονται στὴν ἀνεξερεύνητη θέληση ἑνὸς ἀνώτερου ὄντος ἢ μιᾶς αἰώ-

(*) Μὲ τὴ σύντομη τούτη μελέτη δὲ ζήτησα τόσο νὰ δώσω τὴν κριτικὴ τῆς θεοκρατικῆς ἀντίληψης γιὰ τὰ ἱστορικὰ γεγονότα, ὅσο ἕνα μέρος ἀπὸ τὸ ὑλικὸ ἐκεῖνο, ποὺ θὰ χρησιμέψει ἀπαραίτητα σὲ ὁποιους ἐπιθυμοῦμε νὰ καταγίνουν κριτικὰ στὸ ἐνδιαφέρον αὐτὸ ζήτημα καὶ προπάντων μὲς στὸ πλαίσιο τῆς Ἑλλην. Ἱστορίας. Ε. Δ.

(1) Π. Λαφάργκ: Οἰκονομικὸς Ντετερμινισμός, ἔκδ. «Ἀρχείου τοῦ Μαρξισμοῦ» 1925.

Σημ. «Ν.Ἐπ.» Οἱ λοιπὲς ὑποσημειώσεις μὲ ἀστερίσκο (*) εἶναι τῆς «Νέας Ἐπιθεώρησης» γιὰ τὴν πληρέστερη διασάφηση τοῦ κειμένου.

Χ

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ ΩΣ ΟΡΓΑΝΩΤΗΣ

Γιὰ νὰ κάνουμε μιὰν ἔρευνα πρέπει νὰ στηριχτοῦμε σὲ μιὰ πραγματικὴ ἄποψη. Ἐμεῖς οἱ λίγοι προπαγανδιστὲς τῆς ἰδέας τῆς προλεταριακῆς τέχνης βρισκόμαστε σὲ δύσκολη θέση ὅταν θὰ πρέπει νὰ μιλήσουμε γιὰ κάτι ποὺ στὴν πραγματικότητα δὲ βρίσκουμε διόλου καὶ γιὰ τὸ ὁποῖο δὲ μποροῦμε νὰ λέμε μὲ σταθερότητα καὶ σιγουράδα: «Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀληθινὴ προλεταριακὴ τέχνη· σύμφωνα μ' αὐτὸ τὸ δεῖγμα μπορεῖτε νὰ κρίνετε καὶ νὰ συγκρίνετε». Κ' αἰσθάνομαι τὴν ἀνάγκη νὰ παραθέσω ἐδῶ τὸ μικρὸ αὐτὸ ποίημα ποὺ γιὰ μένα σήμαινε κι' ἄλλοτες τὴν πρώτη βασικὴ ἄποψη.

νιας κι' ἀναλλοίωτης Ἰδέας. Στὴν ἄλλη, τὴ ματεριαλιστικὴ ἢ μονιστική, κατατάσσουμε ὅλες αὐτὲς ποὺ διδάσκουν, πὼς φυσικὰ καὶ κοινωνικὰ φαινόμενα γίνονται σύμφωνα μὲ ὡρισμένες αἰτίες, ποὺ ξεπηδᾶνε μόνες τους ἀπ' τὰ ἴδια τὰ στοιχεῖα τοῦ φυσικοῦ ἢ κοινωνικοῦ περιεχόμενου.

Σὲ ποιὰν ἀπ' τὶς δυὸ αὐτὲς κατηγορίες θὰ κατατάξουμε τὴ θεοκρατικὴ ἀντίληψη;

Εἶναι φανερό, πὼς ἡ ἀντίληψη αὐτὴ συνδέεται πολὺ στενά, ταυτίζεται, μὲ τὸν ἰδεαλιστικὸ τρόπο λύσεως τῶν διαφόρων προβλημάτων ποὺ θέτει στὸν ἄνθρωπο ἡ Κοινωνία.

Μὰ εἶναι ἀλήθεια, πὼς μπορεῖ ν' ἀποτελέσει ἕνα ξεχωριστὸ κεφάλαιο μὲς στὸ σύνολο τῶν σταθμῶν τῶν ἀνθρώπινων ἰδεῶν σχετικὰ μὲ τὴν κοινωνικὴν ἐξέλιξη καὶ εἰδικὰ μὲς στὸ σύνολο τῶν ἰδεαλιστικῶν θεωριῶν. Κι' αὐτό, γιατὶ ἄλλος εἶναι ὁ τρόπος ποὺ βλέπουν κ' ἐξηγοῦν τὴν Ἱστορία π. χ. ὁ Χέγκελ ἢ ὁ Βίκο (*) κι' ἄλλος εἶναι ὁ τρόπος τοῦ Ὁμήρου, τοῦ Καρλάϊλ ἢ τοῦ Bossuet.(**)

Βέβαια οἱ ἰδεαλιστικὲς ἐξηγήσεις τοῦ Χέγκελ ἢ τοῦ Βίκο ὑπονοοῦν ἢ τονίζουν τὴν ὕπαρξη τῆς Θεϊκῆς Πρόνοιας πίσω ἀπὸ κάθε ἱστορικὸ γεγονὸς· μὰ σύμφωνα μ' αὐτούς, τὸ θεῖο δὲν εἶναι παρὰ ἡ **πρωταρχικὴ αἰτία** τοῦ παντός, ἡ αἰώνια Ἰδέα, ποὺ γύρω της στριφογυρίζουν οἱ ἰδέες ὅλων τῶν ἐποχῶν. Ἐνῶ κατὰ τὶς γνήσιες θεοκρατικὲς ἀντιλήψεις—εἴτε αὐτὲς ἀνήκουν στὰ πρωτόγονα ἀνθρωπομορφικὰ θρησκεύματα, ὅπου ὁ Θεὸς εἶναι ὁλότελα ὑλικός, εἰκόνα καὶ ὁμοίωση τοῦ ἀνθρώπου, μὲ τὰ ἴδια πάθη, συναισθήματα κτλ. εἴτε στὰ μεταγενέστερα καὶ προπάντων στὸ Χριστιανισμό, ὅπου ὁ Θεὸς εἶναι ἄϋλος καὶ δὲν κατοικεῖ τόσο χαμηλά, στὸν Ὄλυμπο, ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ ψηλά,στὰ σύννεφα, ἔξω ἀπ' τὴ γῆ καὶ δὲν ἔχει τίποτε κοινὸ μὲ τὸ ἀνθρώπινο σῶμα, μὰ μόνο μὲ τὸ ἀνθρώπινο **πνεῦμα**—τὸ θεῖο εἶναι ὄχι ἡ **ἔμμεση**, ἡ πρωταρχική, ἀλλὰ ἡ κύρια, ἡ **ἄμεση** αἰτία τῶν φαινομένων. Σύμφωνα μ' αὐτὲς ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι παρὰ ἕνα ὄργανο ἐκτελεστικὸ στὰ χέρια τοῦ θεοῦ ἢ τῶν θεῶν, ποὺ ἀόρατοι κρατοῦν τὰ μυστικὰ νήματα, ποὺ μ' αὐτὰ κινεῖται ὁλάκερο τὸ σύμπαν(1).

(*) Hegel (1770—1831) ὁ μεγαλύτερος ἰδεαλιστὴς φιλόσοφος τῆς Γερμανίας.Ἱδρυτὴς τῆς ἰδεαλιστικῆς διαλεκτικῆς ποὺ ἀνέτρεψε ὁ Μάρξ σὲ ματεριαλιστικὴ διαλεκτική.—Vico (1668—1744), Ἰταλὸς φιλόσοφος, συγγραφέας τῆς «Νέας Ἐπιστήμης» καὶ τῶν «Ἀρχῶν τῆς φιλοσοφίας τῆς Ἐπιστήμης».

(**) Carlyle (1795—1881) Σκῶτος ἱστορικός.—Bossuet (1627—1704) Γάλλος ἐπίσκοπος, περίφημος ρήτορας καὶ ἱστορικός.

(1) Ὁ ἱστορικὸς Ζώσιμος (5ος αἰώνας μ.Χ.) μᾶς πληροφορεῖ πὼς στὶς μελέτες του ξεκινάει πάντα ἀπ' τὴν ἰδέα ὅτι: «Θεία τινὶ προνοίᾳ τὴν τῶν ἀνθρωπίνων ἐπιγεγράφθαι διοίκησιν...». Ὁ ἴδιος ἱστορικὸς ἀποδίνει τὴν καταστροφὴ τῶν Ρωμαίων στὴν παραμέληση τῶν ἀρχαίων Θεῶν. Τὸν Ζώσιμο τὸν μιμήθηκαν μετὰ 15 αἰῶνες ὁ Παπαρρηγόπουλος καὶ ὁ Καρολίδης...

(1) Ἀντίθετα, ἄλλη ἐπιφυλάσσεται τύχη στοὺς δίκαιους ἀνθρώπους, τοὐλάχιστο ἀπὸ μέρους τοῦ Θεοῦ τῶν Χριστιανῶν, ποὺ δὲν ἀσχολεῖται λιγώτερο μὲ τὰ ἐγκόσμια καὶ ταπεινὰ γεγονότα: «...Ἀμὴ διατὶ πάλε ὁ ἀφέντης Θεός, ὁποῦ ὡς δίκαιος κριτὴς θεωρεῖ τὰ πάντα ὅλα, δὲν ἀφήνει τοὺς δίκαιους νὰ κακοπέσουν καὶ μήτε νὰ λάβουν καμμίαν ἀδικίαν εἰς κανένα τρόπον...» (Ἀντζολου Σουμάκη: Διήγησις τοῦ ρεμπελιοῦ τῶν Ποπολάρων). Τὴ γνώμη τούτη φαίνεται νὰ συμμεριζόταν κι' ὁ **Ἀλέξιος Κομνηνός**, ποὺ στὸ παραινετικό του ποίημα πρὸς τὸν ἀνεψιό του Νικηφόρο Βρυέννιο, τὸν συμβουλεύει μὲ θέρμη:

...Προπάντων ἔχε τοῦ Θεοῦ τὸν φόβον [εἰς τὸν νοῦν σου,
καὶ πρόσεχ' ὅτι τὰ κρυπτὰ γινώσκει [τῶν ἀνθρώπων.
ἐλέγχει δὲ τοὺς λογισμούς, δικάζει καὶ [τὰς πράξεις,
καὶ φανερώνει τὰ κρυπτὰ καὶ τοὺς κα- [κοὺς κολάζει,
τοὺς δὲ καλοὺς εὐεργετεῖ καὶ φίλους [ὀνομάζει...

2) Ὁ Ἀριστοτέλης (Μετ. 1,3) βάζει τὸν Ὅμηρο καὶ τὸν Ἡσίοδο ἀνάμεσα στοὺς «πρώτους θεολογήσαντας». Ὁ Ἡρόδοτος πάλι (Β,53), λέει πὼς: Ἡσίοδος καὶ Ὅμηρος εἰσὶν οἱ ποιήσαντες θεογονίην Ἕλλησι καὶ τοῖσι θεοῖσι, τὰς ἐπωνυμίας δόντες καὶ τιμάς τε καὶ τέχνας διελόντες καὶ εἴδεα αὐτῶν σημήναντες».

τὶς ἐπιθυμίες τῶν ἀθάνατων θεῶν, κατορθώνοντας τὸ καθεί, ὄχι μὲ τὸ σπαθί τους, μὰ μὲ τὴν προσωπικὴ ἐπέμβαση κάποιας φιλικῆς θεότητας τοῦ Ὀλύμπου (1).

Τὶς μάχες εἶναι βέβαιο πὼς τὶς διευθύνουν ὄχι οἱ στρατηγοί, μὰ οἱ θεοί: Ὁ Δίας, ὁ Ἄρης, ἡ Ἀθηνᾶ, ἡ Ἥρα, ὁ Ποσειδώνας, εἶναι μοιρασμένοι ἄλλοι μὲ τοὺς Τρῶες, κι' ἄλλοι μὲ τοὺς Ἀχαιούς. Ἡ ἀντρεία δὲν ὠφελεῖ σὲ τίποτα χωρὶς τὴ μεσολάβηση κάποιου ἀθάνατου· αὐτὸ μᾶς τὸ δείχνει τὸ πάθημα τοῦ Αἴαντα τοῦ Τελαμώνιου (ὅπως τὸ περιγράφει ὁ Σοφοκλῆς στὴν τραγωδία του: **Αἴας μαστιγοφόρος**), ποὺ τόλμησε ν' ἀπορρίψει τὴ συνδρομὴ τῆς Ἀθηνᾶς, ἀψηφώντας την καὶ προβάλλοντας γιὰ δικαιολογία πὼς: «Μὲ τὴν βοήθεια τῶν θεῶν κ' ἕνας δειλὸς μπορεῖ νὰ κερδίσει τὴ νίκη· μὰ ἐγὼ θαρρῶ, πὼς καὶ χωρὶς αὐτὴ θὰ νικήσω...».

Στὸ Ε τῆς Ἰλιάδας μάλιστα ἔχουμε τὴν περίπτωση νὰ πληγώνονται θεοὶ ἀπὸ θνητό, ποὺ τὸν βοηθᾶνε ἄλλοι θεοὶ πιὸ δυνατοί. Ἔτσι βλέπουμε τὸ Διομήδη νὰ χτυπάει τὸν Ἄρη κάνοντάς τον νὰ φωνάζει ἀπὸ τὸν πόνο ὅσο πάνω-κάτω δέκα χιλιάδες ἄνδρες... Ὁ ἴδιος ἥρωας, μὲ τὴ βοήθεια πάντα τῆς Ἀθηνᾶς, λαβώνει στὸ χέρι τὴν Ἀφροδίδη, κάνοντας νὰ τρέξει ὁ θεϊκός της «ἰχώρ»...

Στὸ Φ τέλος τοῦ ἴδιου ἔπους γίνεται καὶ ἀνάμεσα στοὺς θεοὺς ἀληθινὴ μάχη. Ἡ Ἀθηνᾶ, βοηθώντας τὸ στρατὸ τοῦ Ἀγαμέμνονα, ξαπλώνει τὸν Ἄρη καταγῆς, χτυπώντας τον στὸ στῆθος μὲ βαρὺ λιθάρι· ἢ ἴδια θεὰ μετὰ τὸ κατόρθωμά της ρίχνεται στὴν Ἀφροδίτη καὶ τὴν χτυπάει ἀλύπητα, ἐνῶ παραπέρα ἡ Ἥρα ξυλίζει τὴν Ἄρτεμη μὲ τὸ ἴδιο της τὸ δοξάρι (2).

(1) Γι' αὐτὸ νομίζω, πὼς λέει δίκαια στὸν Ἀχιλλέα ὁ Ἀγαμέμνονας (Ἰλ.Α. 177—179).

...ὅτι τὴν ἔριδα διψᾶς, ταῖς μάχαις, [τοὺς πολέμους·
κι' ἂν εἶσαι τόσο δυνατός, **εἶναι θεοῦ [τὸ δῶρον.**
(Μετ. Ι. Πολυλᾶ).

(2) Ὁ Ξενοφάνης ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ἐλεατικῆς σχολῆς, στὸ ἔμμετρο σύγγραμμά του «Περὶ φύσεως» ἀναφέρει μὲ παράπονο πώς: «Ὁ Ὅμηρος κι' ὁ Ἡσίοδος ἀποδώσανε στοὺς θεοὺς ὅλες τὶς ντροπὲς καὶ τὰ αἴσχη τῶν ἀνθρώπων... Τοὺς ἔβαλαν νὰ κάνουν ἕνα σωρὸ ἀθέμιτες δουλειές, νὰ κλέβουν, νὰ μοιχεύουν καὶ ν' ἀπατοῦν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο...»

Τὴν ἀντίληψη τούτη γιὰ τοὺς Ἑλληνικοὺς θεοὺς τὴν εἰρωνεύεται «ἐκ τῶν ὑστέρων» ὁ καλόγερος, ποὺ εἶναι συγγραφέας τοῦ ἡλίθιου ἔργου: «Βίος Βαρλαὰμ καὶ Ἰωάσαφ»: «... Οἱ οὖν Ἕλληνες, σοφοὶ λέγοντες εἶναι, ἐμωράνθησαν χεῖρον τῶν Χαλδαίων, παρεισάγοντες πολλοὺς θεοὺς γεγενῆσθαι, τοὺς μὲν ἄρρενας, τοὺς δὲ θηλείας, παντοίων παθῶν καὶ παντοδαπῶν δημιουργοὺς ἀνομημάτων. Ὅθεν γελοῖα καὶ μωρὰ καὶ ἀσεβῆ παρεισήγαγον οἱ Ἕλληνες, βασιλεῦ, ῥήματα, τοὺς μὴ ὄντας προσαγορεύοντες θεούς, κατὰ τὰς ἐπιθυμίας αὐτῶν τὰς πονηράς, ἵνα,

Μὰ καὶ στοὺς κατοπινούς, τοὺς κλασσικοὺς ἀκόμα χρόνους, συναντᾶμε νὰ σχετίζεται πολλὲς φορὲς ἡ λατρεία τοῦ Δία μὲ πολεμικὰ γεγονότα. Ὁ θεὸς αὐτὸς θεωρεῖται παντοῦ μοναδικὸς γιὰ ν' ἀποτρέπει τοὺς κινδύνους. Βαστάει τὴ ζυγαριὰ ποὺ σταθμίζει τὶς τύχες τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων· γι' αὐτὸ καὶ λατρεύεται ὡς **Ἀλεξίκακος, Τρόπαιος, Ἄρειος** κτλ.

Σ' ἕνα του περίφημο ὕμνο ὁ ἀρχαῖος ποιητὴς Κλεάνθης λέει γιομάτος θαυμασμὸ πρὸς τὸν πατέρα τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων:

Πολυνομάτιστε ἄρχοντα, Δία, μεγάλε, [αἰώνιε,
Κοσμαρχηγέ, ποὺ κυβερνᾶς τὰ πάντα ἐσὺ [μὲ Νόμο,
Δίχως βουλή σου τίποτα δὲ γίνεται στὴ [γῆς μας
Μήτε στὰ αἰθέρια οὐράνια σου μηδὲ στὸν [πόντο μέσα...(1).

Συχνά, καὶ προπάντων στὸν Ξενοφῶντα, γίνεται χρήση, κατὰ τὶς μάχες, τοῦ συνθήματος «Ζεὺς σωτὴρ καὶ νίκη», ποὺ μᾶς θυμίζει τὸ σύνθημα τῶν Φιλικῶν: «Σταυρὸς καὶ πίστις».

Ἀλλὰ καὶ τῆς Ἀθηνᾶς ἡ λατρεία—πού, ὅπως γνωρίζουμε, εἶναι ἡ πιὸ πολεμικὴ θεότητα τῶν Ἑλλήνων—συνδέεται σφιχτὰ μὲ τὴν ἀντίληψη αὐτή. Φέρνει τοὺς τίτλους τῆς **Ἀθηνᾶς Προμάχου**, τῆς **Πολισούχου**, τῆς **Παλλάδος** (ἀπ τὸ πάλλαξ), τῆς **Ἀρείας** κλπ. Οἱ ποιηταὶ τὴν ὀνομάζουν «ἐγρεμάχην», «φοβεσιστράτην», «περσέπολιν» κλπ.

Στὴ Θεογονία του ὁ Ἡσίοδος τὴν χαρακτηρίζει ὡς:

Δεινήν, ἐγρεκύδοιμον, ἀγέστρατον, ἀτρυτώνην πότνιαν, ἣ κέλαδοι ἆδον πόλεμοί τε μάχαι τε...

Συνέπεια τῆς θεοκρατικῆς αὐτῆς ἀρχῆς, ποὺ οἱ διάφορες ἑλληνικὲς φυλὲς εἴχανε γιὰ τὴν Ἱστορία, εἶναι κι' ὅτι κάθε πόλη φρόντιζε νὰ μονοπωλήσει τὴν προστασία κάποιας μεγάλης θεότητας, δίνοντός της γι' ἀντάλλαγμα τρανὴ λατρεία κ' ἐξαιρετικὲς περιποιήσεις.

Πολιοῦχος τῆς Ἀθήνας εἶναι φυσικὰ ἡ Ἀθηνᾶ. Γι' αὐτὸ κι' ὁ Σόλωνας στὶς «Ὑποθῆκες» του γράφει μὲ βεβαιότητα, πὼς: «Εἶναι θέλημα τοῦ Δία καὶ τῶν ἄλλων ἀθάνατων θεῶν, νὰ μὴ χαθεῖ ἡ πόλη μας ποτέ. Δὲ θὰ

τούτους συνηγόρους ἔχοντες τῆς κακίας, μοιχεύωσιν, ἁρπάζωσι, φονεύωσι, καὶ τὰ πάνδεινα ποιῶσιν»... Καὶ τελειώνοντας, ἀποδείχνει τὴν ὕπαρξη τοῦ θεοῦ τῶν Ἰουδαίων «. .ὅστις ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ ἀπ' οὐρανοῦ καταβὰς διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐκ παρθένου ἁγίας γεννηθεὶς ἀσπόρως τε καὶ ἀφθόρως, σάρκα ἀνέλαβε...».

(1) Μετ. Δήμου Βερενίκη (Νουμᾶς, ΙΓ'. 255). Θαρρῶ, πὼς μιὰ φράση ἀπ' αὐτὸν τὸν ὕμνο τὴν ἔχει ἐκμεταλλευθεῖ κι' ὁ Παῦλος στὴν ὁμιλία του γιὰ τὸν ἄγνωστο θεό: «... Ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμὲν· ὡς καί τινες τῶν καθ' ὑμᾶς ποιητῶν εἰρήκασι: «Τοῦ γάρ καὶ γένος ἐσμέν»...

χαθεῖ, γιατὶ ἡ μεγαλόκαρδη κόρη του τὴν προφυλάει ἄγρυπνα κάτω ἀπὸ τὴ σκέπη τῶν χεριῶν της».

Ὁ Λαφάργκ ἀναφέρει, πὼς οἱ Ρωμαῖοι ἐπίσης τοποθετοῦσαν στὸ Καπιτώλιο προστάτες θεούς. Στὸν β΄ πόλεμό τους ἐνάντια στὴν Καρχηδόνα, θέλοντας νὰ ἐνισχύσουν τὴ θεϊκὴ συνδρομὴ πάνω στὴν πόλη τους, ἔφεραν ἀπ' τὴ Μ. Ἀσία τὸ ἄγαλμα τῆς Κυβέλης.

Ἀλλὰ κ' οἱ Βεδικοὶ θεοὶ δὲ διαφέρουν ἀπ' τοὺς Ὁμηρικούς· κι' αὐτοὶ πολεμοῦν στὸ πλευρὸ τῶν χωρικῶν καὶ νοιάζονται γιὰ τὴν τύχη τους. Οἱ Βαβυλώνιοι τοῦ γ' αἰῶνα π Χ. ἔχουν κι' αὐτοὶ τὸν Ἄρη τους, τὸ Νέργκαλ, ποὺ εἶναι θεὸς τοῦ πολέμου, καὶ ἀντιλαμβάνονται τὴ θεότητα νὰ συνδέεται ἀδιάρρηχτα μὲ τὴν τύχη τῆς πόλης ποὺ βρίσκονται οἱ βωμοί της. Ἂν ἡ πόλη αὐτὴ νικηθεῖ, τότες κ' οἱ θεοί της σκλαβώνουνται στοὺς θεοὺς τῶν ἐχθρῶν(1).

Δὲν εἶναι ἄσχετη μὲ τὴ θεοκρατικὴ τούτη ἀντίληψη κ' ἡ πίστη τῶν Ἀράβων σὲ χίλια δυὸ πνεύματα. πονηρὰ ἢ ἀγαθά, ποὺ ἄλλοτε ἀόρατα κι' ἄλλοτε ἐνσαρκωμένα σὲ σχῆμα γίγαντα, ζώου, δράκοντα κλπ., παίρνανε μέρος ἐνεργὸ στὴ ρύθμιση τῆς ζωῆς τῶν ἡρώων τῆς Ἀραβικῆς Μυθολογίας. Ἔτσι, ἡ τύχη τῶν βασιλιάδων καὶ τῶν βασιλείων τους δὲν εἶναι παρὰ ἕνα ἔρμαιο τῶν διαφόρων τελώνιων, ποὺ κι' αὐτὰ πολλὲς φορὲς ἐξουσιάζονται ἀπὸ πονηροὺς μάγους. Ὁ βασιλιᾶς Σολομώντας κατάφερε νὰ μεγαλουργήσει ἀκριβῶς ἐπειδὴ μπόρεσε νὰ συνδυάσει, ἀπ' τὴ μιὰ μεριὰ φιλία μὲ τὸ Θεό (Χρον. Β, α. 1) κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη, τὴν τέχνη νὰ ἔχει ὑποταγμένα στὴν ἐξουσία του ὅλα ἐκεῖνα τὰ πονηρὰ πνεύματα (Τζίν, Ἀφρίτ, Μαρίντ κτλ.) κι' ὅλους τοὺς Δαίμονες τῆς Κολάσεως (Σολομωνική).

Σημαντικὸ εἶναι ἀκόμα καὶ ὅτι πολλοὶ λαοί, πρὶν ἀπὸ κάθε μάχη ἢ σ' ἔποχες χολέρας, λιμοῦ κτλ. κάνουνε θυσίες στὶς ἀόρατες αὐτὲς φιλικὲς ἢ ἐχθρικὲς δυνάμεις(2). Πιὸ βάρβαροι λαοί, σφάζουν γιὰ χάρη τους κι' ἀνθρώπους. Ἀπὸ τὰ ἐπεισόδια τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τοῦ Γεδεὼν φαίνεται πὼς ἡ συνήθεια τούτη ὑπῆρχε κάποτε καὶ στοὺς Ἑβραίους(3). Ἀκόμα φαίνεται, πὼς δὲν τὴν εἶχαν ἀποφύγει κ' οἱ Ἕλληνες τῶν πρώτων ἱστορικῶν καί, πολὺ περισσότερο, τῶν προϊστορικῶν χρόνων. Σχετικὰ εἶναι γνωστὸς ὁ θρύλος γύρω ἀπὸ τὴ θυσία τῆς Ἰφιγένειας, κόρης τοῦ Ἀγαμέμνονα καὶ τῆς Κλυταιμνήστρας, ποὺ ἔγινε γιὰ νὰ ἐξιλεωθεῖ ὁ Ποσειδώνας. Γύρω ἀπὸ τὸν Τρωϊκὸ πόλεμο ἀναφέρεται κ' ἡ σφαγὴ τῆς βασιλοπούλας Πολύμνειας, κόρης τῆς Ἑκάβης καὶ τοῦ Πρίαμου, γιὰ χάρη τοῦ νεκροῦ Ἀχιλλέα. Στὸ Φ τῆς Ἰλ. ἀναφέρεται, πὼς ὁ Ἀχιλλέας ἔσφαξε δώδεκα ἐπιφανεῖς Τρῶες πάνω στὴν πυρὰ τοῦ Πάτροκλου κ' ὁ Καρχηδόνιος στρατηγὸς Ἀμίλκας (5ος αἰώνας π. Χ.) ρίχτηκε πάνω σὲ μιὰν ἀναμένη φωτιὰ κατὰ τὴ διάρκεια τῆς μάχης, παρέχοντας τὸν ἑαυτό του ὡς ἐξιλαστήριο θῦμα στοὺς θεούς.

Ὁ Λαφὰργκ(*) ἀναφέρει, πὼς οἱ ἀρχαῖοι Σκανδιναυϊκοὶ λαοὶ συνήθιζαν νὰ θυσιάζουν στὸν Ὀντὶν τὸ βασιλιᾶ τους, ὅσες φορὲς τοὺς πλάκωνε καμμιὰ μεγάλη συφορά. Ὁ ἴδιος συγγραφέας ἀναφέρει, πὼς ὁ βασιλιᾶς τῆς Σουηδίας Vermanland κάηκε ζωντανὸς κι' ὁ βασιλιᾶς Χάκωνας θυσίασε τὸ γυιό του στὸν θεό του γιὰ νὰ τὸν ἐξιλεώσει(1).

Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη εἶναι γιομάτη ἐπίσης ἀπὸ ἐπεισόδια, ποὺ δὲν ἀποτελοῦν παρὰ μιὰν ἀντανάκλαση πιστὴ τῆς θεοκρατικῆς ἀντίληψης: Ὁ Ναοὺμ (α, 2) δηλώνει καθαρὰ πὼς μὲ κανένα τρόπο δὲν εἶναι ἀνεχτὴ ἡ λατρεία ἄλλων παλαιῶν θεῶν γιατί: «Ὁ Θεὸς εἶναι ζηλιάρης καὶ θυμώνει· θυμώνει κ' ἐκδικεῖται». Ὁ Δαυὶδ (Ψαλμ. Ξ, 12 καὶ ρκζ, 1) βεβαιώνει, πὼς ὁ Θεὸς εἶν' ἐκεῖνος ποὺ θὰ μᾶς κάνει ν' ἀνδραγαθήσουμε στὶς μάχες καὶ θὰ καταπατήσει τοὺς ἐχθρούς μας: «Ἂν δὲν οἰκοδομήσει τὸ σπίτι ὁ Θεός, μάταια κοπιάζουν οἱ χτιστάδες. Κι' ἂν δὲν φρουρήσει τὴν πόλη ὁ Θεός, μάταια ξαγρυπνᾶνε οἱ φύλακες». Ἀλλοῦ πάλι (Λευϊτ. κστ, 1-40), ὁ ἴδιος Θεὸς παραγγέλνει στὸ λαὸ τοῦ Ἰσραήλ, πὼς ἂν δὲ φυλάξει πιστὰ τὶς ἐντολές: «...Θὰ σᾶς σφάξουνε μπροστὰ στὸν ἐχθρό σας καὶ θὰ γίνετε σκλάβοι σ' αὐτοὺς ποὺ σᾶς μισοῦνε. Θὰ τὸ βάζετε στὰ πόδια χωρὶς νὰ σᾶς κυνηγάει κανένας καὶ θὰ σὰς καταντήσω νὰ τρῶτε τὶς σάρκες τῶν παιδιῶν σας. Θὰ σᾶς σκορπίσω ἀνάμεσα στὰ ἔθνη καὶ θὰ ἐρημώσω τὶς πόλεις σας. Καὶ σ' αὐτοὺς ποὺ θ' ἀπομείνουνε, θὰ σπείρω τέτοια

(1) «Ἡ θεότης εἶναι ἀδιάσπαστα συνδεδεμένη μὲ τὶς τύχες τῆς πόλεώς της, .. τὸ μέγεθός της αὐξάνει μὲ τὴν ἐπέκταση τῆς περιφέρειάς της. Ὅταν ὁ λαὸς προσαρτήσει ἄλλες πόλεις τότε καὶ οἱ θεότητες τῶν νικημένων ὑποτάσσονται στὶς θεότητες τῶν νικητῶν. Ἀντίθετα ἡ ἀπομάκρυνση τῆς εἰκόνας ἑνὸς θεοῦ ἀπὸ τὴν πόλη, ἡ καταστροφὴ τοῦ ναοῦ του ἦταν ταυτόσημα μὲ τὴν πολιτικὴ καταστροφὴ αὐτῆς τῆς πόλεως». (Περικοπὴ ἀπ' τὴν «Ἱστορία τῆς ἀρχαίας Ἀνατολῆς». τοῦ Ρ. Γουράγιεφ, ποὺ παραθέτει ὁ Ν. Μπουχάριν στὴ «Θεωρία τοῦ Ἱστορ. Ἰλισμοῦ», μετ. Φ. Ὀρφανοῦ).

(2) Ἔτσι ὁ Σολομώντας ἐθυσίασε στὸ Θεό του 120.000 πρόβατα καὶ 22.000 βώδια (χρον. Β. ζ, 4).

(3) Ὁ Δαυὶδ μάλιστα (Ψαλμ. ρστ, 37) ἀναφέρει, ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι ἐθυσίαζαν στὰ δαιμόνια τοὺς γυιοὺς καὶ τὶς θυγατέρες τους, πρᾶμα ποὺ θύμωσε τὸν κύριο καὶ προκάλεσε σκληρὲς τιμωρίες.

(1) «Ἐξέλιξη τῆς ἰδιοκτησίας» ἔκδ. Γ. Βασιλείου 1923.

(*) Lafargue (1842-1911) Γαμπρὸς τοῦ Μάρξ κ' ἕνας ἀπὸ τοὺς διασημότερους μαρξιστὲς στὴ Γαλλία. Στὴ νεανική του ἡλικία εἶτανε ὀπαδὸς τοῦ Προυντόν. Ἱδρυτής, μαζὶ μὲ τὸν Γκέσντε, τοῦ Γαλλικοῦ ἐργατ. κόμματος.

δείλια, ποὺ θὰ φεύγουν ἀκούγοντας τὸ τρίξιμο τῶν φύλλων. Καὶ θὰ χαθῆτε ἀνάμεσα στὰ ἔθνη καὶ θὰ σᾶς καταβροχθίσει ἡ γῆ τῶν ἐχθρῶν σας». Παρόμοιες φράσεις συναντᾶμε καὶ στὸ Κοράνιο(1). Σύμφωνα μὲ τὴ διδασκαλία τοῦ Μωάμεθ, κανένα δυστύχημα δὲ συμβαίνει στὸν ἄνθρωπο χωρὶς τὴ θέληση τοῦ Ἀλλάχ· ἡ δὲ νίκη εἶναι ἐξασφαλισμένη, ἂν οἱ πιστοὶ μνημονεύουν ἀκατάπαυστα τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ τους: «Ὦ προφήτη! Παρόρμα τοὺς πιστοὺς στὴ μάχη. Εἴκοσι πιστοὶ θὰ καταβάλουν διακοσίους ἀπίστους. Ἑκατὸ δέ, θὰ νικήσουνε χίλιους, γιατὶ οἱ τελευταῖοι εἶναι λαὸς ἀπερίσκεπτος»....

Ἀλλὰ κ' ἡ κλασσικὴ Ἑλληνικὴ λογοτεχνία δὲν ὑστερεῖ. Τὰ ἔργα τῶν ποιητῶν καὶ τῶν πεζογράφων, οἱ τραγωδίες τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Σοφοκλῆ, εἶναι πηγὲς ἀπέραντες μιᾶς βαθειὰ ριζωμένης πίστης στὴν ἐπίδραση τῶν ἀόρατων δυνάμεων πάνω στὶς τύχες τῶν λαῶν. Στοὺς «Πέρσες» του ἄξαφνα ὁ Αἰσχύλος, βάζει τοὺς νικημένους βαρβάρους νὰ κλαίγονται, πὼς ἡ πανωλεθρία τους δὲν εἶταν παρὰ θέλημα θεῶν. Ἔτσι ὁ χορὸς τῶν Περσῶν λέει στὴν τρίτη στροφή: «Ποιὸς ἄραγε θνητὸς θὰ μποροῦσε νὰ προβλέψει τὴ δολερὴ σκέψη θεοῦ; Ποιὸς μὲ πήδημα γοργὸ θὰ μποροῦσε νὰ τὴν ξεφύγει; Σὰν καλοσύνη τὴ νομίζει κανένας στὴν ἀρχὴ τὴν ὑστερόβουλη σὐτὴ σκέψη καὶ μπερδεύεται ὁ δόλιος θνητὸς τόσο ποὺ νὰ μὴ μπορεῖ πιὰ νὰ ξεμπλέξει»... Καὶ παρακάτω ὁ ἄγγελος δικαιολογεῖ τὴν πανωλεθρία τοῦ Ξέρξη μὲ τοῦτα τὰ λόγια: «Μὰ κάποιος δαίμονας κακὸς συντρίβει τὸ στρατό μας, παρασέρνοντάς τον σ' ἄνιση μάχη»(2). Κ' ἡ Ἄτοσσα ἐπιδοκιμάζοντας προσθέτει: «Οἱ θεοὶ σώζουνε τὴν πόλη τῆς Παλλάδας»....

Ἕνα ἐπίσης ἐπίγραμμα τοῦ Σιμωνίδη μᾶς πληροφορεῖ, πὼς ἡ νίκη τοῦ Μαραθῶνα ὀφείλεται στὸ θεὸ Πᾶνα:

Τὸν τραγόπουν ἐμὲ Πᾶνα, τὸν Ἀρκάδα,
[τὸν κατὰ Μήδων,
τὸν μετ' Ἀθηναίων στήσατο Μιλτιάδης.

Ἀκόμα ἕνα ὁλάκερο εἶδος ἀσμάτων, οἱ Παιᾶνες ἢ Παιήονες, ποὺ ἀντιπροσωπεύουνε μιὰν ἀπὸ τὶς πιὸ ἀρχαῖες ποιητικὲς μορφές, ἐξωτερίκευε πάντα τὴν πεποίθηση καὶ τὴν ἐλπίδα τῶν ἀνθρώπων στὴ βοήθεια τῶν ἀθανάτων καὶ παντοδύναμων θεῶν. Γι' αὐτὸ τοὺς ἔψελναν προπάντων ὅσοι θέλανε νὰ ἐπικαλεσθοῦν τὴ συνδρομὴ θεοῦ γιὰ νὰ τοὺς λυτρώσει ἀπὸ κάποιο κίνδυνο καὶ ὅσοι προσπαθοῦσανε ν' ἀποτρέψουν κάποιο δυστύχημα.

Ὅμοια μὲ τοὺς Ἕλληνες καὶ οἱ Ρωμαῖοι δὲν ὑστεροῦν σὲ θεοκρατικὲς δοξασίες πάνω στὴν ἱστορία τους. Κατὰ τὴ μυθολογία τους κάποτε κινδύνεψε κι' αὐτὴ ἀκόμα ἡ ὕπαρξη τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους χάρη στὴν ὀργὴ τῆς Ἥρας πού, ὅπως ἐνάντια στοὺς Τρῶες προστάτευε τοὺς Ἀργείους, ἔτσι καὶ ἐνάντια στοὺς Ρωμαίους ἔμελλε νὰ προστατέψει τοὺς ἀγαπημένους της Καρχηδόνιους. Αὐτὴ ἔβαλε τὰ δυνατά της νὰ χαντακώσει πνίγοντας τὸν Αἰνεία καὶ τοὺς συντρόφους του, δηλ. τοὺς πρόγονους τῶν ἰδρυτῶν τῆς Ρώμης. Καὶ στ' ἀλήθεια θὰ τὸ πετύχαινε μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Αἰόλου, ἂν δὲν πρόφταινε ὁ Ποσειδώνας, ποὺ εἶταν εὐνοϊκὸς γιὰ τοὺς φυγάδες.

Στὸ Β τῆς Αἰνειάδας τοῦ Βιργίλιου βρίσκουμε τὴν αἰτία ποὺ ἔκανε τὴν Ἀθηνᾶ νὰ θυμώσει τελικὰ μὲ τοὺς Ἕλληνες. Ὅπως ἀναφέρει ὁ ποιητής, ἡ αἰτία αὐτὴ πρέπει ν' ἀποδοθεῖ στὸν «ἀσεβῆ» Τυδείδη καὶ τὸν Ὀδυσσέα, «τὸν ἐφευρετικὸ αὐτὸ ἐγκληματία», ποὺ ἀποσπάσανε ἀπὸ τὸ ναὸ τῆς θεᾶς τὸ ἱερό της ξόανο καὶ φέρνοντάς το στὸ στρατόπεδό τους τὸ ἔστησαν γυρεύοντας τὴν προστασία του. Μ' ἀντὶς γιὰ τέτοια: «ἀρχίσαν νὰ πετιοῦνται σπίθες ἀπ' τὰ βλοσυρά του μάτια, ἐνῶ πικρὸς ἱδρώτας ἔτρεχε περιχύνοντας τὰ μέλη του ὅλα καὶ τρὶς (mirabile dictu!) ἀναπήδησε πάνω στὸ ἔδαφος σείνοντας τὴν αἰγίδα καὶ τὸ τρομερὸ κοντάρι..». Στὸ ἴδιο βιβλίο τῆς Αἰνειάδας περιγράφεται ἡ κατάληψη τοῦ Ἰλίου ἀπὸ τοὺς Ἀχαιούς, χωρὶς νὰ μένει ὁ παραμικρὸς δισταγμὸς πὼς ἡ καταστροφὴ δὲν εἶταν προμελετημένη ἀπόφαση τῶν θεῶν. Ἔτσι, ἐνῶ τὰ στίφη τῶν Ἑλλήνων ξεχύνονται ἀπὸ τὴν σκοτεινὴ κοιλιὰ τοῦ Δούρειου Ἵππου καὶ πυροπολοῦν τὴν πόλη κατασφάζοντας τοὺς κατοίκους της, ἀμπόσοι ψυχραιμοι Τρῶες δοκιμάζουνε ν' ἀμυνθοῦν. Τότες ὁ ποιητὴς βάζει στὸ στόμα τοῦ Αἰνεία τοῦτα τὰ σημαντικὰ λόγια: «Πολεμιστές, μάταια ἡ καρδιά σας ἀπὸ εὐγένεια ξεχειλίζει καὶ παλληκαριά. Ἀνώφελη τώρα πιὰ ἡ ἀντρεία, γιατὶ πᾶνε πιά, φῦγαν ἀπὸ μᾶς, ἀφίνοντας τοὺς βωμούς τους οἱ θεοί, ποὺ τὴν πόλη μας στηρίζαν»...

Τὴν ἴδιαν ἀντίληψη συναντᾶμε στὶς «Μεταμορφώσεις» τοῦ Ὀβιδίου, στὶς «Ὠδὲς» τοῦ Ὁρατίου κτλ. Στὴν ὠδή του ποὺ ἐπιγράφεται: «Ἐπιστροφὴ στὴ λατρεία τῶν θεῶν», ὁ Ὁράτιος μᾶς ἐξομολογεῖται, πὼς ἕνα γερὸ ἀστροπελέκι εἶταν ἀρκετὸ γιὰ νὰ τὸν φοβερίσει τόσο, ὥστε ν' ἀπαρνηθεῖ τρέμοντας τὴν «ἀσεβῆ» γνώμη τοῦ Ἐπικούρου σχετικὰ μὲ τὴν ὕπαρξη τῶν θεῶν. Κ' ἡ ὄψιμη αὐτὴ μετάνοια

(1) Ἕλλην. Μετ. Γ. Πεντάκη, 1921.—Γαλλ. Μετ. M. Kasimirski, Paris 1884.

(2) «Ἀντισηκώσας δέ σε δαίμων τις φθονερὸς φθείρει τῆς πάροιθεν εὐπραξίας παραχωρήσει θεοῦ, ἀχρησίαν κατεγνωκότος ἡμῶν». **Νέος. Ἑλληνομν.** τόμ. Ε. 190. (Τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο, ποὺ μοιάζει τόσο μὲ ἀπόσπασμα τῆς τραγωδίας τοῦ Αἰσχύλου, εἶναι παρμένο ἀπὸ τὴ Μονωδία τοῦ κύρ 'Ανδρόνικου τοῦ Καλλίστου,ποὺ γράφηκε μετὰ τὴν ἅλωση τῆς Πόλης ἀπ' τοὺς Τούρκους).

ξεσπάει σ' «εὐσεβεῖς» στίχους: «Ὅπως στὴν ἄψυχη φύση, ἔτσι καὶ στὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων, ὑπέρτατος ρυθμιστὴς εἶν' ὁ Θεός. Αὐτὸς μὲ μιά του αἰφνίδια μεταστροφὴ μπορεῖ νὰ γκρεμίσει τοὺς ἀνθρώπους, ὅσο ψηλὰ κι' ἄν στάθηκαν...».

***

Στοὺς χριστιανικοὺς χρόνους ὁ σταυρὸς καὶ τὸ μισοφέγγαρο γίνονται τὰ ἐμβλήματα δυὸ ἀντίπαλων θεοτήτων, ποὺ παλεύουν τὸν ἔσχατον ἀγῶνα γιὰ τὴν ἐπικράτηση τῆς μιανῆς πάνω στὴν ἄλλη, μεταχειριζόμενες γιὰ ἐκτελεστικά τους ὄργανα δυὸ ἐχθρικοὺς λαούς. Ἡ νίκη τοῦ Τούρκου εἶναι νίκη τοῦ Μωάμεθ κ' ἡ νίκη τοῦ Γραικοῦ εἶναι τοῦ Χριστοῦ νίκη:

Στεριᾶς καὶ τοῦ πελάου νὰ λάμψῃ ὁ Σταυρός!

Κι' ἀπ' τὶς δυὸ μεριὲς—τόσο ἀπ' τοὺς Χριστιανοὺς ὅσο κι' ἀπ' τοὺς Μωαμεθανοὺς—ἄφθονες δίνονται ὑποσχέσεις στοὺς διαλεχτοὺς ἐκείνους, ποὺ θὰ πολεμήσουνε σὰ λιοντάρια ὑποστηρίζοντας τὴν τιμὴ τῆς θεότητάς τους.(2) Ἄπειρες εἶναι οἱ ἀπολαύσεις ὅπου ὑπόσχεται ὁ Μωάμεθ στοὺς πιστοὺς Μουσουλμάνους, ποὺ θὰ πέσουνε πολεμώντας ἢ θὰ σκοτώσουν πολλοὺς Γραικούς. (3) Οἱ ἀπολαύσεις αὐτὲς ἀποτελοῦνται ἀπὸ γαλατερά ποτάμια, βουνὰ πιλαφένεια, πεντάμορφα οὐρὶ κτλ. Ἀλλὰ κ' οἱ Χριστιανοὶ δὲν ὑστεροῦν σὲ γενναιόδωρα ταξίματα πρὸς αὐτούς, ποὺ θὰ πολεμήσουν «ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος» ἢ ὅπως λέει τὸ τραγούδι:

Γιὰ τοῦ Χριστοῦ τὴν πίστιν τὴν ἁγίαν,
γιὰ τῆς πατρίδος τὴν ἐλευθερίαν,

καὶ θὰ σκοτωθοῦν ὑπερασπιζόμενοι τὴ θρησκεία τοῦ Εὐαγγελίου.

Πολὺ ζαχαρένια εἶναι καὶ τὰ λόγια τοῦ Ἀλέξιου Ὀρλόφ, πληρεξούσιου τῆς αὐτοκράτειρας Αἰκατερίνης ΙΙ, ποὺ διαβάζουμε σὲ μιά του προκήρυξη πρὸς τοὺς Ἕλληνες: «...Οἱ δὲ λοιποί, σηκώνοντες τὸν σταυρὸν καὶ γινόμενοι **στρατιῶται τοῦ Χριστοῦ** καὶ πολεμοῦντες μὲ τ' ἅρματα διὰ τὴν πίστην, πατρίδα καὶ ἐλευθερίαν της... καὶ θέλει νὰ κάμῃ νὰ κληρονομήσωσι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Αὐτοὶ δέ.... κοντὰ **εἰς τὸν μισθὸν ὅπου θέλουν λάβει ἀπὸ τὸν θεόν»...**

Πλῆθος ἀπὸ δείγματα τῆς ἀντίληψης αὐτῆς, ποὺ δὲν ἀφίνει τίποτα χωρὶς νὰ τὸ ἀποδώσει στὸ «θεϊκὸ δάχτυλο», ἀπαντοῦμε κατὰ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς αὐτοκρατορίας κι' ἀργότερα στὴ Βυζαντινὴ ἐποχή, ὅπου ὁ Χριστιανισμὸς εἶχε πάρει μιὰ μεγάλη ἀνάπτυξη κι' ὁ κλῆρος ἐξασκοῦσε μιὰ τεράστια ἐπίδραση πάνω στὶς ἀγράμματες λαϊκὲς μάζες.

Γνωστὴ εἶναι ἡ παράδοση, ποὺ σύμφωνα μ' αὐτή, ὁ Μ. Κωνσταντῖνος πολεμώντας τοὺς εἰδωλολάτρες Μαξέντιο καὶ Λικίνιο δραματίστηκε τὸ σταυρὸ μὲ τὴ φωτεινὴ ἐπιγραφή: «Ἐν τούτῳ νίκα». (1) Κι' ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ μεταγενέστερος ἱστορικός, ὁ ἴδιος αὐτοκράτορας μετὰ τὸ θαυμαστὸ αὐτὸ συμβάν: «...εὐθέως ποιεῖ σταυρόν, καὶ προηγεῖται τοῦτον τοῦ πολέμου ἐκέλευσεν, εἰπὼν πρὸς τὸν στρατόν, ὅτι διὰ τούτου νικῶμεν τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν. Ἐξηγεῖτο δὲ πᾶσι τὸ ὅραμα, καὶ τὴν δύναμιν τοῦ σταυροῦ, καὶ ἔλεγεν, ὅτι τὸ σημεῖον τοῦτο τοῦ Θεοῦ ἐστι τῶν Χριστιανῶν»..

(1) Εἶν' ἀλήθεια, πὼς πρὶν ἀπὸ τὴν ἅλωση τῆς Πόλης οἱ προφητεῖες γιὰ τὴ μελλούμενη τύχη τῆς Ἑλλάδας εἶταν τόσο ἀπαισιόδοξες, ὅσο αἰσιόδοξες γίνανε μετὰ τὴν ἅλωση. Ἔτσι στὸ τραγούδι «τοῦ θαυμαστοῦ ἀνδρὸς Βελισαρίου» ὁ λαϊκὸς ποιητὴς προφητεύει μὲ θλίψη:

Θεέ, οὐράνιε βασιλεῦ, ψεύστην νὰ μὲ [ποιήσης!
τὸ γένος τῶν Ἀγαρηνῶν τὸν κόσμον θέ- [λει φάγει..

(2) Ἂν θελήσουμε νὰ πιστέψουμε τὸ «Τραγῴδιον τοῦ Κολοκοτρώνη»:

...Ὁ πόλεμός μας δὲν ὁμοιάζει
Μὲ βασιλέων δοξομανῶν.
Θεὸς καὶ φύσις μᾶς τὸν προστάζει,
Τὸ Εὐαγγέλιον μᾶς φωνάζει
Κατὰ βαρβάρων Ἀγαρηνῶν.

(3) Μὲ τὴν εἰρωνία ποὺ τὸν χαρακτηρίζει, ὁ Τριβώλης μᾶς πληροφορεῖ, πώς:

....Εἴ τις σκοτώσει Χριστιανὸν
Τὸν ἔχει φίλον ἐμπιστινόν.
Καὶ ἂν ἐμᾶς σκοτώσουν πάλι
Γινόμεσθ' ἅγιοι μεγάλοι....

Τὸ ἴδιο μᾶς πληροφορεῖ κι' ὁ Γεωργιλλᾶς:

Κι' ἂν σκοτώσουν Χριστιανούς, ἁγιάζου- [σιν, ὡς λέγουν,
Κι' ἂν τοὺς σκοτώσουν πάλιν δε εὑρί- [σκονται ν' ἁγιάζουν..

(1) Σύμφωνα μὲ κάποια γνώμη κι' αὐτὸς ὁ δικέφαλος ἀετός, ποὺ συναντᾶμε τόσο συχνὰ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, συμβολίζει τὸ Χριστό:

Βλέπε ἀετὸν τὸν Χρ(ιστὸν) ἐμὲ νόει,
δυσὶ κεφαλαῖς φύσεις ἐμᾶς δύω
εἰκονίζων σοι ἐν μιᾷ ὑποστάσει.

Μὲ τ' δραμα τοῦ Μ. Κωνστ. μοιάζει πολὺ κι' αὐτὸ ποὺ εἶδε ἢ καμώθηκε πὼς εἶδε, ὁ Σκοπελίτης μοναχὸς Δαπόντες (1738). Εἶν' ἀλήθεια, πὼς τὸ παρακάτω ποίημά του δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ἀλληγορία, ποὺ ἐκφράζει σκεπασμένα τὴν ἐπιθυμία καὶ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀνάστασης τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας:

Ἕν' ἀετὸν δικέφαλον στὸν οὐρανὸν ἀ- [πάνω
ἔλαμπεν ὡς ὁ ἥλιος, νὰ μὴν εἰπῶ πα- [ράνω.
ἄνωθεν ἀπὸ τοῦ ἐκεῖ ναοῦ τοῦ σεβασμίου,
ἀπὸ τὸ μέρος ἴσια τοῦ βήματος τοῦ θείου,
μὲ στέφανον βασιλικὸν ἐπὶ τὴν κεφαλήν του,
μ' ἕνα σταυρὸν ὡς σύνηθες ἐπὶ τὴν κορυ- [φήν του,
πλησίον δὲ τοῦ ἀετοῦ ὁ Μέγας Κωνσταν- [τῖνος,
μαζὴ μὲ τὴν μητέρα του, μὲ τὸν σταυρὸν [κι' ἐκεῖνος·

Λέγεται ἀκόμα, πὼς ἡ μητέρα του, ἡ Ἑλένη, ὅταν βρῆκε τὸ «τίμιο ξύλο» ἔφερε τὰ καρφιά, ποὺ ἄλλοτε εἶχαν τρυπήσει τὰ χέρια τοῦ Σταυρωμένου καὶ τὰ χρησιμοποίησε γιὰ φυλαχτὸ τοῦ γυιοῦ της τοποθετώντας τα στὸ στέμμα του καὶ τὴν πολεμική του περικεφαλαία.

Λίγα χρόνια μετὰ τὸ θάνατο τοῦ προστάτη του, ὁ Χριστιανισμὸς βρέθηκε ἀνυπεράσπιστος ἀπὸ τὶς τρομερὲς διώξεις τοῦ φανατικοῦ ὀπαδοῦ καὶ ἀναστυλωτῆ τῆς ξεπεσμένης εἰδωλολατρείας Ἰουλιανοῦ. Ὁ ἀγῶνας ἀνάμεσα στὶς δυὸ θρησκεῖες γίνεται πιὰ ἀγῶνας θεοτήτων ἀναμεταξύ τους. Ὁ Ἰουλιανὸς δὲ μπόρεσε νὰ νικήσει τὴν ἐξέλιξη. Σκοτώθηκε μιὰ νύχτα τοῦ Ἰουνίου τοῦ 363 πολεμώντας ἐνάντια στοὺς Πέρσες. Εἶναι φυσικό, πὼς ὁ θάνατός του ἀποδόθηκε στὸ Ναζωραῖο, τὸ θανάσιμό του ἐχθρό, ποὺ τόσο στὸν καταδίωκε. Γι' αὐτὸ ὁ νικημένος αὐτοκράτορας μούγκρισε μὲ λύσσα καθὼς ξεψυχοῦσε: «Νενίκηκας Χριστὲ· κορέσθητι Ναζωραῖε». Καὶ παίρνοντας θερμὸ αἷμα ἀπ' τὴν πληγὴ ράντισε τὸν ἀέρα, σὰ νἄθελε νὰ τοῦ δώσει νὰ πιεῖ...

Μετὰ τρεῖς αἰῶνες(626) ἡ Θεοτόκος παίρνει ἀπ' τὸν Πατριάρχη Σέργιο τὸν τίτλο τῆς «Ὑπερμάχου στρατηγοῦ», γιατὶ σ' αὐτὴν ἀποδόθηκε ἡ κατατρόπωση τῶν Ἀβάρων (1).

Τὴν ἴδιαν ἐποχὴ ὁ αὐτοκράτορας Ἡράκλειος, ποὺ φημίστηκε τόσο πολὺ γι' αὐτές του τὶς νίκες, ἔτρεφε εἰδωλολατρικὴ εὐλάβεια πρὸς μιὰν ἀχειροποίητη εἰκόνα τῆς Παναγίας, ποὺ ἔφερνε πάντα μαζί του κατὰ τοὺς πολέμους, ὅπως οἱ Ἑβραῖοι τὴν «κιβωτὸ τοῦ Κυρίου». (2)

(1) Παρόμοια εἶχε σώσει ἀπὸ τὸν Ἀλάριχο τὰς Ἀθήνας ἡ Ἀθηνᾶ. Κατὰ τὸν ἱστορικὸ Ζώσιμο (5ος αἰῶνας μ. Χ.): «...Ἐπιὼν Ἀλάριχος πανστρατιᾷ τῇ πόλει τὸ μὲν τεῖχος ἐώρα περινοστοῦσαν τὴν πρόμαχον Ἀθηνᾶν, ὡς ἔστιν αὐτὴν ὁρᾶν ἐν τοῖς ἀγάλμασιν, ὡπλισμένην καὶ οἷον τοῖς ἐπιοῦσιν ἐνίστασθαι μέλλουσαν, τοῖς δὲ τείχεσι προεστῶτα τὸν Ἀχιλλέα τὸν ἥρω τοιοῦτον οἷον αὐτὸν τοῖς Τρωσὶν ἔδειξεν Ὅμηρος (Ἰλ. Υ, 164), ὅτε κατ' ὀργὴν τῷ θανάτῳ τοῦ Πατρόκλου τιμωρεῖν ἐπολέμει. Τοιαύτην ὁ Ἀλάριχος τὴν ὄψιν οὐκ' ἐνεγκὼν πάσης μὲν ἀπέστη κατὰ τῆς πόλεως ἐγχειρίσεως, ἐπεκηρυκεύετο δὲ». Στὴν ἴδια «Ὑπέρμαχο στρατηγὸ» ἀποδίνεται καὶ τὸ θαῦμα τῆς καταστροφῆς τοῦ στόλου τῶν Ἀράβων, ποὺ γίνηκε κατὰ τὴ δεύτερη πολιορκία τῆς Πόλης ἀπ' τὸ Σουλεϊμὰν καὶ τὸ Μωσλεμᾶ (718),ὅπως μᾶς τὸ περιγράφει ὁ Κωνστ. ὁ Πορφυρογέννητος: «..Καὶ εἰρήνευσεν ἡ καθ' ἡμᾶς Πολιτεία ἐπὶ μήκιστον χρόνον, στρατηγούσης καὶ περιεπούσης τῆς δεσποίνης ἡμῶν καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας τῆς Θεοτόκου, τήνδε τὴν πόλιν, ὡς τὴν ἁγίαν καὶ ἄχραντον εἰκόνα καὶ αὐτὸς ὁ Σουλεϊμὰν ἠδέσθη καὶ τοῦ ἵππου κατέπεσεν».

(1) Εἶναι πολὺ φυσικό, μιὰ καὶ ἡ Θεοτόκος παίζει στὴν Ἱστορία ἕνα τέτοιο ρόλο, νὰ εἶναι ἄφθονοι οἱ ὕμνοι καὶ τὰ ἐγκώμια ποὺ ἀπαθανατίζουν τὰ κατορθώματά της. Ἐκτὸς ἀπ' τὸν «Ἀκάθιστο Ὕμνο», στὶς μεσαιωνικὲς συλλογὲς τῶν μνημείων τῆς γλώσσας καὶ τῆς λογοτεχνίας, συναντοῦμε ἄπειρα κομμάτια τοῦ εἴδους αὐτοῦ. Παντοῦ ἐπικαλοῦνται τὴν εὔνοια καὶ τὴν ἀντίληψη τῆς θεομήτορος. Ὁ Νικηφόρος Χοῦμνος ἄξαφνα, ἀποτείνεται πρὸς αὐτὴν μὲ τοῦτα τὰ λόγια: «...Σύ δ' ὦ Θεοῦ μῆτερ, εὐμενῶς δέχου, καί, τοῖς ἐξ ἔθους οἰκτιρμοῖς χρωμένη, τρέπε μὲν ἐχθροὺς ἀφανῶς βάλλοντας, ὥστε μηδὲν ἡμᾶς ἐξ ἐπιβουλῆς αὐτῶν μηδαμῶς βλάπτεσθαι· τρέπε δὲ τοὺς ἐν τῷ φανερῷ πολεμοῦντας, καὶ διὰ παντὸς δείκνυε κενὰ σκευάζοντας καὶ μελετῶντας πάνθ' ὅσα δηλονότι καθ' ἡμῶν σκευάζουσι καὶ μελετῶσι. Σύντριβε καὶ τόξον πᾶν «καθ' ἡμῶν ἐκτεινόμενον, καὶ ρομφαίαν κινουμένων ἐπὶ τοὺς κινοῦντας στρέφε». (Θέσπισμα ἐπὶ τῇ μεγάλη καὶ τελευταίᾳ ἑορτῇ τοῦ κατὰ Χριστὸν παντὸς μυστηρίου). Δὲς καὶ Θεοδώρου Εὐτελοῦς τοῦ Ὑρτακηνοῦ: «Λόγος ἐγκωμιαστικὸς εἰς τὴν ἐπὶ τῆς γῆς πολιτείαν τῆς ὑπερευλογημένης δεσποίνης ἡμῶν ἀειπαρθένου καὶ Θεοτόκου τῆς ἀκαταμαχήτου». Δὲς ἀκόμα καὶ Ἰωάν. τοῦ Γαβρᾶ: «Λόγος εἰς τὴν εἴσοδον τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου». (Boissonade, τόμ. ΙΙ—ΙΙΙ).

(1) Migne: Patrol. Graeca, σελ. 1329.

(2) Κ. Σάθα: Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, τ. VII, εἰσαγ. σελ. 97 καὶ πέρα. Δὲς ἀκόμη καὶ σελ. Ξιε', καὶ γενικὰ ὅλο τὸ Δ' κεφάλαιο.

Μ' ὅλα ταῦτα, ἀπὸ τοὺς νεώτερους συγγραφεῖς μόνον ὁ Κ. Σάθας χαρακτηρίζει τ' ἀτέλειωτα ἐκεῖνα θαύματα, ὡς ψευτιὲς τῆς ἐκκλησίας καὶ ἀποκαλύπτει συγχρόνως, πὼς οἱ ἀλλεπάλληλες ἐπιδρομὲς τῶν Σλαύων καὶ τῶν Ἀβάρων ἐνάντια στὴν Ἑλλάδα, ἐπιδρομές, ποὺ ἀποκρούονται πάντα ἀπὸ τὸν «ἀπὸ μηχανῆς θεό», εἶναι ἀποκυήματα τῆς φαντασίας τῶν ἱστορικῶν καὶ προπάντων τοῦ Tafel, ποὺ ἐξαπατήθηκαν ἀπὸ ὑστερόβουλες διαδόσεις τῶν κληρικῶν συγγραφέων. Μὲ τὶς ἐπιδρομὲς αὐτὲς τῶν Ἀβάρων, ὁ ἴδιος βαθυστόχαστος ἐρευνητής, συσχετίζει τὴν ἐπιδρομὴ κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης, ποὺ ματαίωσε ὁ Ἅγ. Δημήτριος βγαίνοντας κι' αὐτὸς στὰ τείχη, πετροβολώντας τοὺς ἐχθρούς, καταστρέφοντας τὸ στόλο τους κτλ. (1) Στὴν ἴδια μελέτη του ὁ Σάθας ἐκφράζει τὸ συμπέρασμα πὼς ἡ Βυζαντινὴ ἱστορία «διεφθάρη» καὶ «ἐξεμυθεύθη» γιὰ καθαρὰ ἰδιοτελεῖς σκοπούς. (2)

Ε. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

(Στὸ ἐρχόμενο τὸ Β' μέρος)

Ἕνας νέος συνδρομητὴς εἶναι μιὰ παραπάνω πιθανότητα γιὰ τὴ 48σέλιδη «Νέα Ἐπιθεώρηση».

Ὑποδείξετε τὶς ἐλλείψεις μας. Δῶστε μας τὴ συμβουλή σας! Ἔτσι παίρνετε ἐνεργὸ μέρος στὸν ἀγῶνα μας.

Διαβάζετε τὴν Ἀλληλογραφία μας. Βρίσκετε συχνὰ ἀπαντήσεις σὲ ἐρωτήματα καὶ πληροφορίες ποὺ σᾶς ἐνδιαφέρουν. Ὅλη ἡ ἀλληλογραφία τοῦ περιοδικοῦ (ἐσωτερικὴ καὶ ἐξωτερικὴ) διεξάγεται ἀπὸ τὴν ταχτική του στήλη τῆς Ἀλληλογραφίας.

ΤΟ ΚΑΥΚΑΛΟ

(ΔΙΗΓΗΜΑ)

I

Ἔτσι πρέπει νἆναι πάντα ὁ κόσμος... φορτούνα. Οἱ μεθυσμένοι τὸ νιώθουν αὐτὸ καλύτερα. Καὶ φυλάγονται... Νά, τώρα βλέπω τὸ σπίτι νὰ πέφτει μὲ τὴ στέγη κατὰ πάνω μου καὶ τὰ πόδια μου σέρνονται μόνα τους στὸν ἄλλο τοῖχο. Νὰ κ' ἕνας στῦλος... Γκρεμίζεται ἔτσι μακρὺς-μακρύς, καθὼς εἶναι, καὶ λέω πὼς θὰ μοῦρθει κατακέφαλα. Χώνομαι κάτω ἀπὸ τὸ ὑπόστεγο καὶ γλυτώνω... Ὁ δρόμος, λέω, πὼς ἀνοίγει στὰ δυὸ καὶ κλείνει σὰν πεινασμένο στόμα καὶ στέκω ξαφνιασμένος... Παραπατάω. Ξάφνου στὴ γῆ κάνει σεισμὸ καὶ τραβιέμαι πίσω... Πάω νὰ προχωρήσω μπρός, μὰ τὰ πόδια μου σὰ νὰ κολλήσανε στὶς λάσπες καὶ δὲ μπορῶ νὰ κάνω βῆμα. Δίνω μ' ὅλη μου τὴ φόρα μιὰ καὶ νάμε κιόλα, ποὺ βρέθηκα στὸ ἀντικρυνὸ πεζοδρόμιο. Τὶ θαμπά, ποὺ εἶναι τὰ φῶτα.. καὶ φαίνονται πὼς χορεύουνε ζευγαρωτά, χορεύουν... Ἔχει καὶ διαβάτες ποὺ περνοῦν σὰν ἴσκιοι. Κάποι γελοῦνε ὅπως μέ βλέπουν κ' ἕνας φωνάζει κοροϊδευτικά:

Ἐγὼ σὲ πίνω γιὰ καλὸ
καὶ σὺ μὲ πᾶς στὸν τοῖχο..

Ἄς τους... Δὲν ξαίρουν πὼς ὁ κόσμος εἶναι μιὰ φορτούνα... δὲ βλέπουν τὴ φορτούνα καὶ μιὰ μέρα θὰ πνιγοῦνε δίχως νὰ τὸ νιώσουν. Σὰν τὸν Κώστα... Ἔλεγε πὼς πατοῦσε σὲ στεριὰ καὶ ξάφνου ξέσπασε ἡ φορτούνα καὶ τὸν ἔπνιξε. Μανώλη, ρὲ Μανώλη! Ποῦ πᾶς, ποῦ εἶσαι βρὲ παιδί; Μιλιά. Τὶ ἔγινε; Βρὲ παιδιὰ μὴν εἴδατε τὸ Μανώλη; Κάπου θὰ σκάλωσε... Ποιὸς ξαίρει, θὰ τόνε πῆρε τὸ ρέμα καὶ πνίγηκε στὴ φορτούνα. Μανώλη! Σχώρεσε τὸ Θεὸ... δὲ λέω σ' αὐτόνε νὰ σὲ συχωρέσει! Κακομοίρη Μανώλη! Ἔχουμε πιεῖ ἕναν Ἰορδάνη μαζὺ κ' ἤσουνα φίλος πιστὸς καὶ φιλόσοφος...

Ναί, ἔτσι εἴταν... φιλόσοφος. Πήγαινε στὸ νεκροταφεῖο συχνὰ καὶ γελοῦσε μὲ τοὺς πεθαμένους. Πλούσιους καὶ φτωχοὺς τοὺς κοροΐδευε, μὰ σὰν τύχαινε νὰ βρεθεῖ στὸν τάφο κανενὸς φίλου καὶ δικοῦ τῶρριχνε στὸ κλᾶμα σὰν παιδί, σὰ γυναίκα... Παλαβός! Κι' ἀπόψε εἴταν παράξενος... εἴτανε φόβος καὶ τρόμος. Τὸν πῆρε ὁ πόνος γιὰ τὸν Κώστα κ' ἔκανε σὰ νὰ τοῦ σάλεψε ὁ νοῦς. Κι' ὅλα αὐτὰ ἔγιναν ἀπὸ κεῖνον... ἐγὼ δὲ θὰ μποροῦσα τίποτε νὰ κάνω. Ἦρθε σπίτι ὅλο μὲ τὴ βροχὴ κι' ὅπως τὸν εἶδε ἡ μάννα μου βρεμένο ξαφνιάστηκε:

—Δὲ στεκόσουνα, παιδί μου, πουθενὰ ὥσπου νὰ περάσει ἡ μπόρα μόνο βράχηκες...

—Ἔχομε μιὰ σπουδαία δουλειὰ μὲ τὸ Θάνο, τῆς ἀπάντησε, καὶ πρέπει νὰ φύγουμε γρήγορα. Καὶ καθὼς εἶδε τὴ μάννα μου, ποὺ κύταζε τὶς λάσπες, ποὺ κουβάλησε σπίτι, τῆς ἔκανε:

—Σοῦ λερώνω τὸ πάτωμα κυρὰ Τασία...

Ἄ, εἴτανε εὐγενὴς ὁ Μανώλης καὶ τὰ πρόσεχε αὐτά. Μόλις εἴχαμε ἀποφάει τὸ φτωχικό μας, κ' ἔμενε ἴσα-ἴσα μιὰ σταλίτσα κρασί.

—Ἔλα νὰ πιεῖς... τοῦ λέω.

Κάθισε κεῖνος βαρειὰ πάνω στὴν καρέκλα κι' ἅρπαξε τὸ ποτῆρι. Εἴτανε χλωμὸς, ἀξούριστος, τὰ μάτια του ἔλαμπαν σὰ νὰ εἶχε πυρετό. Μόλις ἤπιε τὸ κρασὶ καὶ γύρισε στὴ μάννα μου, ποὺ ἔστεκε ἀκόμη ὄρθια. Ἔτρεμε ἡ φωνή του καὶ τῆς εἶπε δισταχτικά:

—Πόσα παιδιὰ εἶχες, κυρὰ Τασία;

Κ' ἐγώ, ποὺ ἤξαιρα τὸν πόνο τῆς γριᾶς μου, τὸν ἔκοψα:

—Ἔλα, τοῦ εἶπα, τὶ σοῦρθε ξαφνικὰ νὰ ρωτᾶς πράματα, ποὺ ξαίρεις;

Μὲ κύταξε σωπαίνοντας λίγο καὶ σὰν εὐγενὴς ποὺ εἴτανε, μοῦ εἶπε:

—Μπαρδόν...

Φαινότανε σὰ νὰ εἶχε ξεχάσει γιατὶ ἦρθε. Εἶδα κιόλα, ποὺ ἔτρεμε λίγο. Ἐμεῖς περιμέναμε νὰ δοῦμε τὶ θὰ κάνει. Καὶ τότε στὸν τσίγκο, ἔξω, ἀκούσαμε ξανὰ τὴ βροχή, ποὺ χτυποῦσε...

—Ἔλα, πᾶμε, μοῦ φώναξε βιαστικά.

—Τέτοια ὥρα;

—Μὴν ἀνησυχεῖς, κυρὰ Τασία...

Σηκωθήκαμε. Ἡ μάννα μου ἔτρεξε νὰ βρεῖ τὴν ὀμπρέλα κ' ἐκεῖνος μοῦ ἔκανε:

—Ἀπόψε ἤθελα νὰ κλάψω στὴν ἀγκαλιὰ τῆς μάννας σου.

Εἶδα κιόλα τὰ μάτια του σὰ δακρυσμένα. Τὶ εὐαίσθητο παιδὶ αὐτὸς ὁ Μανώλης...

—Τὶ ἔχεις; τόνε ρώτησα.

Καὶ δὲ μοῦ ἀπάντησε.

Σὲ λίγο φεύγαμε. Σφιγμένοι κοντὰ ὁ ἕνας στὸν ἄλλο, κάτω ἀπὸ τὴν ὀμπρέλλα, προχωρούσαμε.

—Ποῦ θὰ πᾶμε;

—Σῶπα. Ἔλα μαζί μου.

Ἕνα δρόμο παίρναμε ἄλλο ἀφίναμε... κι' ὅλο ἔβρεχε σιγὰ κι' ὁ ἀγέρας πολεμοῦσε νὰ μᾶς πάρει τὴν ὀμπρέλλα. Δὲ μιλούσαμε καθόλου. Εἴχαμε πιὰ βγεῖ ἀπὸ τὴν πόλη καὶ τότε μόνο τόνε ρώτησα δεύτερη φορά:

—Ποῦ πᾶμε;

—Φτάσαμε.

—Ποῦ;

—Νά! Ἅπλωσε τὸ χέρι μέσα στὴ σκοτεινὴ τὴ νύχτα καὶ μοῦδειξε τὸ νεκροταφεῖο. Λίγα βήματα μπροστά μας τῶβλεπα σκοτεινὸ

καὶ βαρύ, πνιγμένο μὲς στὴ νύκτα. Ἀνατρίχιασα.

—Ἐδῶ ἔχω τὸν ἀδερφό μου θαμένο, τοῦ εἶπα.

Κ' ἐκεῖνος γέλασε σιγά.

—Δὲν εἶναι θαμένος, ἀπάντησε. Θὰ δεῖς...

—Τὶ νὰ δῶ;

Δὲν εἶπε τίποτε μόνο μὲ τράβηξε δυνατά. Τὸν ἀκλουθοῦσα σωπαίνοντας. Ὁ Κώστας εἶχε τώρα δυὸ χρόνια κι' ἀπάνω ποὺ πέθανε. Εἶναι θλίψη καὶ νὰ συλλογίζεται κανεὶς ἐκεῖνο τὸ λεβέντη πῶς μαράθηκε... Ἔσβυσε σὰν τὸ κερὶ ἀπὸ τὸ χτικιό, λίγο μετὰ ποὺ γύρισε ἀπὸ τὸν πόλεμο... Ναί... στὸν πόλεμο τοῦ κρέμασαν στὰ στήθεια ἕνα παράσημο καὶ μέσα ἀπὸ τὰ στήθεια τοῦ φύτεψαν τὸ χτικιό.. Ἔτσι πέθανε.

Ἡ βροχὴ πιὰ εἶχε σταματήσει καὶ σὲ λίγο πηδούσαμε ἀπὸ ἕνα χάλασμα τῆς μάντρας. Εἴταν, ἀλήθεια, παράξενο ὅ,τι ἔνιωθα ἐκεῖ μέσα. Ὄχι πὼς φοβόμουν... ἀλλὰ ἡ θλίψη μ' εἶχε κυριέψει κ' ἔτρεμα ἀπὸ θλίψη. Πάνω ἀπὸ τὰ ψηλὰ κυπαρίσια εἶδα τὰ σύγνεφα, ποὺ κυλούσανε στὸν οὐρανὸ σὰν καράβια πνιγμένα, ποὺ ἡ τρικυμία τᾶσπρωχνε καὶ μέσα στὸ βάθος τῆς θάλασσας ἀκόμα... Κι' εἶδα ἕνα μισοφέγγαρο χλωμὸ σὰν καντῆλι ποὺ πήγαινε νὰ σβύσει... φαινότανε βιαστικὸ-βιαστικὸ πίσω ἀπὸ τὰ σύγνεφα... ἔρριχνε σὰν περίεργες ματιὲς πάνω μας καὶ πάλι κρυβόταν. Εἴταν φοβισμένο... Θαροῦσα πὼς ἄκουγα στὴν καρδιά μου τὸ καρδιοχτῦπι του... Ἔτσι ἀκλουθοῦσα τὸ Μανώλη, ἤθελα ὁλοένα νὰ τὸ σκάσω, νὰ γυρίσω πίσω, μὰ κάτι σὰ νὰ μὲ γήτευε... εἶχα περιέργεια νὰ δῶ... νὰ δῶ τὸν τάφο τοῦ ἀδερφοῦ μου. Καὶ κάποτε σταθήκαμε. Τράβηξε κεῖνος ἕνα ἠλεκτρικὸ φαναράκι καὶ φώτισε ἕνα σταυρό.

—Ἐδῶ εἶναι, εἶπε.

Διάβασα πάνω στὸ σταυρό: ΚΩΣΤΑΣ ΑΝΕΣΤΗΣ.

Κι' ὁ Μανώλης μοῦ ἔκανε, σφίγγοντάς μου τὸ χέρι.

—Εἶσαι ἀδερφὸς καὶ πονᾶς, ἀλλὰ πρέπει νἆχεις κουράγιο... Ἔτσι ἔλεγε κεῖνος καὶ γὼ θαροῦσα πὼς ἔχανα τὸν ἑαυτό μου... Μ' εἶχε κυκλώσει ἡ ἀγωνία καὶ σάλευα... στὸ χάδι της ἔτρεμα ὅλος κ' αἰσθανόμουν νὰ ρουφῶ τὸ σκοτάδι μ' ὅλο μου τὸ κορμί. Ὅλη ἐκείνη ἡ σκοτεινιά, ποὺ ἅπλωνε ὥς πέρα, ποὺ χάνονταν τὸ μάτι, στράγγιζε τὸ πικρό της φαρμάκι στὴν καρδιά μου... κ' ἔνιωθα σὰ νὰ ἤμουν στὴν κορφὴ ἑνὸς κυπαρισιοῦ, ποὺ ἔτρεμε ὁλοένα κ' ἔπεφτα... ἔπεφτα...

—Πέθανε πολὺ νέος... ἄκουσα τὸ Μανώλη νὰ λέει μοναχός του, τοῦ πῆραν τὰ νειᾶτα καὶ τοὔδωσαν παράσημο... Πάνω ἀπὸ τὸν τάφο του ἐκεῖνοι ἐκεῖ κάτω ἔχτισαν μέγαρα. Καὶ τώρα γλεντοκοπᾶνε πάνω στὸ πτῶμα του... Ὅμως αὐτὸς καὶ νεκρὸς καταλαβαίνει τὴ φρίκη τῆς κωμωδίας, ποὺ τοὔπαιξαν. Ζητάει νὰ βγεῖ ἀπὸ τὴ γῆ καὶ νὰ πάρει ἐκδίκηση... Κύταξε!

Φώτισε ξανὰ καὶ εἶδα. Κάτω ἀπὸ τὸ σταυρὸ ξεχώριζα κάτι φριχτό. Ὁ τάφος σκαμένος ἀπὸ τὶς βροχές, βουλιαγμένος, εἶχε πετάξει πάνω τὸ καύκαλο τοῦ Κώστα. Πάγωσα ὅλος.

Κι' ὁ Μανώλης, σβύνοντας τὸ φῶς, εἶπε:

—Πρέπει νὰ τὸ πάρουμε μαζύ...

—Ποῦ θὰ τὸ πᾶμε;

Μὰ δὲ μοῦ ἀπάντησε. Βιαστικὸς ἔσκυψε στὸν τάφο καὶ τὸν εἶδα νὰ σκάβει μὲ τὰ χέρια του τὸ βρεμένο χῶμα.

—Μή, τοῦ εἶπα, μή...

Καὶ δὲ μπόρεσα ἄλλο νὰ πῶ... Παγωμένος ἀπὸ φρίκη ἔπεσα στὴ γῆ...

II

Σί... σία κι' ἀράξαμε... Κουράστηκα. Ἀπὸ μολύβι γενήκανε τὰ πόδια μου καὶ δὲ μπορῶ νὰ κάνω βῆμα... Μανώλη!.. Νά, ἔχει κρασὶ δῶ μέσα. Ἔλα νὰ πιοῦμε. Νὰ πιοῦμε καὶ νὰ γελάσ με. Καὶ νὰ κλάψομε, ἀδερφέ μου Μανώλη... Σ' ἐπῆρε ἡ φορτούνα καὶ σὲ καὶ δὲν ἀκοῦς. Μὰ γὼ θὰ τὸ τραβήξω μοναχός μου κι' ἂν δὲν εἶσαι σὺ κοντά. Θὰ πάω νὰ πιῶ καὶ θὰ πληρώσω... Πληρώνω ἐγὼ κι' ὅταν δὲν ἔχω μοῦ κάνουν βερεσέ. Ψέμματα, μπάρμπα Μῆτρο; Στάσου, μὴ γελᾶς. Βάλε μας νὰ πιοῦμε. Φέρε μας μισὴ καὶ δυὸ ποτήρια... Ἕνα γιὰ μὲ κ' ἕνα γιὰ τὸ Μανώλη... Ὄχι, φέρε κι' ἄλλο ἕνα... ἔχομε καὶ τὸ καύκαλο. Μὰ ὄχι, θαρρῶ πὼς τὸ καύκαλο... τὸ καύκαλο τ' ἀφίσαμε κεῖ... Τὸ θυμᾶμαι.., ἔτσι εἶναι, κύλησε στὸ πάτωμα καὶ σὰν ἔτρεξα νὰ τὸ πάρω ὁ Μανώλης μὲ κράτησε. Ναί, ἔτσι ἔγινε... Κ' ὕστερα δὲ θἄρτει οὔτε αὐτός. Μοῦ φαίνεται πὼς δὲ θἄρτει οὔτε κι' αὐτός... Τόνε πῆρε ἡ φορτούνα... Λοιπὸν ἕνα ποτῆρι. Εἶμαι μοναχός! Τί κακὸ μπάρμπα Μῆτρο νἆσαι μοναχός...

Παραπονιάρικό μου, τί ἔχεις κι' ὅλο κλαῖς
καὶ τὸ παράπονό σου σὲ μένα δὲν τὸ λές..

Γελᾶς; Γελᾶς, μπάρμπα Μῆτρο, γιατὶ τὸ πουλᾶς τὸ κρασὶ καὶ δὲν τὸ πίνεις... Δὲ βλέπεις τὴ φορτούνα... Μ' ἂν ἤσουν μεθυσμένος κι' ἂν τὴν ἔβλεπες... δὲ θὰ γελοῦσες. Ἄκουσε! Δὲν ἀκοῦς τὴ φορτούνα; ἐγὼ τὴν ἀκούω καὶ τρέμω... Στάσου! Βιολιὰ εἶν' αὐτά. Χιλιάδες βιολιὰ ἄγρια, τρελλά... χάσανε πιὰ τὸ ρυθμό τους τὰ βιολιὰ μέσα στὴ φορτούνα καὶ γελοῦνε, σπάζουν οἱ χορδές τους ἀπὸ τὰ γέλια. Ἄκουσε καὶ μιὰ γκρανκάσσα κοντὰ πῶς γελάει.. κι' αὐτὴ γελάει ἐπίσημα, βαριὰ σὰν ἀρχισατανᾶς... Ἤθελα νἆβλεπα τὸν ἀρχισατανᾶ...Θἄχει κεφάλι ἀπὸ καύκαλο καὶ θἆναι σὰν ἐκεῖνο τοῦ ἀδερφοῦ μου. Σὰν ἐκεῖνο ποὺ ἔχει ἕνα γέλιο βουβό, παγωμένο, πάνω στ' ἄσαρκα χείλη

του... Ναὶ μοῦ τῶδειξε ὁ Μανώλης, πρώτη φορὰ σὰν τῶπλυνε... σταθήκαμε κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ δρόμου καὶ μοῦ εἶπε.

—Κύτα πῶς γελάει...

Εἶναι φαρμάκι τὸ γέλιο τοῦ ἀδερφοῦ μου καὶ σοῦ σκίζει τὴν καρδιὰ νὰ τὸ βλέπεις... Μὰ τὶ χαρὰ ὥστόσο νὰ βλέπεις τοὺς ἄλλους νὰ τρομάζουν... Ἔτσι εἶναι. Σὰν ἀγαπᾶς αὐτὸ τὸ καύκαλο πονᾶς, μὰ σὰν δὲν τ' ἀγαπᾶς τρομάζεις. Καὶ μεῖς, ποὺ ἀγαπούσαμε τὸ καύκαλο χαιρόμαστε ὅταν οἱ ἄλλοι τρόμαζαν...

—Ἔτσι παίρνεις μιὰ ἰδέα τί γλύκα ἔχει νὰ ἐκδικεῖσαι... αὐτὸ μοῦ εἶπε ὁ Μανώλης.

Ἔ, μπάρμπα Μῆτρο, ἔχεις δεῖ ποτέ σου ἀνθρώπους νὰ τοὺς ἀγοράζουνε μὲ τὸ φαΐ; Ἐγὼ εἶδα... Εἶταν ἡ Κατίνα. Δὲν τὴν ξαίρεις; Οὔτε τὸν κὺρ Σταῦρο; Τί ὡραῖο ζευγάρι, ἀλήθεια! Εἶναι νὰ σκᾶς ἀπὸ τὰ γέλια... Μὰ γὼ στὸ λέω πὼς τὴν ἀγόρασε μὲ τὸ φαΐ. Ἔτσι ἔγινε... Τότε, ποὺ εἶταν ὁ Κώστας στὸν πόλεμο στὸ σπίτι δὲν ἐτρώγαμε καλά. Ἐγὼ μικρός ... ἐδούλευα, μὰ τί ἔπαιρνα! Ἡ μάννα μου ξενόπλενε κι' αὐτή, μὰ δὲ μᾶς ἔφταναν. Πεῖνα, τὸ λοιπόν... Ποῦ νὰ βαστάξει ἡ φουκαριάρα ἡ Κατίνα... Τὴν εἶχε καλομαθημένη ὁ ἄντρας της, μὴ στάξει καὶ μὴ βρέξει. Ὄχι πὼς εἶτανε κανένας πλούσιος ὁ Κώστας, μὰ σὰ φτωχὸς δὲν ἄφινε τίποτε νὰ τῆς λείπει... Δούλευε σὰ σκυλὶ γιὰ τὴν Κατίνα... Ἔρωτας τὸ πρᾶμα, βλέπεις... Τὴν εἶχε παρμένα ἀπ' ἀγάπη. Μὰ ἦρθε ἡ φορτούνα καὶ τὸν πῆρε... Πόλεμος. Ἡ Κατίνα στενοχωρήθηκε... Τὸ καλό της ποὺ ὁ ξενοδόχος τῆς γειτονιᾶς μας ὁ κὺρ Σταῦρος, ὁ μερακλῆς, τῆς ἔκανε βερεσέ. Ἔτρεχε λοιπὸν μὲ τὸ πιάτο ἀδειανὸ καὶ τῶφερνε γεμᾶτο. Ὡστόσο δὲν ἐπλήρωνε ποτέ. Κ' ἐκεῖνος ποὺ ἤθελε νἄναι ταχτικὸς στοὺς λογαριασμούς του σὰν ἔμπορας, τῆς εἶπε: «Σὰ δὲν ἔχεις λεφτά, κυρά μου, ἔλα, δόσε μου τὸ κορμί σου». Δὲν ξαίρω δηλαδὴ κι' ἂν τἆπε ἔτσι... Κοντολογὶς ἔγινε μορόζα του... Γύρισε ὁ Κώστας χτικιάρης ἀπὸ τὸ στρατό... Κατίνα δῶ, Κατίνα κεῖ, τίποτε... Ὁ κὺρ Σταῦρος ὁ μερακλῆς τὴν εἶχε κρύψει. Πέθανε σὲ λίγον καιρὸ ὁ Κώστας ἀπὸ τὸ χτικό... Οὔτε μ' ἔγνοιασε πιὰ γιὰ κείνη—δὲ μπᾶ νἄβγαζε τὰ μάτια της! Τὸ εἶχα ὥστόσο φαρμάκι στὴν καρδιά μου... Κι' ἀφοῦ θέλεις νὰ μάθεις ἀπὸ ποῦ ἔρχομαι ἄκουσε, λοιπόν: ἤμουνα στὸ γάμο τῆς Κατίνας... Εἶπες τίποτε; Ναί, τὸν ἔμπλεξε ἡ κατεργάρα κι' ἀπόψε γένηκε ὁ γάμος... Πῆγα κ' ἐγώ... Δὲ μ' εἴχανε καλέσει... ἀλλὰ πῆγα. Κι' ἀφοῦ ἔρχομαι ἀπὸ γάμο γι' αὐτὸ εἶμαι μεθυσμένος... Ἀπὸ γάμο δὲν ἔρχομαι; Λοιπὸν εἶμαι χαρούμενος καὶ θέλω νὰ κάνω κάτι γέλια, κάτι γέλια... Αὐτὸς ὁ διάολος ὁ Μανώλης τὰ σοφίστηκε ὅλα. Ποῦ τὰ μυρίζεται... μυστήριο. Κι' ὥστόσο ἔτσι ἔγινε νά: πέσαμε στὸ σπίτι σὰ... σὰ μπόμπα. Ἐγὼ νὰ σοῦ πῶ εἶχα σκοπὸ νὰ τοὺς σκοτώσω, ἀλλὰ δὲ μ' ἄφισε ὁ Μανώλης... αὐτὸς συχαίνεται τὰ αἵματα, εἶναι καὶ φιλόσοφος... Δὲ μ' ἄφισε. Ὡστόσο μ' ἔκαιγε τὸ ἴδιο μου τὸ αἷμα. Ἔλεγα πὼς μέσα στὶς φλέβες μου ζωντάνεψε ὁ Κώστας... Κι' ἂς εἶταν ἐκεῖ τὸ καύκαλό του, ἂς τὸ κουβαλοῦσε ὁ Μανώλης κοντὰ κάτω ἀπὸ τὴ μασχάλη του, ἐγὼ θαροῦσα πὼς εἶχε ζωντανέψει μέσα μου... Εἶναι περίεργη ἱστορία καὶ πρέπει νὰ τὴν ἀκούσεις. Εἶδες τὸν ἀγέρα ποὺ μπαίνει ξαφνικὰ ἀπὸ τ' ἀνοιχτὰ παράθυρα καὶ φέρνει ἄνω κάτω τὸ σπίτι; Ἔτσι μπήκαμε καὶ μεῖς νὰ... Εἴχανε κάνει τὸ λάθος κι' ἀφίσανε ἀνοιχτὴ τὴν πόρτα... Γάμος εἶτανε, χαρά. Κ' ἡ σκάλα πάνω φωτισμένη. Ἀνεβήκαμε τρέχοντας καὶ δὲν ἐδώσαμε καμμιὰν ἀπάντηση στοὺς ἀνθρώπους, ποὺ μᾶς ρωτοῦσαν τί θέλαμε... Εἴμαστε λασπωμένοι, βρεμένοι, χάλια... Θυμᾶμαι ποὺ σὰν νὰ χορεύανε ὅλα μπροστάμου... Περάσαμε ἕνα διάδρομο φωτισμένο, μὲ πολλοὺς ἀνθρώπους μέσα καὶ θυμᾶμαι ποὺ εἶδα στὸ διάδρομο ἕναν καθρέφτη... Σὰν ἀστραπὲς περάσαμε, ἐγὼ μπροστὰ ὁ Μανώλης πίσω. Προχωρήσαμε στὴ σάλλα, ποὺ ἀκούγονταν ἡ μουσική... Κάτι σὰ νὰ μὲ κράτησε κεῖ... Εἶδα ποὺ χόρευαν. Οἱ ἄντρες ντυμένοι σὲ μαῦρα κ' οἱ γυναῖκες μὲ χρωματιστὲς τουαλέτες, μὲ βραχιόλια, μὲ δαχτυλίδια, μὲ περιδέραια ποὺ κρεμόντανε στὸ λαιμό του. Ἄρχοντας ὁ κὺρ Σταῦρος κι' ὁ γάμος ἀρχοντικός. Δὲ μπόρεσα πιὰ νὰ βαστάξω. Ὅλοι ἐκεῖνοι εἶτανε φταῖχτες... Χορεύανε πάνω στὸ πάτωμα, ὅμως ἀπὸ κάτω εἶτανε τάφοι καὶ τὰ καύκαλα τῶν νεκρῶν πηδούσανε περίεργα νὰ δοῦνε... Κ' εἶτανε τόσο τυφλωμένοι ἐκεῖνοι, ποὺ δὲν τἄβλεπαν καὶ δὲν ἔτρεμαν μὴ σκοντάψουν ἀπάνω του.ς Ἔβγαλα μιὰ φωνή, θυμᾶμαι, σὰ μουγκρητό, σὰ γρύλλισμα.... κάτι ἄλλο εἶταν ἐκεῖνο.

—Ἄλτ, ἐφώναξα δυνατά.. σταθῆτε.

Ἤμουνα πνιγμένος ἀπὸ ἕναν παράξενο θυμό, ἤθελα νἄπεφτα ἀνάμεσά τους, πάνω σ' ὅλους νὰ τοὺς... Μὰ σὰ νἄγινε ξαφνικὰ τὸ θαῦμα, ἡ μουσικὴ σταμάτησε, τὰ ζευγάρια χώρισαν. Εἶδα γύρω πολλοὺς ἀνθρώπους νὰ μᾶς κυκλώνουν καὶ φώναξα, ἄγρια, χωρὶς καλὰ νὰ ξαίρω τὶ λέω.

—Πίσω... πίσω, τὸ γαμπρὸ καὶ τὴ νύφη.

Ἔτρεξα μπροστά. Ἔγινε μιὰ φασαρία, ἕνας σαματὰς καὶ δὲν ξαίρω πῶς, βρέθηκα στὸ βάθος τῆς σάλλας. Ἔβλεπα μπροστά μου τὴν Κατίνα... Εἶταν ντυμένη στὰ κάτασπρα μὲ τὰ νυφιάτικα πέπλα της κ' ἕνα περιδέραιο τῆς ἔζωνε τὸ λαιμό. Μὲ κύταξε κ' ἔγινε πιὸ ἄσπρη ἀπὸ τὰ πέπλα της. Κοντά της ὁ κὺρ Σταῦρος, ὄρθιος, κοντὸς καὶ παχύς, καθὼς εἶταν μὲ τὸ σμόκιν καὶ τὴν ἄσπρη του γραβάτα, μὲ τὴ γιαλιστερή του τὴν καράφλα, τὴν κρατοῦσε ἀπὸ τὸ χέρι. Τότες ἄκουσα τὴ φωνὴ τοῦ Μανώλη.

—Δὲ συμβαίνει τίποτε, κύριοι... μὴν ἀνησυχεῖτε. Ὁ κύριος θέλει νὰ κάνει ἕνα δῶρο στὴ νύφη καὶ νά...

Σὰ νὰ τοὺς πάτησε τὸν κάλο φώναξαν ὅλοι, ἄντρες καὶ γυναῖκες μαζύ. Εἶδα τὸ Μανώλη πίσω μου νὰ στέκει καὶ νὰ σηκώνει ἀνάερο τὸ νεκροκέφαλο μὲ τὸ πρόσωπο στραμένο στὴν Κατίνα.

—Εἶναι τὸ καύκαλο τοῦ πρώτου της ἀντρός, πρόστεσε ἐπίσημα.

Σώπαιναν ὅλοι καὶ εἴτανε σὰ νὰ πέθαναν ὀρθοί. Κ' ἐκεῖνος ἐξακολούθησε δυνατά, χαχανίζοντας λίγο.

—Τὸ φέρνουμε ἀπὸ τὸ Νεκροταφεῖο τώρα... Γι' αὐτὸ εἴμαστε καὶ σὲ τέτοια χάλια... Μᾶς συγχωρεῖτε κιόλα, ποὺ εἴμαστε σὲ τέτοια χάλια, ἀλλὰ εἶχε περιέργεια νὰ δεῖ, εἶχε βγεῖ ἔξω ἀπ' τὸν τάφο κ' ἤθελε νὰ δεῖ... κ' ἐμεῖς τὸ φέραμε νὰ δεῖ...

Κι' ὅσο μιλοῦσε ὁ Μανώλης ἡ Κατίνα μὲ μάτια ὁλάνοιχτα ἀπὸ φρίκη, ἄσπρα σὰ γυαλένια ἀπὸ ἀγωνία, ἔτρεμε ὅλη μ' ὅλο της τὸ κορμὶ καὶ κύταζε τὸ καύκαλο, τὸ κύταζε... Ὅπου σὲ μιὰ στιγμὴ ἔπεσε λιπόθυμη μὲ μιὰ φωνή... Τρέξανε γύρω της. Κι' ἄλλες γυναῖκες ἐλιποθύμησαν ἔτσι. Ὅλοι τρέχανε σὰν παλαβοί... Τραβηχτήκαμε στὸν τοῖχο κι' ὁ Μανώλης ἥσυχα κ' ἐπίσημα ἔβαλε τὸ καύκαλο πάνω σ' ἕνα μεγάλο μπουκέτο ἀπὸ κόκκινα τριαντάφυλλα ποὺ φιγουράριζε στὴ γωνία...

Ξάφνου ὁ κὺρ Σταῦρος ἔβαλε τὶς φωνές:

—Τὴν ἀστυνομία! Τρεχᾶτε νὰ φέρετε τὴν ἀστυνομία... Φώναζε καὶ χειρονομοῦσε σὰν τρελλός... τὰ μάτια του ἄστραφταν καὶ στὸ πρόσωπό του ἔτρεχαν μικρὲς σταγόνες ἱδρῶτα...

—Ἔξω... ἔξω ἀπὸ δῶ! ἀκούσαμε κι' ἄλλες φωνὲς ἀπὸ διάφορες πλευρὲς καὶ μερικοὶ μᾶς ἐπλησίασαν νὰ μᾶς φοβίσουν...

Μὰ ὁ Μανώλης ἀγρίεψε:

—Μὴ 'γγίξετε γιατὶ σᾶς σκοτώνουμε, τοὺς φώναξε, ἁπλώνοντας μπροστὰ τὰ χέρια.

Οἱ γυναῖκες τρόμαξαν καὶ φώναξαν τοὺς δικούς τους μὲ τὄνομά τους. Εἴτανε κωμωδία νὰ τοὺς βλέπεις μὰ δὲν ξιπαστήκαμε. Ὁ Μανώλης ἐγέλασε καὶ τοὺς εἶπε.

—Θὰ φύγομε... ἤρθαμε μόνο ν' ἀφίσουμε τὸ δῶρο μας καὶ θὰ φύγομε...

Καθὼς μιλοῦσε ἔδειχνε τὸ καύκαλο στὴ γωνία κι' ὅλοι στρέφανε τὸ πρόσωπό τους ἀπὸ κεῖ μὲ φόβο, μὰ ὅσο τοὺς τρόμαζε νὰ τὸ βλέπουν ἄλλο καὶ τόσο φαινότανε πὼς τοὺς τραβοῦσε τὰ βλέμματα. Ἡ Κατίνα εἶταν ἀκόμη πεσμένη στὸν καναπὲ καὶ τὴν τριγύριζαν μερικὲς γυναῖκες, ἀλλὰ ὁ κὺρ Σταῦρος ὄρθιος, ὠχρός, τρέμοντας ἐκύταζε κι' αὐτὸς τὸ καύκαλο, τὸ κύταζε...

—Δὲ φοβᾶσαι νὰ τὸ κυτάζεις; τὸν ρώτησε γελώντας ὁ Μανώλης. Καὶ καθὼς ἐκεῖνος τὸ κυτοῦσε ὁλοένα δίχως νὰ μιλάει αὐτὸς τοῦ εἶπε μερικὰ πράματα ὡραῖα καὶ σωστά:

—Κύταζέ το... Κι' ὅταν θὰ φιλᾶς τὴ γυναῖκα σου νὰ τὸ θυμᾶσαι πὼς εἶναι ἡ γυναῖκα ἑνὸς φαντάρου, ποὺ χτίκιασε στὸν πόλεμο καὶ πὼς ἐσὺ τὴν ἀγόρασες μὲ τὸ φαΐ... Ἄφισε τὸ καύκαλο ἐκεῖ νὰ τὸ βλέπεις σ' ὅλη σου τὴ ζωὴ καὶ νὰ θυμᾶσαι πὼς ἦρθε ἀπὸ τὸ νεκροταφεῖο γιὰ νὰ δεῖ τὴν ἐκκλησία νὰ εὐλογεῖ τὴν ἁρπαγή σου καὶ τὴν Κοινωνία νὰ χορεύει ἀπὸ χαρὰ καὶ νὰ σὲ συγχαίρει...

Μίλησε καλὰ ὁ Μανώλης, εἶπε κι' ἄλλα πολλά, ποὺ δὲν τὰ θυμᾶμαι, ἀλλὰ σὲ μιὰ στιγμὴ ὁ κὺρ Σταῦρος ἄφισε ἕνα τρομερὸ οὐρλιαχτὸ σὰ νὰ τὸν μαχαίρωναν καὶ τὸν ἔκοψε:

—Ὄχι, ὄχι, ὄχι, εἶπε κι' ἅρπαξε σὰν τρελλὸς μιὰ καρέκλα καὶ τὴν πέταξε πάνω στὸ μπουκέτο μὲ τὸ καύκαλο. Ὅλα σωριάστηκαν μὲ θόρυβο κάτω καὶ καθὼς τὸ καύκαλο κυλοῦσε στὸ πάτωμα ὅλοι πήγαιναν πίσω σὰ νὰ βλέπανε φεῖδι. Ἐγὼ μόνο ἔκανα νὰ τὸ πιάσω μὰ ὁ Μανώλης μὲ κράτησε. Κυτοῦσε ἐρεθισμένος τὸν κὺρ Σταῦρο καὶ τοῦ εἶπε:

—Γιατὶ κάνεις ἔτσι; Μιὰ φορὰ τὸν σκότωσες καὶ τοῦ πῆρες τὴ γυναίκα. Ζητᾶς καὶ νεκρὸ νὰ τὸν σκοτώσεις; Τί ἄλλο θὰ τοῦ πάρεις;

—Μά, μά... φώναξε κεῖνος... ἐγὼ δὲν τὸν σκότωσα.

Ὡστόσο ὁ Μανώλης δὲν τοῦ ἀπάντη ε πιά. Μ' ἅρπαξε ἀπὸ τὸ μπράτσο καὶ μοῦ εἶπε:

—Στρίβομε...

—Ἐγὼ σᾶς τ' ὀρκίζομαι δὲν τόνε σκότωσα, ἀκούσαμε ξανὰ τὸν κὺρ Σταῦρο νὰ οὐρλιάζει πίσω μας.

Καὶ καθὼς πιὰ δὲν τοῦ δίναμε ἀπάντηση, μόνο φεύγαμε, λύσσαξε πιότερο:

—Θὰν τοὺς καταγγείλω. Μὴν τοὺς ἀφίνετε... Τὴν ἀστυνομία... Πιάστε τους.

Σὲ λίγο χανόμαστε στὸ δρόμο. Ὕστερα... Ὕστερα ἤπιαμε. Ἤπιαμε πολύ... Καὶ μετὰ φύγαμε. Εἴχαμε νὰ πᾶμε στὴ μάννα μου. Ὁ Μανώλης ἤθελε νὰ πέσουμε σὰν παιδιὰ στὴν ἀγκαλιά της καὶ νὰ κλάψομε σὰν παιδιά... Ἀλλὰ μᾶς ἔπιασε ἡ φορτούνα κ' ἔχασα τὸ Μανώλη... Μανώλη ποῦ εἶσαι; Βρὲ παιδιὰ μὴν εἴδατε τὸ Μανώλη... Μπάρμπα Μῆτρο, ἔ... Τὸ μπεζαχτά σου μετρᾶς; Ἐδῶ χανόμαστε καὶ σύ...

Ν. ΚΑΤΗΦΟΡΗΣ

1000 ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΕΣ

ΓΙΑ ΤΗ 48ΣΕΛΙΔΗ

"ΝΕΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ,,

Ο Γ. ΣΚΛΗΡΟΣ

ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ

[Ο συνεργάτης μας **Γιάννης Κορδάτος** μᾶς δίνει παρακάτω μιὰ σύντομη κριτικὴ τοῦ πρώτου βιβλίου τοῦ Γ. Σκληροῦ ποὺ βγῆκε στὰ 1907 μὲ τὸν τίτλο «**Τὸ κοινωνικόν μας ζήτημα**», ποὺ εἶναι ἡ πρώτη προσπάθεια μαρξιστικῆς μελέτης καὶ κριτικῆς τῆς νεοελληνικῆς ἱστορίας. Πληροφορεῖται ἀκόμα τοὺς ἀναγνῶστες μας πὼς ὁ συνεργάτης μας Γ. Κορδᾶτος ἔχοντας ἕτοιμο τὸν πρῶτο τόμο τῆς «**Ἱστορίας τοῦ Ἐργατικοῦ μας κινήματος**» (ἀπὸ τὰ 1830 ὡς τὰ 1918), μέσα στὸν ὁποῖο ἔχει συγκεντρώσει σπάνιες καὶ ἄγνωστες πληροφορίες γιὰ τὴν **προκομμουνιστικὴ** ἱστορία τοῦ ἐργατικοῦ μας κινήματος, θὰ τὸν ἐκδώσει πολὺ σύντομα χαρίζοντας τὴν πνευματική του ἐπάνω στὴν ἐργασία του αὐτὴ ἰδιοχτησία, στὴν «**Ἐργατικὴ Βοήθεια**»].

Μελετώντας κανένας τὴν ἱστορία τοῦ ἐργατικοῦ μας κινήματος, στὴν προκομμουνιστική του περίοδο, θὰ σταματήσει, σ' ἕνα βιβλιαράκι ποὺ σήμερα δὲν ἔχει πιὰ ἀξία καὶ ποὺ πρὶν ἀπὸ εἰκοσιένα χρόνια εἶταν πολὺ ἀξιόλογο καὶ σημαντικό. Ὅσο κι' ἂν σήμερα μερικοὶ ἀπὸ μᾶς καμώνονται πὼς τὰ ξαίρουν ὅλα ἢ πάλι φθέγγονται πὼς τὸ «παρελθὸν» εἶναι ἄξιο γιὰ τὰ σκουπίδια τῆς ἱστορίας, τὸ **παρελθὸν** αὐτὸ καὶ μᾶς διδάσκει πολλὰ κι' ἀκόμα εἶναι ἡ **σκιὰ** τοῦ σημερινοῦ μας κινήματος. Θέλουμε δὲ θέλουμε πρέπει νὰ μελετήσουμε τὰ περασμένα. Θ' ἀρχίσουμε ἀπὸ τὸ Δρακούλη, θὰ περάσουμε ὕστερα στὸ Χαιρέτη, Καλλέργη, Ρηγόπουλο, Ἀντύπα κλπ. καὶ θὰ σταματήσουμε στὸ Γεώργιο Σκληρό. Ἀπὸ τὰ 1893 ποὺ βγῆκε τὸ «**Ἐγχειρίδιον τοῦ Ἐργάτου**» τοῦ Π. Δρακούλη ὡς τὰ 1907 ποὺ κυκλοφόρησε τὸ «**Κοινωνικόν μας Ζήτημα**» τοῦ Γ. Σκληροῦ εἶναι μιὰ ὁλόκληρη ἐποχή(*). Ὁ Δρακούλης ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὸν ἀγγλικὸ φαβιανισμὸ φέρνει τὰ καινὰ δαιμόνια τοῦ σοσιαλισμοῦ στὴν Ἑλλάδα. Τὸ κήρυγμά του ἄσχετα ἀπὸ τὶς χριστιανοσοσιαλιστικὲς σκουριὲς ποὺ ἔχει—ἀρχίζει σὲ μιὰ ἐποχὴ ὁλότελα μεταβατικὴ γιὰ τὴ νεοελληνικὴ πολιτικοκοινωνικὴ ἱστορία. Ἡ ἀστική μας τάξη ἔχει κάνει πιὰ προόδους. Ὁ Τρικούπης, ἀγκαλιάζει ὅλα τὰ προβλήματα τῆς ἐποχῆς του ποὺ γεννήθηκαν ἀπὸ τὸ δυνάμωμα τοῦ ἑλληνικοῦ ἀστισμοῦ στὸ ἐσωτερικὸ καὶ ἐξωτερικό. Βλέπει μακρυά. Ἐδῶ κ' ἐκεῖ ἀρχίζουν νὰ καπνίζουν μεριὲς καμινάδες. Εἶναι τὰ χελιδόνια τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας. Σύγχρονα τὸ ἐμπόριο καὶ ἡ ναυτιλία προοδεύουν. Ἀρχίζει ἡ καπιταλιστικὴ ἑλληνικὴ περίοδος. Ὡς τὰ 1900– παρ' ὅλο τὸν πόλεμο τοῦ 97—εἶχαν γίνει πολλὰ «ἄλματα». Κ' ὕστερα μάλιστα ἀπὸ τὸ 1900 περισσότερα. Ἡ ὀργανικὴ ἀνάπτυξη τοῦ ἑλληνικοῦ καπιταλισμοῦ δυναμώνει, πάντα ὅμως μὲ βῆμα ἀργητὸ γιατὶ τὸ ἑλληνικὸ κεφάλαιο δὲν εἶναι συγκεντρωμένο μέσα στὰ σύνορα τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου. Βρίσκεται στὴν Αἴγυπτο, στὴν Ἀγγλία, στὴ Γαλλία, Νότιο Ρωσσία, Τουρκία. Ὕστερα λείπουν καὶ οἱ πρῶτες ὕλες γιὰ ν' ἀναπτυχθεῖ μιὰ βιώσιμη βιομηχανία. Γι' αὐτὸ τὸ περισσότερο ἑλληνικὸ κεφάλαιο ρίχνεται στὶς ἐφοπλιστικὲς ἐπιχειρήσεις. Ὡστόσο ὅμως, ὅπως εἴπαμε, ὁ ἑλληνικὸς καπιταλισμὸς ἀναπτύσσεται ὀργανικὰ μὲ κέντρο πιὰ τὸν Πειραιᾶ. Στὴν ἐποχὴ αὐτὴ ποὺ ἡ ἑλληνικὴ ἀστικὴ τάξη μπαίνει πιὰ στὴν καθαυτὸ καπιταλιστική της ἐξέλιξη, ὁ Γ. Σκληρός(*) ἀπὸ τὴ Γερμανία μὲ τὸ βιβλιαράκι του «Τὸ Κοινωνικόν μας Ζήτημα» στέλνει γιὰ τὸ ἱστορικὸ μουσεῖο τὸ δρακουλισμὸ καὶ ἐξετάζει μὲ τὸ φῶς τοῦ μαρξισμοῦ τὴν κοινωνικοπολιτικὴ κατάσταση τῆς Ἑλλάδας μὲ ὅλα της τὰ παρεπόμενα προβλήματα. Μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς ἡ μελέτη αὐτὴ τοῦ Σκληροῦ σημειώνει —στὸ θεωρητικὸ ἐπίπεδο πάντα—ἕνα σταθμό. Ὡς τὴν ἐποχὴ ἐκείνη τὸ ἐργατικὸ κίνημα καὶ ὁ σοσιαλισμὸς εἶχαν γιὰ μοναδικὴ θεωρητικὴ πηγὴ τὸ Δρακούλη. Γι' αὐτὸ ὁ ἐπιστημονικὸς σοσιαλισμὸς—ἂν ἐξαιρέσουμε δυὸ ἀρνητικὲς κριτικὲς τοῦ Ν. Καζάζη καὶ Ι. Εὐταξία ποὺ δημοσιεύτηκαν σὲ ἀστικὰ περιοδικὰ στὴν περίοδο 1875-1880— εἶταν ἄγνωστος ὡς θερία μέσα στὰ προχωρημένα στοιχεῖα τῆς ἐργατικῆς τάξης(*). Ἡ «σοσιαλιστικὴ» προπαγάνδα γινότανε ἐν ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ στὴν περίοδο 1900-1910 τοῦ Τολστόϊ κι' ὄχι τοῦ Μάρξ καὶ Ἔγγελς. Ὁ Σκληρός, αὐτὴ εἶναι ἡ ἀξία του, βάλλει τελεία καὶ παῦλα στὴ δρακουλικὴ χριστιανοσοσιαλιστικὴ φλυαρία καὶ (θεωρητικὰ πάντα κι' ὄχι μὲ πολιτικὴ δράση) μιλάει γιὰ ὀργάνωση τῆς ἐργατικῆς τάξης πολιτικὴ καὶ ἐπαγγελματικὴ μὲ ἀφετηρία καὶ βάση τὴν **πάλη τῶν τάξεων**. Ὁ Σκληρός, ἂν καὶ ζεῖ στὴ Γερμανία, νοιώθει τὸ ρόλο τῆς ἑλληνικῆς πλουτοκρατίας. Γι' αὐτὸν τὰ **κακῶς κείμενα** ἔχουν βαθύτερες αἰτίες. Εἶναι τὸ κοινωνικὸ πρόβλημα Γιὰ νὰ προοδέψει τὸ ρωμέϊκο «θέλει» ν' ἀρχίσει ἔντονη ἡ πάλη τῶν τάξεων. Γι' αὐτὸ μιλάει, ἀγνοώντας ὁλότελα τὸ ἑλληνικὸ περιβάλλον, ἀκαδημαϊκά, σὰν προφέσσορας, γιὰ λογαριασμὸ ὅλης τῆς κοινωνίας. Δὲ δίνει τὴ σωστὴ ἔννοια στοὺς ταξικοὺς ἀνταγωνισμούς, μὰ πέφτει στὴν οὐτοπία νὰ πιστεύει πὼς ἐκεῖ ποὺ ὑπάρχει ταξικὸς ἀγώνας, ὑπάρχει καὶ πρόοδος. Δηλαδὴ δίνει μιὰ καθολική, εὐρύτερη, πλατειὰ ἔννοια στὸν ὅρο «πρόοδος». Θέλει τὴν πάλη τῶν τάξεων ὄχι μὲ τὴν ἔννοια τῆς μάχης, γιὰ τὴν τελικὴ νίκη τῆς ἐργατικῆς τάξης καὶ τὸ πάρσιμο ἀπ' αὐτὴν τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, μὰ γιὰ τὴν «πρόοδο» ὅλης τῆς κοινωνίας. Ὡστόσο ὅμως προτρέπει τὴν ὀργάνωση τὴν ἐπαγγελματικὴ καὶ πολιτικὴ τῆς ἑλληνικῆς ἐργατικῆς τάξης. Ὅσο κι' ἂν πέφτει ἔξω σὲ πολλὲς προβλέψεις του καὶ στὴν προοπτική του, ἂν γυρίσουμε εἴκοσι χρόνια πίσω, θὰ δοῦμε πὼς γιὰ τότες τὸ βιβλιαράκι τοῦ Σκληροῦ εἶταν καλὸς ἄγγελος γιὰ τὸ σχηματιζόμενο ἑλληνικὸ προλεταριάτο.

Ἡ ἐποχή του ὅμως δὲν εἶναι ἀκόμα ὥριμη. Οἱ ἀντικειμενικοὶ καὶ ὑποκειμενικοὶ ὅροι δὲν συντρέχουν γιὰ νὰ ἀκουσθεῖ τὸ κήρυγμα καὶ ἡ διδασκαλία τοῦ Σκληροῦ μέσα στὰ πλατειὰ στρώματα τῆς ἐργατικῆς τάξης. Ἀκόμα ὑπάρχουν φεουδαρχικὰ σκουπίδια μέσα στὸ ἐπαγγελματικὸ κίνημα τῆς ἐργατικῆς τάξης. Ἡ **συντεχνιακὴ ὀργάνωση** κυριαρχεῖ. Γι' αὐτὸ ὁ Σκληρὸς στέκεται ἕνας πρόδρομος. Δὲ διαβάζεται. Ἐξ ἄλλου φταίει κι' ὁ ἴδιος. Δὲ γράφει γιὰ τὴ μάζα, μὰ γιὰ τοὺς ἀστοὺς διανοούμενους. Ἡ ὀργανωμένη ἐργατικὴ τάξη δὲν τὸν προσέχει. Ὁ Δρακούλης πολιτικὰ μεσουρανοῦσε ἀκόμα. Κ' ἕνα ἄλλο ἀστέρι ἄρχιζε τότες νὰ λάμπει στὸ ἑλληνικὸ ἐργατικὸ στερέωμα. Ὁ Σπῦρος Θεοδωρόπουλος, ποὺ γιὰ κάμποσα χρόνια μὲ τὶς ἀρλοῦμπες του καὶ τὶς κατεργαριές του «ἐκμεταλλεύτηκε» ἀπὸ κάθε μεριὰ τὸ ἐργατικὸ κίνημα. Μόνο ὁ Ν. Γιαννιὸς ἀπὸ τοὺς ἑλλαδικοὺς σοσιαλιστὲς προσέχει τὸ Σκληρό, τὸν διαβάζει, χωρὶς βέβαια καὶ νὰ τὸν πολυκαταλαβαίνει, καὶ τόνε θαυμάζει. Ἐπίσης κι' ὁ Ἀλέξ.Δελμοῦζος σπουδάζοντας παιδαγωγικὴ στὴ Γερμανία ἐπηρεάζεται τόσο ἀπὸ τὸ σοσιαλδημοκρατικὸ κίνημα τῆς Γερμανίας ὅσο κι' ἀπὸ τὶς θεωρίες τοῦ Σκληροῦ ἐπάνω στὰ ἑλληνικὰ προβλήματα. Ὁ Δελμοῦζος γίνεται ἔτσι—μὲ μόνο ἐφόδιο τὸ Σκληρὸ—«σοσιαλιστὴς» κ' ἔρχεται στὴν Ἑλλάδα μὲ σοσιαλιστικὲς πεποιθήσεις γιὰ νὰ τὶς πετάξει στὸ καλάθι τῶν ἀχρήστων ὅταν πιὰ εἶδε κι' ἀπ'εἶδε πὼς μὲ τὸ σοσιαλισμὸ—ἔστω καὶ μὲ τὸν ἰδιόρρυθμο δελμουζικὸ σοσιαλισμὸ—δὲ μπορεῖ κανένας νὰ κάνει καριέρα. Ὅταν ὅμως ὁ Δελμοῦζος περνοῦσε ἀκόμα τὸ μῆνα τοῦ μέλιτος μὲ τὸ σοσιαλισμὸ—πάντα ἀπὸ τὴν προσωπικὴ ἐπίδραση τοῦ Σκληροῦ—θυμώνει καὶ ἐλεεινολογεῖ τοὺς διανοούμενους ἕλληνες ποὺ δὲν προσέχουν τὸ Σκληρό. Ἡ διαμαρτυρία τοῦ Δελμούζου σὰ νὰ ποῦμε ἔπεσε. Ὁ Ραμᾶς (Μάρκος Τσιριμῶκος) ἀξιωματικὸς τότε σχὸ Πολεμ. Ναυτικὸ ἀρχίζει μιὰ πολεμικὴ ἐνάντια στὶς θεωρίες τοῦ Σκληροῦ («**Νουμᾶς**» ΣΤ. 1909). Τὸ ἴδιο καὶ ὁ Ἴδας (Ι. Δραγούμης). Ὁ Ραμᾶς μὴ σκαμπάζοντας γρῖ ἀπὸ τὸν ἐπιστημονικὸ σοσιαλισμὸ κ' ἔχοντας γιὰ ἐφόδια μόνο ἐφημεριδογραφικὲς πληροφορίες, προσπαθεῖ ν' ἀναιρέσει ἀπὸ φιλοσοφικὴ ἄποψη τὸ σοσιαλισμό!! Ὁ Ἴδας πάλι, μὲ τὸ σωβινιστικό του λυρισμό, ἀποκρούει κάθε ἰδέα ταξικοῦ ἀγῶνα καὶ μιλάει μόνο γιὰ τὰ ἰδανικὰ τοῦ Ἔθνους καὶ τὴ... Μακεδονία(*). Τέτοια εἶταν ἡ ἐποχὴ ἐκείνη. Ὁ Καζάζης καὶ ὁ Ι. Εὐταξίας ἀπὸ πολὺ πιὸ πρὶν τρόμαξαν μπρὸς στὸ φάσμα τοῦ **κοινωνισμοῦ** (ἔτσι ἀττικιστὶ ἔλεγαν τότε τὸ σοσιαλισμό) τῆς Εὐρώπης καὶ προειδοποίησαν τοὺς κρατοῦντες νὰ πάρουν τὰ μέτρα τους γιὰ νὰ μὴν ἔρθει καὶ στὴν Ἑλλάδα «ὁ κακοποιὸς αὐτὸς δαίμονας τῶν κοινωνιῶν». Στὴν ἐποχὴ ὅμως ποὺ ἱστοροῦμε, ὅσον κι' ἂν

(*) Ἐδῶ δίνουμε σύντομες γραμμές. Στὴν «**Ἱστορία τοῦ Ἐργατικοῦ μας κινήματος**» θὰ μιλήσουμε διεξοδικὰ γιὰ τὸ «**Ἄρδην**»(1886),γιὰ τὶς παλιὲς ἀπεργίες, γιὰ τὶς ἀναρχικοσοσιαλιστικὲς ζυμώσεις καὶ ὀργανώσεις τῆς Πελοποννήσου(Πατρῶν καὶΠύργου)κλπ.

(*) Τὸ ὄνομα Σκληρὸς εἶναι ψευδώνυμο τοῦ γιατροῦ Κωνσταντινίδη ποὺ σπούδασε στὴ Ρωσσία καὶ Γερμανία καὶ ὕστερα ἀπὸ τὸ 1910 ἐγκαταστάθηκε στὴν Αἴγυπτο. Ὁ Σκληρὸς εἶχε διαβάσει ἀπὸ τὴ μαρξιστικὴ φιλολογία κυρίως τὸν **Πλεχάνωφ**.

(*) Ἐδῶ πρέπει νὰ σημειώσουμε καὶ τὸ βιβλίο τοῦ Βέλγου κοινωνιολόγου Αἰμ. Δὲ Λαβελέ: «Ἱστορία καὶ θεωρία τοῦ Σοσιαλισμοῦ» ποὺ μεταφράστηκε καὶ ἐκδόθηκε στὰ 1894 ἀπὸ τὴν «Ἀκρόπολη». Στὴν μπροσούρα αὐτὴ σελ. 84 γίνεται ἀρκετὸς λόγος γιὰ τὸ Μάρξ.

(*) Ὁ Σκληρὸς ἀπάντησε στὸν Ἴδα καὶ στὸ Ραμᾶ (Κοίτα «Νουμᾶ» φυλ.291—293 (1908). Στὸ «**Νουμᾶ**» ἐπίσης δημοσίευφε καὶ μιὰ μελετούλα γιὰ τὸ διαλεκτικὸ ὑλισμὸ τοῦ Μάρξ. Φύλλο 280 (1908).

τὰ «προοδευτικὰ»στοιχεῖα τῆς ἑλληνικῆς μπουρζουαζίας συχαίνονταν τὸν Καζάζη καὶ τὸ Μιστριώτη γιὰ τὶς ἀντιδραστικὲς γλωσσικές τους ἰδέες, συμφωνοῦσαν στὸ βάθος μ' αὐτούς, γιὰ τὰ κοινωνικὰ ζητήματα. Ὅλα κι' ὅλα. Νὰ βγάλουμε τὸ νῖ καὶ τὸ σῖγμα ἀπὸ μερικὲς λέξεις, μὰ οἱ ἐργάτες νὰ μείνουν τὰ ὑπομονητικὰ βόδια στὸ ζυγὸ τοῦ ἑλληνικοῦ κεφαλαίου. Ὄχι—ἔλεγαν—ἀντιγραφὲς ἀπὸ τὴν Εὐρώπη! Προοδευτικοὶ καὶ ἀντιδραστικοὶ στὸ γλωσσικό, ὅλοι τους εἶχαν μιὰ ἰδέα γιὰ τὸ ἐργατικὸ ζήτημα ποὺ μόλις τότες ἄρχιζε σὰν πρόβλημα κοινωνικὸ ν' ἀπασχολεῖ τὸν τύπο καὶ τοὺς διανοούμενους: Εἶν' ἀλήθεια πὼς ἡ «Ἀκρόπολις» τοῦ Γαβριηλίδη ἔκανε ἀπὸ κάποτες μερικὲς παραχωρήσεις στὸ ἑλληνικὸ προλεταριάτο ποὺ μόλις ἄρχιζε νὰ σχηματίζεται σὰ ξεχωριστὴ τάξη. Ἐπίσης στὸ «Νουμᾶ» ἀκουγόντανε πιὸ θαρραλέες φωνὲς **ὑπὲρ** τῆς **ἐργατιᾶς.** Ἐπικρατεῖ ὅμως καὶ μέσα στὴν «Ἀκρόπολη» καὶ στὸ «Νουμᾶ» σύγχυση. Τὴν ἐργατική τους ἀρθρογραφία καὶ ὑποστήριξη τὴ σκεπάζει τὸ φιλοσοφικὸ νεφέλωμα καὶ ὁ δρακουλισμός. Ὁ Σκληρὸς ἀνοίγει ὅπως εἴπαμε καινούργιο δρόμο.

*
* *

Ἂς ἔρθουμε τώρα στὸ βιβλιαράκι τοῦ Σκληροῦ. Ποιὸ εἶταν τὸ περιεχόμενό του; Ἂς ἀριθμήσουμε ἕνα-ἕνα τὰ κεφάλαιά του: Πρόλογος.—Ἡ πάλη τῶν τάξεων ὡς ἀπαραίτητος παράγων τῆς κοινωνικῆς προόδου.—Τὰ τρία στάδια τῆς κοινωνικῆς ἀναπτύξεως καὶ αἱ τρεῖς ἀνάλογοι κοινωνικαὶ τάξεις: (1. Ἡ τάξις τῶν εὐγενῶν=ἀριστοκρατία, 2) Ἡ τάξις τῶν ἀστῶν=μπουρζουαζία καὶ 3) ἡ τάξις τῶν ἐργατῶν=προλετάριοι).—Εὐρωπαϊκὰ παραδείγματα.—Ἑλληνικὰ παραδείγματα.—Συμπέρασμα. Σελίδες ὅλες ὅλες 70.

Γιὰ πρώτη φορὰ στὴν Ἑλλάδα διατυπώθηκε καθαρὰ καὶ ξάστερα ἡ βασικὴ ἰδέα τοῦ μαρξισμοῦ πὼς ἡ παγκόσμιος ἱστορία δὲν εἶναι τίποτ' ἄλλο παρὰ μιὰ σειρὰ ἀπὸ ταξικοὺς ἀγῶνες. Ὁ Σκληρὸς ἔχοντας γιὰ θεωρητικὸ ὁδηγὸ τὸν Πλεχάνωφ δίνει μιὰ ἀνάλυση τοῦ Κομμουνιστικοῦ Μανιφέστου, χωρὶς ὅμως νὰ τὸ ἀναφέρει πουθενά. Δηλαδὴ στὸ κεφάλαιο: **Ἡ πάλη τῶν τάξεων ὡς ἀπαραίτητος παράγων,** ἐκλαϊκεύει τὶς θεωρίες τοῦ Μὰρξ ποὺ πρωτοδιατυπώθηκαν στὸ Κομμ.Μανιφέστο. Βέβαια ἐδῶ κ'ἐκεῖ πέφτει σὲ παρερμηνεῖες καὶ παρανοήσεις. Φαίνεται πώς; ὥς ἕνα σημεῖο, ἡ τοτινὴ πάλη μέσα στὴ Γερμανικὴ σοσιαλδημοκρατία, ρεβιζιονισμοῦ καὶ ἐπαναστατικοῦ μαρξισμοῦ, τὸν ἔχει ἐπηρεάσει. Πουθενὰ δὲ μᾶς λέει τὴ γνώμη του σὲ ποιὰ μερίδα ἀνήκει. Εἶναι ὅμως ὁλοφάνερο πὼς στέκεται στὸ κέντρο κι' ἀφίνει τὸ ζήτημα νὰ τὸ λύσει ἡ ἱστορία γιὰ τὸ ποιὸς ἔχει δίκαιο. Ἄνθρωπος τοῦ γραφείου, μακρυὰ ἀπ' τὴ δράση, ξένος ὁλότελα ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ ἐργατικὴ ζωὴ καὶ ἰδιοσυγκρασία συντηρητικὴ καὶ μικροαστική, δὲ μπόρεσε νὰ σταθεῖ ἀκλόνητα ἐπάνω στὸ ὀρθόδοξο μαρξιστικὸ ἔδαφος. Ἀγάπησε τὸν ἐργάτη, τὸ βιοπαλαιστή, τὸν καταπιεζόμενο, μὰ δὲ μπόρεσε νὰ νοιώσει ὅλον τὸν παλμὸ τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος. Στὰ γραφόμενά του κάνει μεταφυσική, πρρ' ὅλο ποὺ εἶχε διαβάσει πολὺ τὸν Πλεχάνωφ. Εὔκολα γλυστροῦσε στὸν ἰδεαλισμό. Γι' αὐτὸ κι' οἱ ἀντιφάσεις του δὲν εἶναι λίγες. Στὴν πρώτη ὅμως αὐτὴ περίοδο, στὴν περίοδο ποὺ ἔγραψε **«Τὸ Κοινωνικόν μας Ζήτημα»** βρίσκεται ὁπωσδήποτε κοντὰ στὸ μαρξισμό. Ὁλοκληρωτικὰ βέβαια δὲν τὸν κατέχει κι' οὔτε ἄλλωστε πιστεύει ὁπόλυτα σ' αὐτόν. Ἔχει ἀμφιβολίες. Κάνει λοξοδρομίες, συμβιβασμούς, ὑποχωρήσεις. Ὡστόσο ὅμως γιὰ τὴν περίοδο ἐκείνη, νὰ συνεννοούμαστε, τὸ βιβλιαράκι του εἶταν φωτεινό. Σήμερα θὰ μπορούσαμε νὰ τοῦ βροῦμε ἕνα σωρὸ λάθια ἢ καλύτερα μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς δὲν ἀντέχει στὴν κριτική.Μὰ δὲ θὰ τὸ κρίνουμε ἔξω ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ ἐποχή του. Ὁ Σκληρός, ὄχι σὰν ἕνας ἀγωνιστής, μὰ σὰν ἕνας ντιλετάντης, προσπάθησε πάντα ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὸ γραφεῖο του, νὰ μελετήσει τὰ ἑλληνικὰ προβλήματα τῆς ἐποχῆς του καὶ νὰ τὰ μελετήσει μὲ τὸ φῶς τοῦ δικοῦ του«μαρξισμοῦ». Καὶ ἡ προσπάθειά του αὐτὴ στὴν πρώτη της περίοδο εἶναι ἄξια κάθε προσοχῆς γιατὶ ὅσο κι' ἂν τοῦ ἔλειπαν τὰ ντοκουμέντα καὶ μιὰ πλατύτερη ἱστορικὴ κατάρτιση, πολὺ σωστά, δὲν πῆρε μεμονωμένα τὴν ἐποχή του στὴν ἀνάλυσή της, μὰ ξεκίνησε ἀπὸ τὸ **Εἰκοσιένα.** Καὶ εἶναι ὁ **πρῶτος** ποὺ μάντεψε, ὁδηγημένος ἀπὸ τὴ μαρξιστικὴ φιλολογία ποὺ διάβασε, πὼς ἡ Ἐπανάσταση τοῦ 21 εἶταν ἔργο τῆς ἀστικῆς μας τάξης. Ὁ Σκληρὸς ὅμως δὲ στάθηκε ὥς τὸ τέλος πιστὸς στὴν ἰδεολογία του, θεωρητικὸς ἐργάτης τοῦ ἐπιστημονικοῦ σοσιαλισμοῦ. Ἀποτραβηγμένος στὴν Αἴγυπτο καὶ ἄρρωστος ἀπὸ χρόνιο νόσημα, ὅση φανατικὴ προσπάθεια ἔδειξε ὥς τὰ 1914 γιὰ νὰ μπάσει τὴ μαρξιστικὴ μέθοδο στὴ μελέτη τῆς νεοελληνικῆς ἱστορίας μας—ἔστω καὶ μὲ τὸ δικό του ἀκαδημαϊκὸ τρόπο—ἄλλη τόση ἀνακολουθία ἔδειξε στὰ χρόνια τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου. Ὅπως κι' ἄλλοι σοσιαλδημοκράτες κλονίστηκε στὴν πίστη του καὶ στὰ ἰδανικά του. Παραμερισμένος ἀπὸ τὴ ζωή, τὴν ὥρα ποὺ καὶ στὴν Ἑλλάδα ἄρχισε νὰ ὀργανώνεται τὸ ἐπαγγελματικὸ καὶ πολιτικὸ κίνημα τοῦ ἑλληνικοῦ προλεταριάτου, αὐτὸς λιποταχτεῖ ἀπὸ τὸν ἀγῶνα. Ὁ μικροαστισμός του στὴν περίοδο 1915-1919 κυριαρχεῖ μέσα του.

Ἡ ἐπαίσχυντη διαγωγὴ τῶν κυρυφαίων ἡγετῶν τῆς Βας Διεθνοῦς ἀντὶς νὰ τὸν φανατίσει στὶς πεποιθήσεις του, τὸν παρασέρνει στὸν κατήφορο. Ἡ στάση τοῦ Πλεχάνωφ μπροστὰ στὸ γιγάντιο τόλμημα τοῦ ρούσικου προλεταριάτου τοῦ δείχνει τὸ δρόμο, τὸ δρόμο τῆς ἀποστασίας, ποὺ ἔπρεπε ν' ἀκολουθήσει. Ἔτσι ἐξελίχτηκε νὰ γίνει βενιζελικὸς(*) κράχτης καὶ ἀπολογητὴς τοῦ παγκόσμιου πολέμου(**) κι' ἀμόμα ὑβριστὴς τῆς Ρούσικης Ἐπανάστασης(***).

Γι' αὐτό, ἂν καὶ ὡς στὶς τελευταῖες του στιγμὲς (πέθανε στὰ 1919) ἔδειχνε ἐνδιαφέρο γιὰ τὸ κίνημα τῆς ἑλληνικῆς ἐργατικῆς τάξης, δὲ μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς ἔβλεπε καὶ ἔκρινε σωστὰ τὴν ἐξέλιξη τοῦ ἐργατικοῦ μας κινήματος. Ἡ ἀδυναμία του εἶταν ὁ Ν. Γιαννιὸς καὶ ἔβρισκε πὼς δὲν ἔπρεπε νὰ μᾶς ἐνθουσιάζει ἡ Ρούσικη Ἐπανάσταση. Ἤθελε μάλιστα τὸ Ἑλληνικὸ Σοσιαλεργατικὸ (Κομμουνιστικὸ) Κόμμα νὰ ἑνωθεῖ μὲ τὸ Κόμμα(!!) τοῦ Γιαννιοῦ. Πίστευε πὼς ὁ Γιαννιὸς ἔχει κόμμα στὴν Ἑλλάδα. Σὲ δυό του γράμματα μάλιστα μοῦ γράφει: «Πρέπει νὰ συντελέσεις ὥστε ὁ Γιαννιὸς καὶ οἱ ὀπαδοί του νὰ ἑνωθοῦν μὲ τὸ Σ. Ε. Κ. Ἂν τὰ καταφέρεις νὰ γίνεις ὁ συμφιλιωτικὸς κρίκος τῶν δυὸ ὁμάδων (σημ. ἐννοοῦσε Δημητρατέους καὶ Γιαννιὸ) θὰ προσφέρεις πραγματικὴ ὑπηρεσία στὴν ἐργατικὴ τάξη τῆς Ἑλλάδος...» Σ' ἄλλο του πάλι γράμμα, λίγες μῆνες πρὶν πεθάνει, ἀπ' ἀφορμὴ τῆς ἀρθρογραφίας μου στὸ «Ριζοσπάστη» γιὰ τὸ **ἀγροτικὸ ζήτημα** ἐνῶ μοῦ σφίγγει τὸ χέρι γιὰ τὰ ἄρθρα μου ἐκεῖνα, ἔχει σοβαρὲς ἐπιφυλάξεις γιὰ τὸ σύνθημα ποὺ ἔρριξα τότες: **Ἀπαλλοτρίωση τῶν τσιφλικίων χωρὶς ἀποζημίωση.** «Αὐτὸ τὸ σύνθημα, μοῦ ἔγραφε, εἶναι στὸ βάθος ἀναρχικό. Εἶσαί ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὰ καινὰ δαιμόνια τοῦ Λένιν καὶ Τρότσκυ. Κρῖμα, ἐσεῖς οἱ νέοι, νὰ βάλετε στὴ θέση τοῦ Μάρξ, τὸ Λένιν καὶ τὸν Τρότσκυ. Ὅσο εὐχαριστοῦμαι γιὰ τὴν νευρώδη ἀρθρογραφίαν σου ἄλλο τόσο λυποῦμαι γιὰ τὴν ἀναρχικὴ βάση ποὺ θέτεις στὴ λύση τοῦ Ἀγροτικοῦ ζητήματος στὴν Ἑλλάδα». Αὐτὰ μοῦ ἔγραφε. Τοῦ ἀπάντησα καὶ γιὰ τὶς ἀδυναμίες του στὸ Γιαννιὸ καὶ γιὰ τὴν ἀρθρογραφία μου σχετικὰ μὲ τὸ ἀγροτικὸ σ' ἕνα μου μεγάλο γράμμα. Δὲ μοῦ ξανάγραψε ὅμως γιατὶ ἡ ἀρρώστεια του τὸν εἶχε ρίξει γιὰ καλὰ στὸ κρεββάτι. Τὰ γράμματα ποὺ μοῦ ἔστειλε εἶταν σὰ νὰ ποῦμε τὸ κύκνειο ἆσμα του.

Τὸ ἑλληνικὸ προλεταριάτο, ὅσο κι' ἂν εἶναι ὑποχρεωμένο νὰ τιμήσει καμμιὰ φορὰ τὸ συγγραφέα τοῦ «Κοινωνικοῦ μας Ζητήματος» ἄλλο τόσο εἶναι ὑποχρεωμένο νὰ μὴ ξεχάσει τὸν κατοπινὸ συγγραφέα καὶ ἀπολογητὴ τοῦ βενιζελισμοῦ καὶ τοῦ σοσιαλπατριωτισμοῦ καὶ νὰ τὸν πετάξει στὴν κοπριὰ τῆς Ἱστορίας μαζὺ μὲ τόσους ἄλλους.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΟΡΔΑΤΟΣ

(*) Τὸ βιβλίο του: «Τὰ σύγχρονα προβλήματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ» ποὺ τὄγραψε σὰ συμπλήρωμα τῆς πρώτης του μελέτης «Τὸ Κοινωνικό μας ζήτημα» ξεφεύγει ὁλότελα ἀπὸ τὸ μαρξισμό. Ἂν καὶ ὁ Σ.Μάξιμος (κύττα «Σπάρτακος» Νο 1) ἐρωτοτροπεῖ μὲ τὸ συγγραφέα τοῦ βιβλίου αὐτοῦ, ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς δὲν ἔχει καμμιά, τὸ βιβλίο αὐτό, ἀξία οὔτε ἱστορικὴ οὔτε κοινωνιολογική. Εἶναι ἕνα ἀνακάτωμα ἱστορικῶν σχημάτων ἐπάνω στὴ νεοελληνικὴ ἱστορία καὶ στὸ βάθος ἡ ἀπολογία τῶν **κοινωνιολόγων** καὶ τοῦ **βενιζελισμοῦ.**

(**) Δημοσίεψε μιὰ μελετούλα μὲ τὸν τίτλο: «Ἡ φιλοσοφία τοῦ Πολέμου καὶ τῆς Εἰρήνης»(1917) ποὺ μέσα σ' αὐτὴ δικαιολογεῖ σὰ φιλόσοφος τὸν πόλεμο καὶ τὸν δέχεται σὰν ἀναγκαῖο κακό.

(***) Σὲ ἄρθρο του στὸ περιοδικὸ«Γράμματα»(Ἀλεξάντρειας) φυλ. 4. Χρον. 1919.

ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟΙ ΣΤΙΧΟΙ

ΚΑΡΛ ΒΙΟΛΕΤΩΦ

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΣΙΔΕΡΑ

Ἔλαμψε ἡ φωτιὰ στὸ τζάκι
τὶς σκιὲς σκορπάει, διαλύνει
καὶ τὸ ἀτσάλι ζεματᾶ.
Τὸ ἡχερὸ τὸ ἀμόνι χύνει
καλομίλητο τραγούδι—
ὄξω πέφτει χιόνι ἀργά...

Σύναυγα ὡς τὸ βράδυ νύχτα,
δίχως διακοπὴ καμία
τὸ βαρὺ σφυρὶ χτυπῶ.
Μὲ σκληρότατη ἐργασία
τῆς ζωῆς ποὺ γοργοτρέχει
τὴν ἰσκιὰ ἐγὼ κυνηγῶ.

Λὲς φτερὰ οἱ μέρες μου κ' ἔχουν...
ριζικὸ μὲ σφίγγει μαῦρο,
σάμπως σκλάβο, στὰ δεσμά·
καὶ στὸν ἄγριο ἀγώνα, λαῦρα,
μπρὸς στὶς πύλες τοῦ θανάτου,
ἴδρο ἡ κούτρα μου ἀμολᾶ.

Μὰ ἡ σκληρή μου ἡ μοίρα, χέρι
γιὰ τὸν πόλεμο τὸ νέο
θ' ἀτσαλώσει μου γερό·
καὶ στὸ σκότος μέσα ὡς πνέω
τὰ δεσμά μου θενὰ σπάσω
τὸν καιρὸ τὸν ποθητό.

Ἔλαμψε ἡ φωτιὰ στὸ τζάκι
τὶς σκιὲς σκορπάει, διαλύνει
καὶ τὸ ἀτσάλι ζεματᾶ.
Τὸ ἡχερὸ τὸ ἀμόνι χύνει
καλομίλητο τραγούδι—
ὄξω πέφτει χιόνι ἀργά...

Μετάφραση ΠΕΤΡΙ

ΑΛΕΞΑΝΤΡΟΣ ΜΠΛΟΚ

ΟΙ ΔΩΔΕΚΑ

ΣΗΜΕΙΩΜΑ "Ν.Ε„.—Τ' ὄνομα τοῦ Μπλόκ δὲν εἶν' ἄγνωστο πιὰ οὔτε στὴν Ἑλλάδα. Ὁ μεγάλος τοῦτος λυρικὸς μὲ τὴ σύντομη ζωὴ (γεννήθηκε στὰ 1883—πέθανε στὰ 1921) πρόφτασε νὰ δώσει πολλὰ ἀριστουργήματα ποὺ τοὺδικαιολογοῦν τι μιτικὴ θέση στὴνέα ρούσικη ποιητικὴ γενιά. Τὸ πνεῦμα τοῦ Μπλόκ,διαμορφωμένο πολὺ πρὶν ἀπὸ τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 17, βρῆκε τὴν πραγματική του ἔκφραση στὴν Ἐπανάσταση· μέσα στὸ χάος τῶν τριῶν πρώτων μηνῶν, ὁ Μπλόκ μπόρεσε νὰ νοιώσει τὴ σημασία τῆς νέας ζωῆς ποὺ δέχτηκε χωρὶς φόβο καὶ χωρὶς ἐπιφύλαξη ἀλλά, ἀντίθετα ἀπὸ πολλοὺς ἄλλους, μὲ χαρὰ κ' ἐνθουσιασμό. Εἶναι βέβαιο πὼς ἡ μετεπαναστατικὴ ποίηση τοῦ Μπλόκ δὲν εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπὸ μυστικιστικὰ σύμβολα καὶ ἀκόμη πὼς ἡ Ἐπανάσταση δὲ βρῆκε σ' αὐτὸν τὴ φιλολογική της ἔκφραση σ' ὅλη τὴν ἔχτασή της. Ὁ Μπλόκ τὴ θεωρεῖ σὰ μοιραία καταστροφὴ τοῦ πολιτισμοῦ, σὰν αὐθόρμητη ἀναθεώρηση ὅλων τῶν ἀξιῶν, ἀναθεώρηση ἐπικυρωμένη ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ θρησκεία, ἡ μόνη ἀξία, ποὺ κατὰ τὴν ἰδέα τοῦ ποιητῆ, δὲν ἀγγίχτηκε ἀπὸ τὴν ἐπανεχτίμηση ποὺ ἔκανε μιὰ ἀνθρωπότητα βαθειὰ ὑποφέρουσα. Κ' ἔτσι ἡ Ἐπανάσταση τοῦ Ὀχτώβρη παίρνει, στὰ μετεπαναστατικὰ ποιήματα τοῦ Μπλόκ, μιὰ ἄποψη καθαρὰ ἰντελλεκτουαλιστικὴ καὶ πνίγεται μέσα στὶς φόρμες τοῦ θρησκευτικοῦ συμβολισμοῦ. Ὡστόσο, οἱ «Δώδεκα» εἶναι ὀξύτατη λυρικὴ κραυγή, αἱματηρὸ στιγμιότυπο τῆς Ρούσικης Ἐπανάστασης. Ρυθμὸς καὶ τρόπος ἔχουν ἑνότητα πρὸς τὸ θέμα κ' ἔτσι τὸ τραγούδι γεννάει μιὰ πρωτογνώριστη ἀνατριχίλα γιατὶ μᾶς θέτει σ' ἐπαφὴ πρὸς ἕνα σφοδρὸ χαλασμὸ ὅπου κινυνεύει τὸ σπέρμα μιᾶς νέας σύνθεσης. Ὁ Μπλόκ λίγο καιρὸ πρὶν πεθάνει ἔγραφε σχετικά: «Ἂν δὲ ζεῖ κανεὶς τὴ ζωὴ τοῦ καιροῦ του, δὲν πρέπει νὰ γράφει. Οἱ «Δώδεκα», ὅποια καὶ νἂν' ἡ ἀξία τους, εἶναι τὸ καλύτεοο ἀπ' ὅ,τι ἔγραφα. Γιατὶ τότες ζοῦσα τὴ ζωὴ τοῦ καιροῦ μου». Τοῦ καιροῦ, δηλ. τῆς ἀπεγνωσμένης πάλης τοῦ προλεταριάτου γιὰ τὴ διχτατορία του ,γιὰ τὴ δημιουργία μιᾶς καλύτερης ζωῆς.—Ἄλλα ἔργα του εἶναι:«Τραγούδια τῆς ὁμορφης Κυρίας» ἐπηρεασμένα ἀπὸ τὴ μυστικιστικὴ πνοὴ τοῦ Σολόβιεφ, οἱ «Σκῦθες» ὅπου ἐπαναλαμβάται ἡ παλιὰ ἰδέα τῆς εἰδικῆς ἀποστολῆς τῆς Ρωσσίας ὡς σημείου ἐπαφῆς μεταξὺ τῆς πολιτισμένης Δύσης καὶ τῆς βάρβαρης καὶ πρωτόγονης'Ανατολῆς, ἡ «Ἀνέλπιστη Χαρά», «Σταυρὸς καὶ Τριαντάφυλλο» κι ἄλλα. Ἐπίσης ἡ «Clarté» εἶχε δημοσιέψει μιὰ σημαντικὴ φιλοσοφικὴ μελέτη τοῦ Μπλόκ μὲ τίτλο: «Ἡ Χρεωκοπία τοῦ ἐκπολιτισμοῦ».—Σχετικὰ μὲ τὴ μετάφραση θὰ μποροῦσε νὰ εἰπωθεῖ τοῦτο: ὅτι προσπάθησε νὰ ἀποδώσει, ὅσο εἴτανε μπορετὸ πιστότερα, τὴ μορφικὴν ἀκατασταστία, τὸ πλούσιο λεχτικὸ καὶ τὴ λυρικὴν ὁρμὴ τοῦ τραγουδιοῦ.

I

Χιόνι λευκό,
βράδι σκοτεινό.
Ἄχ, καὶ τὶ βροχή!
Πῶς παραπατῶ!
Καὶ φυσανεμίζει!
Κόσμου ταραχή.

Στρόβιλος τὸ χιόνι
καὶ βοριᾶ πνοή·
γλίστρα ἡ γῆς ὅλη
κι ὁ καιρὸς ἀφής.
Καὶ γλιστροῦ οἱ διαβάτες,
Ὤ, τοὺς δυστυχεῖς!

'Απ' τὄνα σπίτι στἄλλο
ἕνα σκοινὶ τεντώθη
Κι ἀπάνου ἐκαθηλώθη
μεγάλη ἐπιγραφή:

«Στὰ Σοβιὲτ ἡ ἐξουσία ὅλη!»

Καὶ μιὰ γιριὰ κατσούφα
γροὺζει, γιατὶ δὲ νιώθει
πῶς τ' ἄνεμου ξαπλώθη
τόσο πολὺ πανί!

«Τὶ ρουχαλάκια θἄραβα στὰ ἔρημα τὰ παιδάκια,
ποὺ περπατοῦν ξυπόλυτα, κουρελιασμένα!»

Πῶς χήνα ἡ γριὰ
παραπατᾶ
καὶ σκουντουφλᾶ
μές στὸ χιονιά.
—Ἄχ, Παναγιά!
Ἄγρια θεριὰ
οἱ μπολσεβίκοι!

Μάργωμα ὁ ἀγέρας.
Κρύο σκυλήσιο!
Ἕνας ἀστὸς στὴν ἀγκωνὶ
στὴ γούνα χώνει τὸ λαιμό.

Ποιὸς εἶναι κεῖ, μ' ἀνάκατα μαλλιά,
ποὺ λέει μὲ τὴ σβησμένη του φωνή:
—Τὶ προδοσιά!
ἀφανίσαν τὸν
πολιτισμό!
—Εἶναι, παιδιά,
καλαμαράς!

Καὶ πιὸ κάτου κεῖ
κάπιος ποὺ φορεῖ
ράσο καὶ τηρᾶ
πῶς νὰ μᾶς κρυβεῖ.
Τὶ πιὰ δὲ βολεῖ!

Θυμᾶσαι, φίλε, καλὲς ἡμέρες
ποὺ ζοῦσες ξέγνιος, κοιλιὰ βουνό,
μὲ σχωρεμοὺς καὶ μὲ φοβέρες
μὲ τὸ σταβρὸ στὸν ἀφαλό;

Καὶ μιὰ κυρία μέσα στὶς γοῦνες
πλάϊ σὲ μιὰν ἄλλη παραπατᾶ:

Ἄχ, τὶ σκληρὴ
πο ναι ἡ ζωὴ
στὴ γλιστερὴ
τὴν παγωνιά!

Μπλούτς! Πλάν! Γλιστρᾶ!.,
Χά, Χά!

Γειά σου, ρὲ ἀδέρφι,
Δώσ' τη ἕνα χέρι.

Τρελὸ δρολάπι,
τί σὲ προγκᾶ;
Τὰ γυροφούστανα
σουρομαδᾶ,
σέρνει, ξεσκίζει
τὴν πιγραφή:

«Στὰ Σοβιὲτ ἡ ἐξουσία ὅλη!»

Κι ὁ ἄνεμος χώνει
μέσα στ' ἀφτί:
... Εἴχα καὶ μεῖς συνέλεψη...
... κεῖ πέρα, μιὰν ἐσπέρα...
... τί τσάκωμα...
... τί μπέρδεμα...
... Μιάνα φορὰ—μὰ εἶναι γιὰ δέκα ἡ νυχτιά—
... ἕνα φλουρί, πιὸ λίγο δὲν ταιριάζει...
... Πᾶμε...

Ἡ νύχτα στάβρωσε,
ἡ πλατέα ἀδειάζει.
Ἕνας ἀλήτης κουρελὴς
μονάχος γυροφέρνει,
κι ὁ ἄνεμος ποὺ τραγουδεῖ...
Ἄχ, κακομοίρη,
ζύγωσε μένα
ν' ἀγκαλιαστοῦμε.

Πεῖνα αἴ;
Τίς ε;
Τράβα, μωρέ!

Ἡ νύχτα μάβρη καὶ θλιβὴ
τὸ μῖσος βόσκει στὴν ψυχή...
Μῖσος ἄγιο, μῖσος σηκωμοῦ...

'Οέ! συντρόφοι, βάρδιες!
Β'ζούτ!...

II

Φυσομανίζει
λεφκὸ τὸ χιόνι,
δώδεκα σύντροφοι
λαλοῦνε μόνοι.

Ντουφέκια φέγγουν γαλανά,
γύρω - φωτιά, φωτιά, φωτιά...

Σιραβὸ σκουφί, λοξὲς ματιὲς
μιάζουν στὸ μοῦτρο σὰ λῃστές!

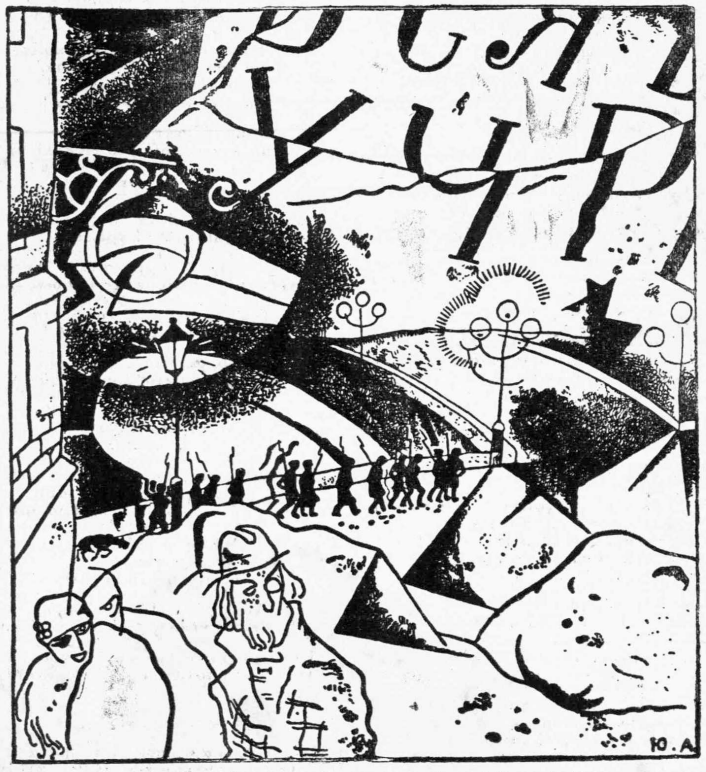

Ἕνα ἀπὸ τὰ πολλὰ σκίτσα τοῦ ΑΝΝΕΝΚΩΦ ποὺ στολίζουν τὴν ἔκδοση.

Λυτρωμό, λυτρωμό !
Χωρὶς θεό, χωρὶς σταβρό !

Τρά—τά—τά !

Τί κρύο, σύντροφοι, τί κρύο παγωνιά !
—Μὲ τὴν Κατίναν ὁ Γιαννιὸς εἶναι κεῖ δά . . .
—Στὴν κάλτσα μέσα πολλὰ ριάλια ἔχει χωστά!...

—Κι ὁ Γιάννης πλούσιος, δίχως χωρατά . . .
—Εἴταν δικός μας μιὰ βολά !
Ἄχ ναί ! ὁ Γιάννης, ὁ κοπρίτης, ὁ ἀστός,
Τηράει νὰ πάρει τὴν κοπέλα μου ἀφτός!

Λυτρωμό ! Λυτρωμό !
Ἄχ ! Ἄχ ! χωρὶς θεό, χωρὶς σταβρό !
Μὲ τὴν Κατίναν ὁ Γιαννιὸς εἶναι κεῖ δὰ—
μ' ἄχ, τί νὰ κάνουν, ἄχ τὶ κάνουν στὰ κρυφά!

Τρά—τά—τά!

Ντουφέκια φέγγουν γαλανά . . .
γύρω—φωτιά, φωτιά, φωτιά . . .

Τὸ σηκωμὸ στὸ νοῦ σας ! Ἀγρυπνᾶτε!
Ὁ ἐχτρὸς μποσκάδα, δὲν κοιμᾶται!

Σύντροφε, στάσου, βάστα μιὰ σταλιά !
Στὴν ἅγια τὴ Ρωσία, τὴ φωτιά!

Στὴν ἄθλια
ζητιάνα
κοπριά !

Ἄχ ! Ἄχ ! Χωρὶς θεό, χωρὶς σταβρό !

III

Οἱ βλάμηδες ὅλοι, γιὰ κοίτα !
στὸν κόκκινο πῆγαν στρατό,
στὸν κόκκινον ἦρθαν στρατό,
νὰ φᾶν τὰ κεφάλια τους ἦρθαν !

Ὤχ, ἡ ζωὴ
τὶ βαρετή !
τρύπιο βρακί,
σάπιο τουφέκι !

Στοὺς λεροὺς μπουρζουάδες τρομάρα,
τὶ γιορτῆς θ' ἀνάψει φλαγγάρα,
θὰ κυλήσω στὸ γαῖμα τὴ σφαῖρα,—
τὰ παιδιά σου ἐβλόγα, Πατέρα !

IV

Καρφὶ τὸ ἀγέρι μὲ σκίζει,
περνᾶ καὶ μουγγρίζει—
Στὸ ἔλκυθρο πάνου ἡ Κατίνα, ὁ Γιαννιὸς—
φανὸς τοὺς φέγγει ἠλεκτρικὸς
Χουέ ! Καὶ μεῖς ;
Ἐμπρός !

Κάπα στὴ ράχη φορᾶ
μουστάκι ἀγκίστρι τὸ στρίβει,
ἠλίθια χάσκο-γελᾶ
κ' ἡ γλῶσσα παίρνει καὶ δίδει...

Εἶδες τὸ Γιάννη μερακλῆ ;
Γιὰ δές το τῶμορφο παιδί !
Κ' ἡ Κάκια νάζι κάνει,
τὸ νοῦ του ἀφτὸς νὰ χάνει—

Κι ἀφτή, γρικώντας τον, λιγώθη,
τὰ δόντια της φεγγίσαν σὰν πετράδια...

Κατίνα μου, ἄχ Κατίνα,
γυναίκα τῆς καρδιᾶς μου!...

V

Ἀκόμα μοῦ ἔχεις στὸ λαιμό,
Κατίνα, τὰ φιλιά μου !
Στὸ στῆθος σου τὸ τρυφερὸ
φέγγει ἡ λαβωματιά μου !

Μὰ χόρεβε παντοτεινά !
Τὰ πόδια σου εἶναι σὰν πουλιά!

Εἴσουν γιομάτη μὲ ντανταλλες.
Θυμᾶσαι ; Ἡ ὥρα ἡ πικρή !
Κ' οἱ γαλονάδες κάναν τρέλες !
Κατάρα ! Φίλα τους, μικρή !

Φίλα λοιπόν ! Φίλα καλά !
Ζούλια ἡ καρδιὰ καὶ μοῦ σκιρτᾶ!

Τὸ γαλονὰ θυμᾶσαι, Κάκια,
ποὺ τὸ τομάρι τοῦγνεφά ;
Ἀρκούδα, πιὰ δὲν τὰ θυμᾶσαι,
ἡ μνήμη σὲ παραπλανᾶ !

Καλά ! Γιὰ θυμήσου !
Μαζί μου κοιμήσου !

Ἐσὺ φοροῦσες γκέτες γκρίζες
καὶ μασούλιζες μπομπόνια,
γαλονάδες κόβαν μίζες,
τώρα τρύπια παντελόνια !

Κάμε τὸ κέφι σου, μικρή,
μὲ τὴν καρδιά σου τὴ σκληρή !

VI

... Ἀπὸ μπροστά τους τὸ ἔλκυθρο
πάλι γλιστρᾶ· τί τρέλα!

Ἄλτ ! Ἄλτ ! Μὲ μένα ἔλα, Ἀντριά !
Ἀδέρφι, πιάσ' τους ἂν μπορεῖς !...

Τρά, τατατά, τά, τρά, τατά !
Σβιλάδα χιόνι ποὺ περνᾶ !

Μὰ τὸ καρότσι ξεγλιστρᾶ ..
Βαρᾶτε, σύντροφοι, φωτιά !

Τρὰ, τάτα τά !
Σοῦ ἀρέσει ; Νὰ
. . . . . .

παίρνεις γυναῖκες στὰ κλεφτά!
Μᾶς φύγαν... Ἔχε χάρη
μ' ἄβριο θὰ δεῖς, φωριάρη !

Μὰ ἀφτὴ εἶναι κεῖ ;
Νεκρή ; Νεκρή !
μὲ τρύπιο τὸ κεφάλι !

Τί τρέχει ; Μίλησε λοιπό !
Ἕνας νεκρὸς μὲς στὸ στενό !

Τὸ σηκωμὸ στὸ νοῦ σας ! Ἀγρυπνᾶτε !
Ὁ ἐχτρὸς μποσκάδα, δὲν κοιμάται !

VII

Πάλι ἡ πατούλια κίνησε μὲ τἄρματα στὸν ὦμο.
Πάλι γραμμὴ βαρθήκανε, μὰ ἄχνα ὁ φονιὰς δὲ [βγάζει...

Γρήγορα ἀφτὸς ποὺ πορπατᾶ !
Ἄτσαλο βῆμα· δὲν τηρᾶ
πῶς στὴ γραμμὴ
γιὰ νὰ σταθεῖ...

—Αἴ, σύντροφε, μερακλωσες
τί βάζεις μὲ τὸ νοῦ σου ;
—Φίλε, θλιμμένος φαίνεσαι.
—Μὴν κάνεις τὸ κουτάβι !

—Δόντι σοῦ πόναε γι' ἀφτήν ;

—Φίλοι, δὲ νιώθετε τὸν πόνο μου,
τούτη τὴν κόρη τὴν ἀγάπησα...
Νύχτες τρελλὲς μαζί της πέρασα,
μεθυσμένος κοντά της ξαπόστασα...

Φάγουσα φλόγα
τῶν ἀματιῶν της
καὶ μάγε πόθε
τῆς ἀγκαλιᾶς της !
Σ' ἔγνια μὲ βάλετε
νὰ τὴ σκοτώσω.
Δυστυχισμένος!

—Νὰ σκούζεις πάλι βάρθηκες,
Πετρή, σὰν τὴ γυναίκα !
Νὰ κλάψουμε μαθὲς ζητᾶς ;
Ἀδέρφι μου, ντροπή σου !

Στάσου, μωρέ, σὰν ἄντρας,
στάσου, μωρέ, λεβέντης.

Μᾶς διάλεξες τὴν ὥρα δὰ
νὰ πεῖς τὸν πόνο σου κλαφτά !

Βαρύ χρέος μᾶς προσμένει.
; ποῦ γιὰ κλάμα καιρὸς μένει,

Πῶς κοντοστάθηκε ὁ Πετρὴς μ' ἀπόφαση καὶ [νέβρο!
Ψηλὰ ἔχει τὸ κεφάλι του καὶ σκόλασεν ἡ θλίψη...

Ἄ Ἄ !

Εἶναι τὸ γλέντι ἁμάρτημά ;

Στὰ πάντα βάλετε κλειδιά !
Καὶ μεῖς, διαγούμισμα, παιδιά !

Κελλάρι νὰ μὴν κλείσει
κι ὁ βλάμης θὰ γλεντήσει !

VIII

Ἄχ, ζωὴ
τὶ πικρή !
Βαρετή,
πληχτική !

Ἡ κατσουφιὰ ποὺ μὲ σφάζει
δὲν περνᾶ, τὶ μαράζι...

Στὸ καπελιὸ θὰ πάω,
νὰ μεθάω, νὰ μεθάω...

Καὶ μὲ τὴν κάμα τὴ μικρή,
σπασίματα καὶ πατιρντί !

Γιὰ στρίβε, λέρα, μπουρζουὰ
τί θὰ σοῦ γδάρω τὴν προβειά !

Ὦ Κύριε, τὰ κρίματα νὰ μᾶς τὰ συχωρέσεις...

Ὤχου, βραχνάς !

IX

Στοὺς δρόμους κάλμα, σιγαλιὰ
κι' ἀπάνου ἀπὸ τὸ Νέβα
ρουθούνι χωροφύλακά —
— Χωρὶς κρασί, στὸ γλέντι !

Μὲς στὸ στενό, ἕνας μπουρζουὰς
ζαρώνει μὲς στὴ γούνα,
στὰ λιγδωμένα πλάγια του
ξυέται σκόλος ψωριάρης.

Καθὼς τὴ σφίγγαν ἄλαλος,
λιμάσει σὰ ζουλάπι,
Κι ὁ παλιὸς κόσμος τρέμοντας
πίσου παραμονέβει.

X

Ἄνεμου φύσημα
τὸ δρόμο σαρώνει,
τὰ ματια ντραλώνει,
πατεῖς στὰ στραβά..

Τὸ χιόνι σαρώνει...
καὶ στρόβιλο ἀσκώνει ..

— Τρικυμιά,
Παναγιά
μου γλυκιά !

— Ὤχου, Πετρή, ζαλώθηκες ἀπ' τὸν πολύ σου [τρόμο.

Τ' ἅγιο μάτι ποὺ μᾶς βλέπει
πῶς, καλέ μου, δὲ μᾶς σκέπει ;

Συλλογίσου
κι ἀποκρίσου
σοῦ ματώθη τὸ χεράκι
γιὰ μιᾶς πόρνης τὸ μεράκι !

— Νὰ στέκεις πάντα ἀδάμαστος,
ἐχτρὸς παραμονέβει.

Ἐμπρός, ἐμπρός,
ἐργάτες,
χωριάτες !

XI

...Δίχως τῆς Παναγίας τὴ βοήθεια,
οἱ δώδεκα λαλοῦν ἀγάλια,
φόβο δὲν ἔχουνε στὰ στήθια,
τοῦ κόσμου περγελοῦν τὰ χάλια...

Οἱ καραμπίνες σκώθηκαν
γιὰ ἕναν ἐχτρὸ ποὺ δὲ θωροῦν...
Οἱ δρόμοι ποὺ ἐρημώθηκαν
χιόνι γιομώσαν στιβαχτὸ
καὶ τὰ ποδάρια τους βουτοῦν.

Φλάμπουρο κόκκινο
τ' ἀνέμου βαρᾶ.
Σύντροφοι δώδεκα
πάνε ζυγά.

Κι ὁ ἐχτρός, ποὺ ἀνεσμιλιώθη,
δὲν κοιμήθη, δὲ λιγώθη,..

Τὰ βλέφαρα τοὺς μαργωσε τ'ἀγέρι ὅλη τὴ νύχτα

Ἐμπρός, ἐμπρός,
ἐργάτες,
χωριάτες !

XII

Ἔτσι ἡ πατούλια οἱ δώδεκα λαλεῖ στὸ δρόμο [μόνη.
— Ποιὸς εἶναι κεῖ ;
— Ζύγωσε σύ !

Καὶ τἄλιχο τὸ φλάμπουρο τ' ἀγέρι ξεδιπλώνει...

Καὶ σωρὸς χιόνι στιβαχτό.

—Ποιὸς εἶναι κεῖ ;
—Ζύγωσε σύ !

Τὸ λιμασμένο μοναχὸ
σκυλὶ καὶ τοὺς γαβγίζει...

—Φύγε ἀπ' τὰ πόδια μου, σκυλί,
τὶ θὰ σοῦ χώσω μιὰ μπηχτή !
Κόσμε παλιέ, ψωριάρη,
θὰ σοῦ γνέψω τὸ τομάρι !

...Τὰ δόντια δείχνει ὁ σκύλος,
μὰ δὲν κουνᾶει ὁ φίλος.
Ὁ σκύλος γαβγίζει,
ψυφίμι μυρίζει.

—Τίς εἶ ;
—Ποιὸς εἶναι κεῖ ;

—Μὰ ποιὸς τὴν κόκκινη σημαία βαράει ;
—Κοίταξε πέρα τὶ σκοτεινιά !
—Κάπιος στοὺς ἴσκιους κεῖ περπατάει
στὸ καλντερίμι νυχοπατᾶ.

—Ὅπου νὰ δράμεις, θὰ σὲ σκοτώσω
μὰ ἀλήθεια, καλέ μου, ἔλα κοντά !
—Φίλε, μὴν κάνεις τόνε καμπόσο
γιατὶ φωνάζω : βάρα φωτιά !

Τρατατά ! ὁ ἀντίλαλος πάει
καὶ μέσ' ἀπ' τὰ σπίτια τρέχει, σκορπᾶ
κ' ἡ καταιγίδα γροῦζει, χυμάει,
στρόβιλο χιόνι τὸ ἀναχουμᾶ !...

Τρά, τά, τά !
Τρά, τά, τά !

Σὰν ἔτσι οἱ δώδεκα πάνε μονάχοι
κι ὁ σκύλος πίσω τοὺς ἀκλουθᾶ.
Καὶ μ' ἕνα κουρέλι κόκκινο—μπρός τους—
(ποιὸς τόνε σκιάζει, ποιὸς τὸν θωρᾶ ;
Κ' ὑπάρχει σφαῖρα νὰ τὸν βαρᾶ ;)

μ' ἀπαλοσάλεμα πάνου στὸ χιόνι,
καὶ ροδοκλάρι τὸν στεφανώνει,

τὸ δρόμο χαράζει ἐμπρὸς
—ὁ Κύριος ὁ Ἰησοῦς Χριστός !

ιβ'. 1928 Ἀπόδοση Π. ΣΙΛΒΑΝΟΥ

ΣΠΟΝΔΕΣ

ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ ΤΟΥ ΛΕΝΙΝ

Ἀκόμα ἠχεῖ στὶς στέππες ἡ φωνή σου
κι' ἀναρριγοῦν φρουμάζοντας οἱ Σλάβοι,
καὶ στὴν τρανή, λυτρωτικὴ κραυγή σου
προστρέχουν ἀπελεύθεροι καὶ σκλάβοι.

Σβυσμένη πιὰ ἡ ζωή σου, μὰ ἡ μορφή σου
ἀνέσπερη θὰ ζεῖ καὶ θὲ ν' ἀστράβει,
κ' ἡ πύρινη κι' ἀτέρμονη πνοή σου
τὴ φλόγα τοῦ ἱεροῦ μένους μας θ' ἀνάβει.

Στὴ μνήμη σου ἀκριβέ,—ἱερό μας τάμα—
ποὺ εὐλαβικὸ ἀναρρίπισμα ριγώνει
τὰ μέλη μας, δὲ σμίγουμε τὸ κλάμα.

Φρουροὶ στὸ Ρῆμα ὥς τὴ στερνὴν ἰκμάδα,
ποὺ ἡ ὁλοκληρωσή του ὅλο σιμώνει,
τὴν πίστη μας σοῦ καΐμὲ ἄσβεστη δάδα.

ΣΤΟΝ ΜΑΡΚΟ ΦΡΙΝΤΜΑΝ

(ποὺ ἀπαγχονίστηκε ἀπὸ τὰ Τσαγκωφικὰ κτήνη στὶς 27]5]25.

Τὴν ὥρα, ποὺ ἡ φωνή σου μᾶς καλοῦσε
στὴν πάλη τὴ σκληρή, τὴ ματωμένη,
κ' ὑπέρτατο τραγούδι μᾶς σκορποῦσε
τὴν πίστη σου θερμὴ καὶ λυτρωμένη,
Τὴν ὥρα, ποὺ ἡ ψυχή σου σπαραταροῦσε
στὴν ἄνομη κρεμάλα ἀνεβασμένη
κι' ἀνένοιαγη τὸν κόλαφο ἀψηφοῦσε
περήφανη, στὸν πόνο θεριεμμένη,
Τὴν ὥρα τὴ φριχτὴ καὶ τὴ μεγάλη
πικρὰ κρατάει ἡ μνήμη μας, καὶ ὑφαίνει
μιὰν ὥρα—κάποια αὐγὴ πορφυρωμένη,
ποὺ σὰν κι' αὐτήνα δὲ θενᾶναι κι' ἄλλες—
φερμένη ἀπὸ τὴ βόρεια ἀνεμοζάλη,
τῶν δήμιων σου νὰ στήσει τὶς κρεμάλες.

ΣΤΗΝ ΠΑΙΔΟΥΛΑ ΤΩΝ ΤΡΙΚΚΑΛΩΝ

(ποὺ δολοφονήθηκε ἀπὸ τὶς ἀστικὲς ὀρδὲς στὶς 2]2]25).

Παιδούλα στὴ μορφή, μὰ τρισμεγάλη
σὲ ἀνάδειξεν ἡ πύρινη ψυχή σου.
Στὶς πρῶτες μέσα ἡ πρώτη, κι' ὥς ἐλάλει
τὸ στόμα σου τὸν Ὕμνο, ἀνάντροι ἐχθροί σου
σοῦ πῆραν τῆς ζωῆς τ' ἀγνὰ τὰ κάλλη.
Κι' ὡς τρέξανε σιμά σου οἱ σύντροφοί σου
στῶν ἄνομων τὸν δόλο, μέσ' στὴν πάλη
πεντέξη ταξειδέψανε μαζί σου...
Παιδούλα στὴ μορφή, μ' ἁδρᾶτο θρέμμα
τῶν σκλάβων σου γονιῶν, σὰν τόσων ἄλλων,
δὲν κλαῖμε μπρὸς στὴν ἄδικη θανή σου.
Τοῦ ἀλύτρωτου τοῦ ἀνθρώπου ἐσὺ τὸ πνέμμα
τὸ φάσμα θὰ γενεῖς τῶν ἀντιπάλων,
σὰν ἀνδρωμένη ἠχήσει πιὰ ἡ φωνή σου.

ΑΛΕΞΗΣ ΝΕΒΑΣ

Ο ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΟΣ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ

Κανεὶς πιὰ δὲν ἀρνιέται τὶς θαυμάσιες πιθανότητες ἔκφρασης ποὺ μᾶς ἐπιφυλάττει ὁ Κινηματογράφος. Καὶ μιὰ ἀπ' αὐτὲς τὶς πιθανότητες—ποὺ μόλις διαβλέπονται ἀκόμα—εἶναι κι' ὁ ὑποκειμενικὸς Κινηματογράφος ποὺ ἂν δὲ λαθεύω, δὲν ἔχει μελετηθεῖ ὥς τὰ τώρα. Θὰ προσπαθήσω νὰ δώσω παρακάτω τὸν ὁρισμό του.

Τὸ κύριο σημεῖο τῆς διαφοροποίησης τοῦ Κινηματογράφου σὲ **ὑποκειμενικὸ** καὶ **ἀντικειμενικό,** σὲ δυὸ δηλαδὴ ξεχωριστὲς φόρμες, εἶναι ἡ φύση τοῦ δημιουργοῦ (ἂς τὸν ὀνομάσουμε ἔτσι τὸν κινηματογραφικὸ συγγραφέα) καὶ ἡ ἄποψη στὴν ὁποία ὑποτίθεται πὼς τοποθετήθηκε γιὰ νὰ δεῖ τὰ γεγονότα.

Ἀκόμα καὶ στὴ λογοτεχνία ὁ συγγραφέας πότε εἶναι ὑποκειμενικός, πότε ἀντικειμενικὸς στὴ φόρμα, καὶ εἶναι σπάνιο νᾶναι καὶ τὰ δυὸ μαζὺ στὸ ἴδιο ἔργο, γιατὶ ἔτσι θἄχανε τὸ ἔργο ἀπ' τὴν ἑνότητά του. Ὥστε κι' αὐτοῦ ἀκόμα ἔχουμε δυὸ εἰδῶν δημιουργούς, τὸν συγγραφέα ποὺ βλέπει τὰ γεγονότα (ἀντικειμενικὸς) καὶ τὸν συγγραφέα ποὺ τὰ ζεῖ ὁ ἴδιος τὰ γεγονότα αὐτὰ (ὑποκειμενικός).

Κι' ὅμως στὴ λογοτεχνία ὁ συγγραφέας, εἴτε γιὰ τὴ μιὰ φόρμα εἴτε γιὰ τὴν ἄλλη, δὲν ἀλλάζει τρόπο καὶ μέσα ἔκφρασης ἢ συγγραφῆς, ἀφοῦ ἡ λογοτεχνία εἶναι ἕνα concept(*) ἰδεατὸ καὶ τῆς ἀρκοῦν χαρτί, καλαμάρι καὶ φαντασία. Τὸ πολύ, ἐκεῖ ποὺ στὴν ἀντικειμενικὴ φόρμα μεταχειρίζονταν περισσότερο τὸ γ' πρόσωπο στὰ ρήματα, στὴν ὑποκειμενικὴ θὰ μεταχειρισθεῖ συχνότερα τὸ α' πρόσωπο.

Μὰ στὸν Κινηματόγραφο, ποὺ εἶναι ἕνα concept πραγματοποιημένο, μὲ τὴν ὑποκειμενικὴ φόρμα χρειάζεται καὶ ἀλλαγὴ ριζικὴ συστήματος μόλις ἡ δουλειὰ φτάσει στὴν πραγματοποίηση τοῦ σενάριου. Ἐπιβάλλονται δηλαδὴ στὴ μηχανὴ βαρειὲς ὑποχρεώσεις· ἡ σπουδαιότερη ἀπ' αὐτὲς εἶναι νὰ συμμορφώνεται ἡ μηχανὴ ἡ ἴδια, κατὰ τὴ θέση, τὴν εὐκινησία καὶ τὶς ὀπτικὲς γωνίες, στὴν ἄποψη τοῦ δημιουργοῦ—ἥρωα, ὅπως αὐτὴ διαφαίνεται ἀπὸ τὸ θέμα τοῦ σενάριου.

Ἂν λοιπὸν ὁ δημιουργὸς διαλέξει τὴν ἄποψη ἑνὸς ἐλεύθερου παρατηρητῆ, ποὺ παρακολουθεῖ τὴ δράση στὶς ἐκδηλώσεις της τὶς πειὸ ἐνδιαφέρουσες καὶ τὶς πιὸ ἱκανὲς νὰ ἐκφράσουν τὰ γεγονότα, ἡ μηχανὴ θ' ἀποτυπώσει τὰ γεγονότα αὐτὰ ἀντικειμενικά, δηλαδὴ θἄχουμε τὴν ἀντικειμενικὴ φόρμα.

Ἂν ὅμως ὁ δημιουργὸς τοποθετηθεῖ στὴν ἄποψη ἑνὸς ἀπὸ τὰ πρόσωπα τῆς ἱστορίας τῆς ἴδιας καὶ μάλιστα στὴν ἄποψη τοῦ πρωταγωνιστῆ, τότε ἡ μηχανὴ θὰ γίνει πρωτἀγωνιστὴς κι' ὅλα τ' ἄλλα πρόσωπα θὰ παίξουν ἐν σχέσει πρὸς αὐτή. Θἄχουμε λοιπὸν τὴν ὑποκειμενικὴ φόρμα.

Κατόπιν ἀπ' αὐτὰ, μποροῦμε νὰ δώσουμε τὸν ὁρισμό :

Μιὰ ταινία εἶναι **ὑποκειμενικὴ** ὅταν, ἐκτελεσμένη μ' ἕναν τρόπο ὄχι πιὰ ἀπρόσωπο, θεατρικό, στατικό, μὰ ὅλωσδιόλου προσωπικό, κινητό, καὶ ἔχοντας τὸ κέντρο της στὸν δημιουργὸ τὸν ἴδιο, ἀφίνει στὸ θεατὴ τὴν ἐντύπωση πὼς παίρνει μέρος στὴ δράση καὶ πρὸ πάντων πὼς βρίσκεται στὸ κέντρο τῆς δράσης αὐτῆς.

Μιὰ φωτογένεια (*) εἶναι ὑποκειμενικὴ ὅταν ἀπορρέει ἀπὸ τὴν ὅραση ἑνὸς παρατηρητῆ ἑνιαίου καὶ κινητοῦ κι' ὅταν προβαλλόμενη στὴν ὀθόνη δημιουργεῖ στὸ θεατὴ τὴν ἐντύπωση πὼς βρίσκεται ὁ ἴδιος σὲ κίνηση ἢ δράση.

Αὐτὸ ποὺ στὸ θέατρο ἐπιζητεῖ ὁ ἠθοποιὸς —καὶ τὸ κατορθώνει ἂν πραγματικὰ εἶναι τέτοιος—εἶναι ἡ ὑποκειμενοποίηση τοῦ θεατῆ μὲ μέσα ἀντικειμενικά. Ὁ θεατὴς ἰδιοποιεῖται τὸν ἥρωα, ξεχνᾶ πὼς βρίσκεται στὸ θέατρο κι' ὁ ἠθοποιὸς καταντᾶ γι' αὐτόνα ἕνα ἄλλο του ἐγὼ ποὺ δρᾶ στὴ θέση του ἀφοῦ ἐκμηδένισε μὲς στὸ πνέμμα του τὶς θεατρικὲς συνθῆκες (conventions) χάρη στὴ δυνατή του προσωπικότητα.

Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ στὸν Κινηματογράφο τὸ σημερινό, δηλαδὴ τὸν ἀντικειμενικό, μὲ τὴ διαφορὰ ποὺ ὁ Κινηματογράφος ἔχοντας πολὺ λιγώτερες συνθῆκες ἀπὸ τὸ θέατρο γυρεύει καὶ φυσικώτερο παίξιμο.

Μὲ τὸν ὑποκειμενικὸ Κινηματογράφο χάνεται πιὰ ὅλωσδιόλου ἡ ἀνάγκη τῆς ὑποκειμενικοποίησης ἀφοῦ τότε ὁ θεατὴς ἰδιοποιεῖται τὸν ἥρωα ἄμεσα μὲ τὴν ἔκλειψη τὴν ὁλοκληρωτικὴ τῆς φυσιογνωμίας τοῦ ἥρωα—γιὰ τὴν ὁποία θὰ ποῦμε παρακάτω.—Ὥστε στὸν ὑποκειμενικὸ Κινηματογράφο λείπει κάθε συνθήκη καὶ λογικὰ ὡς φόρμα εἶναι πολὺ φυσικώτερος ἀπὸ τὸν ἀντικειμενικό. Ἄλλωστε αὐτὸ μᾶς τὸ βεβαιώνει κ' ἡ ἐξέταση τῆς καθη-

(*) Σημ. «Ν.Ε.»—Ὁ συνεργάτης μας χρησιμοποιεῖ τὸν ἐπιστημονικὸ ὅρο ποὺ στὰ ἑλληνικὰ εἶναι κάπως δύσκολο ν' ἀποδοθεῖ. Ὡστόσο οἱ λέξεις : διανόημα, σύλληψη, ἰδέα, ἔννοια, δὲν ἀπέχουν πολὺ ἀπὸ τὴν πραγματική του σημασία.

(*) Photogenie, ὅρος τοῦ γάλλου Louis Delluc, πρώτου ἀπ' τοὺς λογοτέχνες ποὺ αἰστάνθηκε τὴν μεγάλη ἀποστολὴ τοῦ Κινηματογράφου καὶ ποὺ τὸν ἀσπάσθηκε μὲ ἐνθουσιασμό. Ἔτσι ὁρίζει τὴ φωτογένεια: Φωτογένεια εἶναι ἡ ὄψη ἐκείνη, ἡ ὑπερβολικὰ ποιητική, τῶν πραγμάτων καὶ τῶν ὄντων ποὺ ἀποκλειστικὰ μὲ τὸν Κινηματογράφο μπορεῖ νὰ μᾶς φανερωθεῖ».

μερινῆς μας ζωῆς. Ὁλάκερη ἡ ζωὴ κάθε ἀτόμου ἀποτελεῖται ἀπὸ εἰκόνες ὑποκειμενικές. Σπάνιο εἶναι ὁ ἄνθρωπος νὰ βρεθεῖ σ' ἕνα δρᾶμα, σὲ μιὰ ἱστορία, σὰν ἁπλὸς μάρτυρας καὶ νὰ δεῖ **τέλεια ὅλες** τὶς λεπτομέρειες. Τοὐναντίον ὁ καθένας μας βρίσκεται στὸ κέντρο τῶν συγκινήσεων ποὺ αἰσθάνεται καθημερινά, ποὺ ἂν γιὰ μιὰ στιγμὴ προσπαθήσουμε νὰ θυμηθοῦμε μιὰ σκηνὴ τῆς ζωῆς μας ποὺ μᾶς ἔκαμε τὴ μεγαλύτερη ἐντύπωση, φυσικὸ εἶναι νὰ ἐξακριβώσουμε πὼς εἶναι ὑποκειμενικῆς φόρμας καὶ τὸ κυριώτερο χαρακτηριστικὸ μέσα στὴ σκηνὴ αὐτή: ἡ εἰκόνα τοῦ ἑαυτοῦ μας θὰ λείπει.

Ἀπ' τὴν ἄλλη μεριὰ κάθε διήγηση(*) γυρεύει καὶ μιὰ φόρμα ποὺ σὰν ἐκτελεσθεῖ μ' αὐτή, παρουσιάζει τὸ μάξιμουμ τῆς ἐπιτυχίας.

Πολλὰ τὰ παραδείγματα ὅπου διηγήματα ἔπρεπε νἄχουν τὴν φόρμα μυθιστορήματος καὶ μυθιστορήματα ποὺ θὰ κέρδιζαν ἂν εἶταν ἁπλᾶ διηγήματα. Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο κάθε διήγημα ἢ μυθιστόρημα δὲ μπορεῖ νὰ δραματοποιηθεῖ καθὼς καὶ κάθε δρᾶμα συμβαίνει νὰ μὴν μπορεῖ κανὲς νὰ τὸ διηγηθεῖ. Ὥστε κάθε φόρμα εἶναι καλὴ γιὰ ἕνα ὡρισμένου εἴδους θέμα, γιατὶ ἔχοντας ὡρισμένες ἀρετὲς χορηγεῖ τὸ ἀπαιτούμενο πλαίσιο σὲ ἀντίστοιχες ἰδιότητες τοῦ θέματος.

Ἔτσι καὶ στὶς δυὸ φόρμες τοῦ Κινηματογράφου. Ἡ ἀντικειμενικὴ φόρμα ταιριάζει σὲ σενάρια μὲ πολλὲς περιπέτειες, ποὖναι ὑπερφυσικὰ σὰν ἀποδοθοῦν στὴν ὅραση ἑνὸς ἑνιαίου προσώπου καὶ ποὺ μοιάζουν μᾶλλον σ' ἕνα τελικὸ ἀποτέλεσμα συνεργασίας πολλῶν δημιουργῶν.

Κ' ἡ ὑποκειμενικὴ φόρμα ταιριάζει σὲ σενάρια ἁπλᾶ, αὐτοβιογραφικά, ποὺ ἀφοροῦν μιὰ κατάσταση, μιὰ πράξη ἁπλῆ, τὴ ψυχικὴ κατάσταση ἑνὸς μόνου προσώπου, ἑπομένως καὶ ψυχολογικά.

Δὲν μπορεῖ βέβαια νὰ ταιριάζει σὲ σενάρια ποὺ ἔχουν ταυτόχρονη δράση σὲ διάφορους τόπους καὶ σὲ κάθε ἔργο ποὺ σκοπὸ ἔχει νὰ δείξει ἢ ν' ἀποδείξει πρακτικές, φιλοσοφικές, ἢ ἐπιστημονικὲς ἀλήθειες, ποὺ στὴν ἀντικειμενικὴ φόρμα θἆταν δυνατὸ νὰ ἐκτελεσθοῦν τελειότερα.

Ἂς θέσουμε ἕναν κανόνα γενικό:

Κάθε σενάριο ὅπου μπορεῖ κανεὶς ν' ἀπαλείψει ἕνα κάποιο πρόσωπο ἢ τὸν πρωταγωνιστή, ἀπ' ὅλες ἢ ἀπ' τὶς κυριώτερες σκηνὲς τοῦ σενάριου, χωρὶς ἡ ἱστορία νὰ μείνει ἀτελὴς ἢ ἀκατάληπτη, ταιριάζει στὴν ὑποκειμενικὴ παράσταση.

Ἂν ἔχουμε τὸν Α, ἕνα πρόσωπο τοῦ σενάριου καὶ ὑποθέσουμε πὼς ὁ Α βρίσκεται μέσα σ' ὅλες τὶς σκηνές: α, β, γ, δ, ... ψ, ω, τότε τὸ σενάριό μας ἐν σχέσει πρὸς τὸν Α θὰ παρουσιάζει τὴν ἀκόλουθη μορφή:

Αα†Αβ†Αγ†Αδ† . . . †Αχ†Αψ†Αω
ἢ Α(α†β†γ†δ† . . . †χ†ψ†ω)

καὶ τότε τὸ μέρος ποὖναι μέσα στὴν παρένθεση ἀντιπροσωπεύει τὶς σκηνὲς ποὺ ἀποτελοῦν ἕνα ὑποκειμενικὸ σενάριο. Ἀπ' αὐτὲς θὰ λείπει βέβαια ὁ Α μὰ ἡ προσωπικότητα τοῦ Α θὰ ἐκφρασθεῖ στὴν ἐντέλεια μὲ τὸ σημεῖο τῆς ὅρασής του καὶ τὴν ἐν γένει στάση του ἀπέναντι στὰ γεγονότα. Ὥστε ἀπάνω στὴν ὀθόνη δὲ θὰ δοῦμε τὴν φυσιογνωμία τοῦ Α, παρὰ μόνο τὰ μέλη του, χέρια, πόδια κτλ. ποὺ τοῦ εἶναι ὁρατὰ τοῦ ἴδιου. Τὴ φυσιογνωμία του θὰ τὴ δοῦμε μόνο σὰν ὁ Α βρεθεῖ ἀπέναντι σ' ἕνα καθρέφτη ἢ ὁποία ἄλλη ἀντανακλαστικὴ ἐπιφάνεια.

Ὥστε ὁ δημιουργὸς—ἥρωας τῆς ὑποκειμενικῆς ταινίας δὲν εἶναι ἕνα ὂν ἀόριστο ἢ ὑπερφυσικό, παρὰ ἕνας ὡρισμένος ἄνθρωπος. Μπορεῖ κατὰ τὸ σενάριο νἆναι ἄντρας, γυναῖκα, παιδὶ καὶ μάλιστα ὁ δεῖνα ἄντρας. Μπορεῖ νἆναι ἕνα ἱστορικὸ πρόσωπο, μπορεῖ νἆναι ἕνας ἄνθρωπος ἀτελής, τρελλὸς λόγου χάρη.

Ἂν ἔχουμε ὅμως ἕνα σενάριο ὅπου ἐκτὸς τοῦ Α δροῦν καὶ ἄλλα πρόσωπα, ὁ Β, ὁ Γ, καὶ ὑπάρχουν σπουδαῖες γιὰ τὴν ἱστορία σκηνὲς ἀπ' τὶς ὁποῖες ὁ Α λείπει, τὸ σενάριο τότε δὲν εἶναι κατάλληλο γιὰ ὑποκειμενικὴ φόρμα, κι' ἂν ἐπιμείνουμε νὰ τὸ στρώσουμε σὲ ὑποκειμενικὸ καλούπι, θἄχουμε ὡς ἀποτέλεσμα ἕνα σκοτεινὸ κι' ἀκατάληπτο κατασκεύσμα.

Αὐτὴ εἶναι γενικὰ ἡ θεωρία τοῦ ὑποκειμενικοῦ Κινηματογράφου. Τὸ θέμα βέβαια δὲν ἔχει καθόλου ἐξαντληθεῖ. Ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ πολλαπλὲς διασαφήσεις. Ἴσως σὲ προσεχὲς ἄρθρο μας συνεχίσουμε.

Τελειώνοντας παραθέτω, γιὰ παράδειγμα ὑποκειμενικῆς φόρμας, τὴν ἀκόλουθη σκηνή:

ΣΕΝΑΡΙΟ	ΕΚΤΕΛΕΣΗ
(Εἰκόνες ποὺ θὰ ἰδωθοῦν στὴν ὀθόνη).	
Στὸ ἐργαστ ῆ ρ ι μου.	Ἐργαστῆρι ὅπως φαίνεται ἀπ' τὴ θέση τοῦ δουλευτῆ.
Δουλεύω, κα ρφώνω ἕνα τ ρ α πέζι.	Εἰκόνα ὅπως τὴ βλέπει ὁ δουλευτής: σφυρὶ ποὺ κατεβαίνει ρυθμικὰ ἀπάνω στὸ καρφί.
Μπαίνει ὁ (μικρὸς) γυιός μου τρεχᾶτος.	Ἀπότομα ἡ πόρτα τοῦ ἐργαστηριοῦ ποὺ ἀνοίγει. Παιδάκι τρεχᾶτο χαρούμενο.
Ἀφίνω τὸ σφυρὶ	Χέρι τὴ στιγμὴ π' ἀφίνει τὸ σφυρί: εἰκόνα βοηθητικὴ πολὺ σύντομη.
καὶ τρέχω νὰ τὸν ἀγκαλιάσω.	Πάλι τὸ παιδὶ ποὺ τρέχει μὰ ὅπως θὰ τὸ ἔβλεπε κανεὶς τρέχοντας κι' αὐτὸς νὰ τὸ συναντήσει: εἰκόνες ταλαντευόμενες μὲ τὴν κινητὴ εἰκόνα τοῦ παιδιοῦ στὸ κέντρο, ποὺ ὅσο πλησιάζει τόσο καὶ μεγαλώνει γιὰ νὰ φτάσει στὸ τέλος τόσο κοντὰ ποὺ νὰ ἔχει ὑπερβεῖ κατὰ πολὺ τὸ ὀπτικὸ πεδίο (champ visuel).
Τὸν φιλῶ. Μοῦ μιλεῖ χαρούμενος.	Εἰκόνες ποὺ θἄβλεπε κανεὶς ἂν φιλοῦσε ἕνα παιδί: φυσιογνωμία τοῦ παιδιοῦ μὲ θολὰ τὰ περισσότερα μέρη. μὰ ποὺ καθαρίζουν σὰν τὸ παιδὶ ἀπομακρυνθεῖ κομμάτι, μιλώντας.

ΑΚΟΣ ΜΑΝΑΡΑΣ

(*) Ἐπιμένω στὴ **διήγηση** γιατὶ ἂν καὶ ὁ Κινηματογράφος ἔχει πιθανότητες μεγάλες γιὰ ἔργα ἀφηρημένα, δηλαδὴ σχεδὸν χωρὶς καμμιὰ διήγηση—ἔγιναν τέτοιες δοκιμὲς—μὰ ἡ ἀφηρημένη ταινία δὲν μπορεῖ ποτὲ νἆναι παραπάνω ἀπὸ ἕνα εἶδος ξεχωριστὸ στὸ περιθώριο τοῦ συγκεκριμένου Κινηματογράφου.

—Γιατὶ ἔζησε καὶ θὰ ζήσει ἡ «Νέα Ἐπιθεώρηση»;

—Γιατὶ εἶτανε μιὰ πραγματικὴ ἀνάγκη. Γιατὶ ἀπευθύνθηκε στὴ μάζα καὶ ἡ μάζα ἀνταποκρίθηκε, ἀκόμη γιατί...

. . . . . .

(Νοσοκομεῖον «Σωτηρία».—«Εἶμαι ἕνας ἄρρωστος, ἕνας, φθισικός... μὰ κάνοντας κ' ἐγὼ τὴν αὐτοκριτική μου, εἶδα πὼς τὸ μεγαλύτερο σφάλμα μου εἶταν ποὺ δὲν εἶχα γίνει συνδρομητής σου καὶ δὲν εἶχα γράψει καὶ κανένα φίλο μου. Τώρα ὅμως καταλαβαίνω πόσο πρέπει νὰ σᾶς ὑποστηρίξουμε, ἢ μᾶλλον μὲ πόσο ἐνθουσιασμὸ θὰ πάρουμε μαζί σας μέρος στὸ ἄνισο μέτωπο ποὺ ἔχετε ἀνοίξει μ' ὅλους τοὺς λογῆς-λογῆς ἔκφυλους ἀντιπρόσωπους τῆς ἀστικῆς διανόησης... Γιὰ νὰ δείξω ἔμπρακτα τὴν ἐνίσχυσή μου αὐτή, σοῦ στέλνω σήμερα 4 χρονιάτικες συνδρομὲς μὲ τὴν ὑπόσχεση νὰ φροντίσω νὰ σοῦ στείλω κι' ἄλλες...»

ΒΑΣ. ΓΕΡΑΓΓ.

*

(Λονδῖνο, 42 Dorset St.).—...«Ἐγὼ κι' ἄλλοι δυὸ φίλοι μου, ἀποφασίσαμε νὰ σοῦ στέλνουμε κάθε τρίμηνο 10 σελ. γιὰ τὴν ἐνίσχυσή σου στὸ δύσκολο ἔργο σου. Σοῦ ὑποσχόμαστε πὼς γρήγορα θ' αὐξήσουμε τὸ ποσό...»

J D. CHRISTOPHER.
(Pr. D.D.Lit., M., D.)

ΤΟ ΜΕΤΕΠΑΝΑΣΤ. ΘΕΑΤΡΟ

ΣΧΟΛΕΙΟ ΤΟΥ ΡΩΣΣΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

Ἡ ρούσσικη ἐπανάσταση γιὰ τὸ ρωσσικὸ λαό, εἶναι γνωστὸ πὼς δημιούργησε ἕνα καλὸ προηγούμενο γιὰ ὅ,τι ἀφορᾶ τὴ διανοητική του ἀνάπτυξη. Ἡ ἐπανάσταση τοῦ Ὀχτώβρη γιὰ τὸ ρωσσικὸ προλεταριᾶτο ἄνοιξε ἕνα δρόμο μεγάλων ἀπαιτήσεων γιὰ τὴν πνευματική του ἀναγέννηση. Μιὰ ἐκδήλωση τέτοια τὴ βλέπουμε στὸ μετεπανασιατικὸ θέατρο. Ἐνῶ ἄλλη φορὰ τὸ κοινὸ εὐχαριστιόταν στὶς γυμνὲς γάμπες καὶ στὰ ψεύτικα δάκρυα ἢ στὰ χοντροκομμένα ἀστεῖα, σήμερα οἱ ἀπαιτήσεις τοῦ ρούσσικου λαοῦ εἶναι ἐξ ἀντιθέτου διάφορες. Σήμερα γιὰ τὴν ἐπαναστατικὴ Ρωσσία τὸ θέατρο εἶναι ἕνα σχολεῖο, εἶναι ἕνα ἀμόνι σφυρηλάτησης ἑνὸς καιούργιου πολιτισμοῦ, ποὺ μέσα σ' αὐτὸν βλέπουμε τὴν πραγματικὴ τέχνη νὰ χρησιμεύει γιὰ μορφωτικὸ καὶ ἐκπαιδευτικὸ στοιχεῖο τῆς μάζας. Μὲ δυὸ λέξεις, τὸ μετεπαναστατικὸ ρούσσικο θέατρο ἀπὸ ἀπόψεως τέχνης εἶναι καὶ τὸ παραδειγματικὸ τέτοιο. Στὴ Ρωσσία εἶναι ἀλήθεια πὼς πάντα ὑπῆρχε θέατρο μὲ ἱστορία. Μὰ ἐκεῖνο ποὺ κάνει σήμερα τὴ ρούσσικη θεατρικὴ τέχνη νὰ ἔχει μιὰ ἰδιαίτερη θέση, εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι αὐτὴ χρησιμεύει γιὰ τὴ **μάζα**. Γιὰ τὸ θέατρο σήμερα ἔχουν γνώμη ὑπολογίσιμη ὁ χωρικὸς καὶ ὁ ἐργάτης γιατὶ τὸ ξαίρουν, τὸ νοιώθουν, τὸ ζοῦν. Ἐπίσης ὁ καλλιτέχνης τοῦ μετεπαναστατικοῦ θεάτρου δὲν εἶναι ὁ κατὰ συνθήκην ὑποκριτὴς ἀρτίστας. Εἶναι ὁ ἐμψυχωτὴς τοῦ θεάτρου, εἶναι ὁ μεταφραστής του ἀπὸ τὸ ρόλο τὸν ὑποκριτικὸ στὸ ρόλο τῆς ζωῆς, τὸ ζωντανό.

Ὅταν τύχει νὰ εἶσαι μέσα στὸ θέατρο, ξεχνᾶς τελείως πὼς βλέπεις ὑπόκριση. Ἀντίθετα κυριεύεσαι ἀπὸ ἕνα αἴσθημα πραγματικότητας σὲ σημεῖο ποὺ γιὰ μιὰ στιγμὴ νομίζεις πὼς ζεῖς στὸ ἴδιο τὸ περιβάλλον μὲ τὸ θέμα τοῦ θεάτρου. Σ' αὐτὸ φυσικὰ συντελοῦν δυὸ σπουδαῖοι παράγοντες: τὸ καλὸ καὶ μεθοδικὸ παίξιμο, μὲ μιὰ λέξη ἡ τέχνη, καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ μετεπαναστατικὸ θέατρο τῆς προλεταριακῆς Ρωσσίας ἔχει σύγχρονο καὶ πλούσιο ρεπερτόριο. Θέμα δηλαδὴ ποὺ τὸ ἔζησε ὁ ρούσσικος λαός, τὸ ρούσσικο θεατρικὸ κοινό, τὴν ἐπανάσταση! Κι' ὅποιος θὰ θελήσει νὰ πεῖ ὅτι αὐτὴ ἡ τάση τοῦ ρούσσικου θεάτρου εἶναι μονόπλευρη καὶ ἐπικίνδυνη γιὰ τὴν τέχνη δὲν ἔχει δίκηο.

Τὸ μετεπαναστατικὸ θέατρο ἔχει πλούσιο ρεπερτουὰρ ἐπαναστατικὸ μὰ ἐπίσης δὲν ἀποκλείει καὶ τὸ κλασικὸ ἢ παλιὸ ὑλικὸ—θέμα τὸ ὁποῖον ὁ ἐργάτης τοῦ ρούσσικου θεάτρου δὲν

τὸ ἔζησε ἀλλὰ τὸ ἐπεξεργάστηκε, τὸ μελέτησε καὶ τὸ ἔνοιωσε. Καὶ στὸ τελευταῖο αὐτὸ σημεῖο πρέπει νὰ ποῦμε πὼς ἔτσι τὸ ρούσσικο μετεπαναστατικὸ θέατρο χωρὶς νὰ ἀπομακρύνειαι ἀπὸ τὴ γενικὴ—μπουρζουάδικη ἔστω—καλλιτεχνικὴ γραμμὴ (σὲ ὅ,τι ἀφορᾶ τὴν ἐπικαιρότητα) δημιούργησεν ἕνα ξεχωριστὸ κύκλο πολὺ πιὸ ὑπολογίσιμο ἀπὸ ἄλλες περιπτώσεις, ἀλλὰ καὶ σπουδαῖο γιατὶ ἔτσι γίνηκε ὄργανο τῆς μάζας ποὺ ἄρχισε πλέον νὰ ν ο ι ώ θ ε ι τὴν τέχνη καὶ νὰ τὴ χρησιμοποιεῖ γιὰ πνευματικὴ τροφὴ πολιτικοκοινωνικῆς ἀνύψωσης καὶ ὄχι διαφθορᾶς ὅπως γίνεται στὶς καπιταλιστικὲς χῶρες.

Τὸ μετεπαναστατικὸ ρούσσικο θέατρο, μποροῦμε νὰ ποῦμε πώς, γιὰ τοὺς παρακάτω λόγους, εἶναι ἕνα σοβαρὸ σχολεῖο τῆς προλεταριακῆς μάζας.

Οἱ τεχνίτες τοῦ ρούσσικου θεάτρου δὲν εἶναι παρὰ εὐσυνείδητοι καλλιτέχνες ποὺ ἐπιβάλλονται ὄχι γιατὶ ἔχουν «μπαρμπάδες» θιασάρχες ἢ τὸ διάβολο, ἀλλὰ γιατὶ ἔχουν τ α λ έ ν τ ο. Πρῶτα πρῶτα ἡ μόρφωσή τους καὶ ἡ καλλιτεχνική τους κατάρτιση εἶναι μιὰ συστηματοποιημένη καὶ πειθαρχημένη εὐσυνείδητη προσπάθεια στὸ νὰ δημιουργήσουν κ ά τ ι. Αὐτὸ τὸ κάτι εἶναι ὁ ρόλος τους ποὺ πάλι κι' αὐτὸς εἶναι πειθαρχημένος κάτω ἀπὸ τὴν καλλιτεχνική τους ἱκανότητα.

Οἱ ἐργάτες τοῦ ρούσσικου θεάτρου εἶναι δοκιμασμένοι τεχνίτες καὶ ὄχι «κατ' ἐκλογήν». Στὸ ἀστικὸ θέατρο βλέπουμε νὰ ἐπιπλέει μιὰ καλλιτέχνις γιατὶ εἶναι ὄμμορφη καὶ χαριεστάτη στὸν ἐπιχειρηματία θεατρώνη, ἢ βλέπουμε τὸ λανσάρισμα ἑνὸς τύπου ποὺ δὲν ἀξίζει μιὰ πεντάρα μπρὸς σὲ πολλοὺς ἄλλους «ἀπορριφθέντες» καὶ τοῦτο γιατὶ αὐτὸς ἔχει ὄμμορφη γυναῖκα. Ἢ θὰ δοῦμε κάποιαν «ἀνηψιὰ» κανενὸς βιομήχανου ἢ τραπεζίτη, νὰ ἀνεβαίνει στὸ θέατρο καὶ νὰ παίζει πρώτους ρόλους, χάρη στὴν ὑψηλή της προστασία.

Στὸ ρούσσικο θέατρο ὅμως βλέπουμε μιὰ καλλιτέχνιδα ἢ ἕνα καλλιτέχνη γιομάτους νειάτα, ἴσως ἐργάτες ἢ μικροϋπαλλήλους, ποὺ ἀνέβηκαν στὴ σκηνὴ ἀπὸ ἀγάπη στὸ θέατρο καὶ μὲ τὴν πεθοίθηση στὴν προσπάθειά τους. Στὸ ρούσσικο μετεπαναστατικὸ θέατρο θὰ δεῖς ἀνθρώπους ποὺ θὰ μιλᾶνε σὰν γιὰ θρησκεία γιὰ τὴν τέχνη τους ἐνῶ στὸ ἀστικὸ θέατρο βλέπεις τὸν ἀστέρα τῆς σκηνῆς νὰ παζαρεύει τὸ κορμί της διὰ τῆς σκηνῆς στοὺς διαφόρους σωματέμπορους. Μὲ τέτοιες προϋποθέσεις, πῶς τὸ μετεπαναστατικὸ θέατρο νὰ μὴν εἶναι σχολεῖο, μιὰ ποὺ οἱ ἐργάτες του εἶναι δάσκαλοι; Πῶς ἡ μάζα νὰ μὴ διδάσκεται, νὰ μὴ διαπαιδαγωγεῖται ἀπὸ ἕνα καλλιτέχνη ποὺ ἀνέβηκε στὴ σκηνὴ γιὰ νὰ ξαναζωντανέψει ἕνα θέμα διδαχτικό, ἕνα θέμα ποὺ γιὰ σκοπό του ἔχει τὴν ταξικὴ κοινωνικὴ διαπαιδαγώγηση τοῦ λαοῦ;

Εἴτε ἐλαφρὸ εἶναι τὸ ρούσσικο μετεπαναστατικὸ θέατρο, εἴτε σοβαρό, εἴτε κωμωδία εἶναι εἴτε δρᾶμα ἢ ὄπερα, τοῦτο πρέπει νὰ τονιστεῖ: Πὼς εἶναι ἀνώτερο σὲ ὅλα τὰ ἐπίπεδα καὶ σὲ ὅλες τὶς περιπτώσεις, ἀνώτερο κατὰ πολύ, ἀπὸ τὸ θέατρο τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης.

Τεχνικὰ τὸ ρούσσικο θέατρο βρίσκεται σὲ τελειότατη θέση. Ποιοτικά, περιέχει μέσα του ὑλικὸ μὲ πρωτοφανῆ ζωτικότητα καὶ ἀπόδοση.

Τὸ ρεπερτουάρ του ἀποτελεῖται ἀπὸ διαλεγμένη ἐργασία ἐπιφανῶν μετεπαναστατῶν συγγραφέων πρώτης γραμμῆς καὶ ἀπαλλαγμένων ἀπὸ κάθε ρουτινιέρικη ψυχολογία. Μὲ ἕνα λόγο, τὸ μετεπαναστατικὸ θέατρο εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς ἐκδηλώσεις τοῦ προλεταριακοῦ πολιτισμοῦ.

Σ' ὅλην αὐτὴ τὴν προσπάθεια στέκεται ἀκοίμητος φρουρὸς καὶ ὀργανωτής, τὸ κομισσαριάτο τῆς Παιδείας μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν ἀκούραστο Λουνατσάρσκυ, τοῦ ὁποίου τὸ προσωπικὸ ἐνδιαφέρο συνετέλεσε πολὺ στὴν ἐπιτυχία αὐτή. Ἀρκεῖ νὰ ποῦμε πὼς ὁ ἴδιος ὁ Λουνατσάρσκυ τροφοδοτεῖ μὲ δικά του ἔργα τὸ θεατρικὸ ρεπερτόριο.

Στὸ τεχνικὸ μέρος ἐπίσης ἀνάγεται καὶ μιὰ ἄλλη ἐπιτυχία τῆς σοβιετικῆς προλεταριακῆς καλλιτεχνίας. Εἶναι ἡ σκηνοθεσία. Τουλάχιστον οἱ Γερμανοὶ—μέχρι πρό τινος οἱ κορυφαῖοι στὴ σκηνοθεσία—ἀποκαλύπτονται μπροστὰ στὴ σοβιετικὴ σκηνοθεσία. Σὲ ὅλα αὐτὰ προστίθεται καὶ ἡ τελειότατη καὶ πειθαρχικὴ κατάρτιση τῶν θιάσων, ποὺ σὲ μιὰ στιγμή, πάνω στὴ σκηνὴ βλέπει κανεὶς πραγματικὴ καὶ ζωντανὴ τὴν εἰκόνα (πυρυβολικό, ἱππικό, στρατό, ἐπανάσταση κλπ.) καὶ νομίζει πὼς πρόκειται γιὰ πραγματικότητα.

Μὲ αὐτὰ τὰ ἐφόδια τὸ Σοβιετικὸ θέατρο ξεκινᾶ γιὰ νὰ καταστεῖ—κι' αὐτὸ τὸ πέτυχε ὥς ἕνα σημεῖο— ἡ **ἀπαραίτητη** πνευματικὴ-καλλιτεχνικὴ τροφὴ τῶν ἐργατοχωρικῶν στὴ Ρωσσία.

Καὶ ἡ ἐπιτυχία του ἔχει φθάσει στὸ κατακόρυφο, ἀφοῦ βλέπουμε τὸ μετεπαναστατικὸ θέατρο ὄχι μόνο στὴ Μόσχα ἢ στὸ Λένινγκραδ καὶ στὸ Χάρκοβο, ἀλλὰ καὶ στὶς πιὸ ἀπομακρυσμένες γωνιὲς τῆς Ρωσσίας μὲ τὸν ἴδιο ἐνθουσιασμό, μὲ τὴν ἴδια ζωή, γιατὶ ἐκεῖ πάνω ὁ σκοπὸς ἐκπληρώνεται διπλᾶ καὶ τρίδιπλα.

Α. ΧΑΤΖ.

ΣΗΜ.—Σὲ ἄλλα μας ἄρθρα θὰ μιλήσουμε γιὰ τὸ θέατρο στὸ Καζακστάν, στὸ Οὐζπεκιστάν, στὸν Καύκασο καὶ στὴν Ἀρμενία.

Ο ΜΗΝΑΣ

ΑΠΟ ΤΗ ΣΚΟΠΙΑ ΜΑΣ

ΑΓΡΑΜΜΑΤΟΣΥΝΗ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Ἡ Φοιτητικὴ Συντροφιὰ ὠργάνωσε τὸν περασμένο μῆνα δυὸ-τρεῖς διαλέξεις πάνω στὸ ζήτημα τῆς ἀ γ ρ α μ μ α τ ο σ ύ ν η ς, ἀπ' ἀφορμὴ τὸ θόρυβο ποὺ προκάλεσαν μερικοὶ καθηγητὲς τοῦ Πανεπιστημίου καὶ εἰδικὰ ὁ Πρύτανις γύρω στὸ ζήτημα τοῦτο. Ἐπειδὴ ὁ κ. Πρύτανις ἔρριξε ὅλο τὸ βάρος τῆς ἀγραμματοσύνης τῶν τελειοφοίτων τῶν Γυμνασίων στοὺς δασκάλους, ἡ Φοιτητικὴ Συντροφιὰ πολὺ σωστά, κατὰ τὴ γνώμη μας, θέλησε νὰ προκαλέσει εὐρύτερη συζήτηση, πάνω στὸ ζήτημα καὶ νὰ διαφωτίσει τὸ κοινὸ γιὰ τὰ αἴτια ποὺ προκαλοῦν τὴν ἀ γ ρ α μ μ α τ ο σ ύ ν η τὴ σχολική. Ἀποτάθηκε λοιπὸν στὸν κ. Γληνό, ὡς πρόεδρο τοῦ «Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου», καὶ στὸ Γραμματέα τῆς «Διδασκαλικῆς Ὁμοσπονδίας» κ. Ντεγιάννη οἱ ὁποῖοι καὶ μίλησαν σχετικά. Οἱ διαλέξεις τοῦ κ. Γληνοῦ, (δυὸ κατὰ σειρά), εἶχαν πολὺ ἀκροατήριο ὡστόσο ὅμως ἀπόλυτα δὲ μᾶς ἱκανοποίησαν, γιατὶ ὁ κ. Γληνὸς δὲν ἐξέτασε ὅπως ἔπρεπε τὴν κοινωνικὴ μεριὰ τοῦ ζητήματος, παρὰ περιορίστηκε νὰ κάνει κριτική, πετυχημένη, ἂν θέλετε, κριτικὴ τῆς καθαρεύουσας. Στάθηκε δηλαδὴ στὶς διαλέξεις του, στὸ γλωσσολογικὸ καθαρὰ ἔδαφος. Καὶ ὅμως ὁ κ. Γληνός, τώρα τελευταῖα, παρουσιάζεται καὶ ὡς ἀριστερὸς διανοούμενος καὶ θέλει μάλιστα νὰ θεωρεῖ τὸν ἑαυτό του καὶ ὡς ἀριστερὸ σοσιαλιστή. Στὴν περίπτωση ὅμως αὐτή, ὁ κ. Γληνός, ἂν ἤθελε νὰ εἶναι συνεπὴς σ' ἐκεῖνα ποὺ λέει πὼς πιστεύει, θἄπρεπε ν' ἀρχίσει στὶς διαλέξεις του, ἀπὸ τὴ βασικὴ πλευρὰ τοῦ ζητήματος. Νὰ ἐξετάσει δηλαδὴ πρῶτα κοινωνικὰ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα καὶ τὴν ἀγραμματοσύνη, κ' ὕστερα νὰ κάνει κριτικὴ τῆς καθαρεύουσας. Αὐτή, τὴ βασικὴ γιὰ μᾶς, παρατήρηση εἴχαμε νὰ κάνουμε ἐπάνω στὶς διαλέξεις τοῦ κ. Γληνοῦ. Ὅσο τώρα γιὰ τὴ διάλεξη τοῦ κ. Ντεγιάννη, γιὰ τὸ ἴδιο ζήτημα, ἔχουμε νὰ προσθέσουμε μόνο τοῦτο: ὅτι εἶταν μιὰ μεγάλη-μεγάλη, ἂς τὸ ποῦμε ἔτσι, ἀ ν ο ρ θ ο γ ρ α φ ί α. Ὁ κ. Ντεγιάννης μίλησε γιὰ ἕνα ζήτημα ποὺ ἀπὸ πολλὲς μερὲς χρειάζεται πολλὰ ἐφόδια γιὰ νὰ καταπιαστεῖ κανεὶς μ' αὐτό. Καὶ τὰ ἐφόδια αὐτὰ ἔλειπαν ἀπὸ τὸν κ. Ντεγιάννη

***

Μὰ τώρα, θαροῦμε, πὼς μὲ δυὸ λόγια πρέπει νὰ ποῦμε κ' ἐμεῖς τὴ γνώμη μας γιὰ τὸ κ ῦ μ α τ ῆ ς ἀ γ ρ α μ μ α τ ο σ ύ ν η ς ποὺ διαπίστωσε πὼς ὑπάρχει στὰ σχολειά μας ὁ κ. Πρύτανις τοῦ Πανεπιστημίου. Πρῶτα-πρῶτα πρέπει νὰ ξεχωρίσουμε τὴ σ χ ο λ ι κ ὴ ἀ γ ρ α μ μ α τ ο σ ύ ν η ἀπὸ τὴν ἀ γ ρ α μ μ α τ ο σ ύ ν η τ ῶ ν μ α ζ ῶ ν. Ἡ σχολικὴ ἀγραμματοσύνη φυσικὰ ἔχει τὰ ἐλατήρια της καὶ τὶς αἰτίες της στὸ γ λ ω σ σ ι κ ὸ ζ ή τ η μ α καὶ παράλληλα στὴν ἔλλειψη συγχρονισμένου ἐκπαιδευτικοῦ προγράμματος, διδαχτηρίων κλπ. Ἡ διγλωσσία εἶναι ἕνα μεγάλο ἐμπόδιο στὴ μόρφωση τῶν παιδιῶν. Μὰ ἡ ἀγραμματοσύνη δὲ μπορεῖ νὰ ἐξεταστεῖ ἔτσι μονόπλευρα· θὰ ἐξεταστεῖ ὡς κοινωνικὸ φαινόμενο ἐ ξ ω σ χ ο λ ι κ ὰ προπαντός. Κ' ἔτσι ἀπ' τὴ μιὰ μεριὰ θὰ ἐξεταστεῖ ἡ ἀντιδραστικότητα τῆς ἀστικῆς μας τάξης κοὶ ἡ μονοπώληση τῆς παιδείας γιὰ τὸν ἑαυτό της, γιὰ τὴν τάξη της. Κι' ἀπ' ἀπ' τὴν ἄλλη τὸ ἐκπαιδευτικό μας πρόγραμμα καὶ οἱ συνέπειες τῆς διγλωσσίας μας.

***

Ἀκόμα σχετικὰ μὲ τὸ ζήτημα τὸ γ λ ω σ σ ι κ ό, θὰ ἔπρεπε νὰ τονιστεῖ ἀπὸ τὸν κ. Γληνό, γ ι α τ ί ἡ ἀστική μας τάξη ποὺ στὸν 19ον αἰώνα εἶταν προοδευτικὴ στὸ ζήτημα αὐτὸ καὶ ἀγωνίστηκε ἐνάντια στὴ φεουδαρχία καὶ τὸν κλῆρο νὰ ἐπιβάλει τὴ δ η μ ο τ ι κ ὴ γλῶσσα, ὕστερα ἀπὸ τὸ ε ἰ κ ο σ ι έ ν α ἔγινε συντηρητικὴ καὶ τώρα ὁλότελα ἀντιδραστική, ἀφοῦ ἀκόμα κι' ὁ Πάλλης, ὁ Μαρ. Τσιριμῶκος, ὁ Παλαμᾶς καὶ τόσα ἄλλα πρωτοπαλλήκαρα τοῦ δημοτικισμοῦ καὶ τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου, σήμερα, ἀκολουθοῦν τὴ «μέση ὁδὸ» καὶ ζητᾶνε γλωσσικὸ συμβιβασμό. Μὰ ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτή, δηλαδὴ τὴν κοινωνιολογικὴ ἄποψη τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, οἱ ἀναγνῶστες μας, τὴν καλύτερη ἀνάλυσή της θὰ τὴ βροῦνε στὸ βιβλίο τοῦ συνεργάτη μας Γιάννη Κορδάτου: «Δημοτικισμὸς καὶ Λογιωτατισμός». Μέσα στὸ βιβλίο αὐτὸ ὑπάρχει ὄχι μόνο ἡ ἱστορικὴ ἔρευνα τοῦ γλωσσικοῦ μας ζητήματος μὰ καὶ ἡ κοινωνιολογικὴ ἀνάλυση τῆς γένεσής του καὶ τῆς ὥς σήμερα ἐξέλιξής του.

Ἐκεῖνοι ποὺ φεύγουν

LEON BAZALGETTE

Τὸ «Monde» δημοσιεύει τὴν εἴδηση τοῦ θανάτου ἑνὸς ἀπὸ τοὺς δραστήριους ἐργάτες τῆς προλεταριακῆς φιλολογίας στὴ Γαλλία: τοῦ Léon Bazalgette, παλιοῦ συνεργάτη τῆς «Clarté», μέλους τῆς συνταχτικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ «Monde», δευθυντὴ μὲ τὸν René Arcos τοῦ ἀριστεροῦ περιοδικοῦ «Εὐρώπη», καὶ τακτικοῦ συνεργάτη τῆς «Οὐμανιτέ». Ὁ Λεὸν Μπαζαλζὲτ εἶταν ἕνας ἀπὸ κείνους ποὺ ἐξυπηρέτησαν τὸ ἰδανικὸ τοῦ προλεταριάτου μὲ τὴ μεγαλύτερη πίστη καὶ ἀφοσίωση καὶ ὕψωσαν φωνὴ διαμαρτυρίας κατὰ τοῦ πολέμου. Εἶταν ὁ πρῶτος ποὺ γνώρισε στὸ γαλλικὸ κοινὸ τὸν Ἀμερικάνο ἐπαναστάτη ποιητὴ Γουὸτ Γουίτμαν μὲ ἀξιόλογες μεταφράσεις.

Σημειώνουμε, παροδικά, πὼς ὁ Β. εἶχε ὑποσχεθεῖ καὶ στὴ «Νέα Ἐπιθεώρηση» ταχτικὴ συνεργασία, ἐπρόκειτο δὲ στὸ φύλλο τοῦ Μάρτη νὰ δημοσιέψουμε ἐχτενῆ μελέτη του γιὰ τὰ γαλλικὰ γράμματα τῆς τελευταίας δεκαετηρίδας. Σὲ γράμμα του πρὸς τὴ σύνταξη τοῦ περιοδικοῦ μας ἔγραφε πρόσφατα: «Εἶναι τιμή μου νὰ συνεργαστῶ μὲ τὸ περιοδικὸ τῆς πρωτοπορείας τῶν ἑλλήνων διανοουμένων μερικὰ ὀνόματα τῶν ὁποίων δὲν εἶναι ἄγνωστα στοὺς ἐπαναστατικούς μας κύκλους...»

ΚΡΙΤΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

ΜΑΝΩΛΗ ΚΑΝΕΛΛΗ: «Τὰ Ρίγη τῆς Γῆς». (Ἀθήνα) 1928.

Κανένα ἀπ' τὰ βιβλία ποὺ βγῆκαν σ' ὁλόκληρη τὴν περασμένη χρονιά, δὲν ἀπασχόλησε τὴν ὁλομέλεια τῆς Κριτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ περιοδικοῦ, τόσο ὅσο τὸ βιβλίο τοῦτο τοῦ κ. Κανελλῆ. Ὄχι γιατὶ δὲν εἴχαμε βιβλία τέτοια ἢ τέτοια μὲ εὐρύτερη σημασία καὶ βαθύτερη ἔννοια. Ὅμως γιὰ ὅλα αὐτὰ γλήγορα συνταυτιζότανε ἡ γνώμη μας. Ἡ πρώτη ἐντύπωση ποὺ μᾶς ἔκαμαν τὰ «Ρίγη τῆς Γῆς» εἴτανε πρῶτα-πρῶτα μιὰ ἔκπληξη.

—Μιὰ ὀκὰ πρᾶμα! εἶπε κάποιος ἀπὸ μᾶς.

—Ποῦ τοῦ ἦρθε τοῦ Κανελλῆ νὰ «κάνει» τὸν ποιητή! εἶπε ἄλλος.

Καὶ τὸ ρώτημα μπῆκε ξεκάθαρο: Ἢ αὐτὸ τὸ «πρᾶμα» εἶναι τίποτα ἢ εἶναι **κάτι**. Μέσος ὅρος δὲ χωροῦσε. Τὸ μέτριο δὲ βρῆκε θέση.

Μὲ ποιὰ γνώμη εἴτανε αὐτὸς ποὺ γράφει τοῦτες τὶς γραμμές;

Ὑποστήριξε κ' ὑποστηρίζει τὴ γνώμη, ὅτι τὸ βιβλίο αὐτὸ εἴταν κάτι παραπάνω ἀπὸ «κάτι», ὅτι εἶναι ἡ καλύτερη, ἡ πιὸ ἀξιοπρόσεχτη συλλογὴ ποὺ μᾶς ἔδωσε ὁ περασμένος χρόνος.

Κι' ἄλλο ἕνα: ὅτι ἀποκαλύπτει ἕναν **ποιητή**, ἕναν ποιητὴ μέσα στὴν ἀπέραντη ξεραΐλα.

Ἂς κοιτάξουμε ἀπὸ πιὸ κοντά.

***

Πρῶτα τὸν ποιητή.

Ὁ κύριος Κανελλῆς εἶναι ἕνας μικροαστός. Αὐτὸ θὰ εἴταν ἀρκετὸ νὰ μᾶς μπάσει στὴν ὅλη σκέψη τοῦ ἀνθρώπου. Ὅμως στὴ συγκεκριμένη σημερινὴ ἱστορικὴ στιγμὴ τῆς ραγδαίας καὶ ἀκατάσχετης διαφοροποίησης, ὁ χαραχτηρισμὸς τοῦ μικροαστοῦ εἶναι κάτι τὸ πολὺ γενικό. Ὅταν ὁ μικροαστισμὸς ὡς ψυχολογικὴ ἐκδήλωση ἀρχίζει ἀπὸ τὴ νοοτροπία τοῦ μπακάλη, περνᾶ ἀπὸ τὸ συχαμερὸ ἀρριβισμό, ντύνεται τὴ λεοντὴ τοῦ ἐπαναστάτη γιὰ νὰ φτάσει πιὸ σίγουρα στὸ χαφιεδισμό, κι' ὅταν ἡ ἄλλη ἄκρη τοῦ μικροαστισμοῦ ἀγγίζει τὰ ὅρια τοῦ προλεταριάτου μὲ καταφανῆ τάση ἐξέλιξης στὰ δεξιὰ ἢ στ' ἀριστερά, χρέος μας εἶναι νὰ σημειώσουμε πιὸ συγκεκριμένα τὴ θέση τοῦ προσώπου ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει.

Ποῦ βρίσκεται ὁ κ. Κανελλῆς; Ἁπλούστατα, σ' ἕνα μεταίχμιο. Περνᾶ τὸ στάδιο τῆς ἀνταρσίας ἐνάντια στὴν πρόληψη, στὴ σεμνοφυτία, ἐνάντια στὴν ἴδια του τὴν τάξη. Εἶναι ἕνας **ὑλιστής**. Ἂς μὴ συγχίζουμε τὰ πράματα. Δὲν ἐννοοῦμε διόλου ἕναν ἀποτελειωμένο—ἂς τὸ ποῦμε ἔτσι—ὑλιστή, κι' ἀκόμη λιγώτερο, ἕνα διαλεχτικὸ ματεριαλιστή.

Ἀκόμη πιὸ συγκεκριμένα: νά, ἕνας διανοούμενος, ἕνας **ποιητής**, ποὺ σπάει τὰ δεσμὰ τῆς ρουτίνας, τῆς παλιᾶς παράδοσης, τῆς ἰδεαλιστικῆς ἀντίληψης. Ἀπ' τὴν ὑλιστικὴ πλευρὰ ἀντικρύζει, ἐξετάζει, ἀναλύει τὸν ἄνθρωπο. Καὶ τὸ κάνει τόσο καλά, ὅσο μπορεῖ νὰ γίνει ἀπὸ μέρος ἑνὸς μικροαστοῦ ποὺ οὔτε εἴδηση ἀκόμη πῆρε, ὅτι τὸ ἀντικείμενο τῆς παρατήρησης του—δηλ. ὁ ἄνθρωπος—δὲν εἶναι ἕνα ἄτομο ἀνεξάρτητο, ξένο καὶ ξεχωριστὸ ἀπ' τὴ κοινωνία. Ὁ μικροαστὸς αὐτὸς οὔτε χαμπέρι νὰ πῆρε φαίνεται ἀκόμα ἀπ' τὸ ποῦθε ἐξαρτᾶται τὸ ὑπὸ μελέτην ἀντικείμενό του, τὶ τὸ περιστοιχίζει, καὶ τὶ γεννᾶ τὰ συναισθήματα ποὺ ὁ ἴδιος αὐτὸς ποιητὴς συστηματοποιεῖ σὲ μορφές.

Θὰ εἴταν ὅμως ἀστεῖο νὰ φανταζόμασταν ὅτι ἀπὸ μιὰ μέρα ὡς ἄλλη ἀποχτιέται ἡ ματεριαλιστικὴ ἀντίληψη τῆς κοινωνίας, ὅπως θὰ εἴταν ἀστεῖο ἂν καταπιανόμασταν μὲ μιὰ προγνωστικὴ γιὰ τὴν παρακάτου κοινωνικὴ ἐξέλιξη τοῦ ποιητῆ. Μὲ τοὺς μικροαστοὺς κανεὶς ποτὲς δὲν εἶναι σίγουρος. Ἀλλά, οὔτε θὰ μποροῦσε νὰ μᾶς ἀφίσει ἀδιάφορους ἡ τέτοια ἢ τέτοια ἐξέλιξη, ἑνὸς τέτοιου ἀνθρώπου.

Αὐτὰ γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Γιὰ τὸ ἔργο, τώρα:

***

Ὁ ἀστικὸς τύπος ἄρχισε ἀπ' τὴ συνομωσία τῆς σιωπῆς ἐνάντια στὸ βιβλίο αὐτό. Ἀκόμη χειρότερο: ἔδωσε ἐντολή, λίγο πιὸ ὕστερα, στοὺς λακέδες του νὰ τὸ ξεκουρελιάσουν ὅπως-ὅπως. Καὶ μὲ σατανικότητα διάλεξε τοὺς ἀνθρώπους ἀνάμεσα ἀπὸ τὶς «παραγνωρισμένες ἀξίες». Ὁ καθεὶς φαντάζεται τί χολή! τί σάλιο! Ὕστερα ἐνδιαφέρθηκε καὶ ἡ Ἀστυνομία—(Ἡ Ἀστυνομία **ἠθῶν**... τῆς ἀστικῆς τάξης). Ἀπειλήθηκε μάλιστα καὶ ποινικὴ δίωξη. Δυστυχῶς γιὰ τὸν ποιητὴ δὲν εἶχε τὴ μεγάλη τιμὴ νὰ τὴν ὑποστεῖ. Ἡ ἀστυνομία ἀπειθάρχησε στοὺς καταδότες.

Τί εἶναι τὸ βιβλίο αὐτό; Ἀπὸ ἄποψη ποσοῦ, ἕνας ὄγκος, ἕνα σωστὸ πέλαγος στίχοι. Φαινόμενο ὑπερπαραγωγῆς χαραχτηριστικὸ τῆς σημερινῆς κατάστασης, καὶ ποὺ προδιαθέτει ὄχι εὐνοϊκά, γιατὶ κανεὶς τέλος πάντων δὲν εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ πιστέψει μὲ τὴν πρώτη ματιὰ ὅτι στὶς ἑκατοντάδες αὐτὲς σελίδες κρύβεται χρονῶνε ἐργασία καὶ ἐργασία ἀπ' τὶς πιὸ κολοσυνείδητες. Χρειάζεται ἐπίσης ἐργασία γιὰ νὰ προσέξει κανεὶς τὸ τὶ ἔχει στὸ χέρι του.

***

Θὰ μᾶς ἐπιτραπεῖ ν' ἀρχίσουμε ἀπ' τὴ Μορφή. Γιὰ νὰ ξεμπερδέψουμε τὸ γληγορώτερο.

Θὰ πρέπει νὰ ὁμολογηθεῖ πὼς σπάνια βιβλίο, κι' ἀκόμη σπανιώτερα μιὰ ποιητικὴ συλλογὴ—ἀπ' τὴν παραγωγὴ τῶν τελευταίων χρόνων—παρουσιάζει τὴν ἀρχιτεχτονικὴ ποὺ ἔχουν τὰ «Ρίγη τῆς Γῆς». Κι' ἂν ἀκόμη ἔδινα ἐδῶ ἕνα-ἕνα τὰ κεφάλαια ἢ τὰ κομάτια, πάλι δὲ θὰ κατάφερνα νὰ δώσω ἔστω καὶ μιὰν ἀμυδρὴ ἰδέα τῆς μαεστρίας στὴ μεθοδικὴ συστηματοποίηση. Ἀπ' τὴν ὀντογονία ὡς τὸ θάνατο, συναισθήματα, σκέψεις, ψυχολογικὲς καταστάσεις τοῦ ἀνθρώπου, δουλεύονται καὶ ξαναδουλεύονται ἔτσι καὶ τόσο ποὺ τὸ κάθε λιθάρι ποὺ ἀποτελεῖ τὸ ὅλο αἰσθητικὸ αὐτὸ οἰκοδόμημα εἶναι δουλεμένο σὲ τρόπο ὥστε νὰ προσαρμόζεται κανονικώτατα στὴν ἀνάλογη θέση του.

Αὐτά, γενικά.

Ἀπ' τὰ πρῶτα ὅμως κομμάτια χτυπάει ἀμέσως στὸ μάτι ἡ ἀντίθεση ποὺ ἀναπτύσσεται εὐθὺς ἀμέσως μεταξὺ τῆς μορφῆς καὶ τῆς οὐσίας. Ἕνας κατακλυσμὸς σονέτα, γιὰ νὰ μὴν σταθοῦμε καὶ σ' ἄλλες παμπάλαιες φόρμες, ὅπως τὰ τριολέτα.

Ἐδῶ οὔτε πρόκειται νὰ ἐπεκταθοῦμε στὸ ρόλο τοῦ σονέτου μέσα στὴν ἱστορία τῆς Τέχνης τοῦ Λόγου, οὔτε νὰ ἐξηγήσουμε τὸ γιατὶ ἔπρεπε νὰ περάσουν αἰῶνες ὁλόκληροι ὥς ποὺ νἄρθει τὸ σονέτο καὶ στὴν Ἑλλάδα. Τὸ ὅτι ἕνα σονέτο δίχως ψεγάδι ἀξίζει ὁλόκληρο ἕνα ἔπος, ὅπως εἶπε ὁ Μπουαλῶ, καὶ τὸ ὅτι πολλὰ εἶναι τὰ δίχως ψεγάδια σονέτα τοῦ κ. Κανελλῆ, αὐτὸ δὲν εἶναι λόγος νὰ μὴν παραδεχτοῦμε ὅτι πρόκειται πιὰ γιὰ μορφὴ νεκρή, ποὺ ὅσο κι' ἂν μεσουράνησε, ὅσο κι' ἂν ἔλαμψε στὸ στερέωμα τῆς Τέχνης, ἔ! πιὰ σήμερα εἶναι ἕνας ἀναχρονισμός, ὅπως θὰ εἴταν ἀναχρονισμὸς ἡ πιὸ κομψὴ κ' ἡ πιὸ νέα κι' ὄμορφη γυναῖκα ποὺ θὰ παρουσιαζότανε μὲ κρινολίνα—ἐξὸν ἀπὸ τὶς ἀποκρηές.

Ὡς τόσο, ἀπ' τὸ γεγονὸς ἀκριβῶς αὐτὸ προκύπτει ἕνα ἄλλο: Τὸ σονέτο δὲν προϋποθέτει μόνο μαεστρία, ἢ μᾶλλον ἀκριβῶς γιατὶ προϋποθέτει μαεστρία προϋποθέτει τὴν πειθαρχία: τὴν πειθαρχία ποὺ δὲ γνωρίζει λύγισμα καὶ χαλάρωμα οὔτε καὶ συμβιβασμούς. Συμπέρασμα: Χαρίζουμε τὸν ἀναχρονισμὸ στὸν κ. Κανελλῆ καὶ ὑποσημειώνουμε τὸ μεγάλο χάρισμα τοῦ τεχνίτη: τὴν πειθαρχημένη δουλειὰ—χάρισμα σπάνιο σ' ἕνα μικροαστὸ τεχνίτη.

Αὐτὸ ὅμως τὸ χάρισμα κάνει τὸν προσεχτικὸν ἀναγνώστη αὐστηρὸ σὲ βαθμὸ ποὺ νὰ μὴ συχωρᾶ στὸν κ. Κανελλῆ ἕνα πραγματικὰ ἀσυχώρετο ψεγάδι: τὸ laisser—aller, τὴν ἀκαταστασία τῆς γλώσσας. Ἐδῶ ἐκδηλώνεται ὁλόκληρος ὁ ἀναρχούμενος μικροαστός. Ὅσο κι' ἂν δὲν πρόκειται νὰ πελαγώσουμε ἐδῶ πάνω στὸ γλωσσικὸ ζήτημα, δὲ θὰ μπορούσαμε νὰ μὴ σημειώσουμε ὡρισμένα πράματα. Τὰ ἑξῆς συγκεκριμένα:

Οὔτε θαρροῦμε ἀκαταστασία τὸ νὰ παίρνει κανεὶς λέξεις, ἀκόμη καὶ περιφράσεις ὁλόκληρες ἀπ' τὴν καθαρεύουσα, οὔτε νομίζουμε ὅτι δημοτικὴ εἶναι τὸ νὰ βγάζει κανεὶς τὰ τελικὰ νί. Ἀσφαλῶς ὄχι. Ἀπ' τὸ σημεῖο ὅμως αὐτό, στὸ σημεῖο τοῦ νὰ καταφεύγει ὁ κ. Κανελλῆς σέ tournures καθαρευουσιάνικες, νὰ μεταχειρίζεται τὸ συνταχτικὸ καὶ τὴ γραμματικὴ τῆς καθαρεύουσας, ὑπάρχει ἀρκετὴ θέση γιὰ νὰ χωρέσει τὸ ρώτημα:

Πλεύρισε ἄραγες τελειωτικὰ ὁ κ. Κανελλῆς στὴ μιχτή; Ἢ μήπως ἀσυναίσθητα κάνει, «acte de liberté» ἀφίνοντας ἀχαλίνωτο τὸν ἀναρχούμενο μικροαστισμό του. Ἤ, ἀκόμη, ἀδυναμίες ποὺ κατανίκησε ἀλλοῦ, δὲν μπόρεσε νὰ τὶς κατανικήσει στὸ ἐπίπεδο αὐτό;

Πόσο θὰ μᾶς εὐχαριστοῦσε μιὰ ξεκάθαρη ἀπάντηση τοῦ κ. Κανελλῆ πάνω σ' αὐτό;

***

Προκειμένου ν' ἀντικρύσουμε τὸ βιβλίο αὐτό, στὸ «φόντο» του, τὸ καλύτερο ποὺ θὰ εἴχαμε νὰ κάνουμε εἴταν νὰ δίναμε κομμάτια ἀπ' ἐδῶ κι' ἀπ' ἐκεῖ. Μὰ θἄπρεπε νὰ ἀναδημοσίευε κανεὶς τουλάχιστο τὸ μισὸ βιβλίο.

Ὅταν ἀπ' τὴν πρώτη κιόλας σελίδα ἀπαντοῦμε στίχους σὰν κι' αὐτούς:

Ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴ θρησκεία χάμουρο στραβίζει
κι' ἀλλοίθωρο ἄλογο θωρεῖ στὸ θάνατο ζωή.
Στοῦ χάρου τὸ καρτέρεμα τὸ βίο χάνει· ἐλπίζει
ἀντὶ νὰ ζεῖ κ' εἶναι κουφὸς στῆς ΥΛΗΣ τὴ βοή.

Τὸν ἴσκιο τοῦ αὔριο κυνηγᾶ· τοῦ τώρα τὴν ἀλήθεια
ποδοκυλᾶ· στὸ σκελετὸ ζητᾶ τὴν ἡδονή.
Νυφικὴ κλίνη του θαρρεῖ τὸ μνῆμα· παραμύθια
ξεφρενιασμένων προφητῶν ὡς δόγμα προσκυνεῖ.

Θὰ ἤθελα ἀκόμη ἐδῶ—ἂν μᾶς ἐπέτρεπε ὁ χῶρος—νὰ ἀνατύπωνα τὴ «Βλαστήμια», νὰ ἀνατύπωνα στίχους ἀπ' ἐδῶ κι' ἀπ' ἐκεῖ παρμένους καὶ ποὺ ὁ καθένας τους εἶναι καὶ μιὰ πραγματικὴ ἔκπληξη. Θέματα ποὺ πρώτη φορὰ σταμάτησαν τὴν προσοχὴ ποιητῆ, στὴν οὐσία τους ὅμως τόσο στενὰ δεμένα μὲ τὴν ἀνθρώπινη ζωή, εἶναι σωστὰ εὑρήματα. Ἡ πρωτοτυπία δὲν εἶναι ἀσφαλῶς τὸ μικρότερο χάρισμα τοῦ ποιητῆ. Βέβαια δὲν ἔλειψαν κ' ἐδῶ οἱ Ζωΐλοι. Θυμήθηκαν πὼς τώρα τελευταῖα ὁ κ. Κανελλῆς εἶχε μεταφράσει τὸ Μπωντλαίρ. Ἀπ' αὐτὸ βγῆκε συμπέρασμα ὅτι ἀντιγράφει τὸν Μπωντλαίρ, ὅτι «θυμίζει» Μπωντλαίρ. Ὅτι τέλος ὁ ἴδιος εἶναι ἕνα κακέκτυπο τοῦ γάλλου ποιητῆ. Φθηνή, ἀγοραία «κριτική» αὐτή. Μιὰ καὶ ἔτσι ἡ ἀλλοιῶς, μιὰ καὶ καλὰ ἡ ἄσχημα, καταπιάστηκε συστηματικὰ ὁ κ. Κανελλῆς μὲ τὸν Μπωντλαίρ, πῶς εἴταν δυνατὸ νὰ μὴ εἶχε ὑποστεῖ ὁπωσδήποτε μιὰ ἐπιρροή του; Ὅμως τί ἔχει νὰ χάσει μ' αὐτὸ ἡ **καταπληχτικὴ** του πρωτοτυπία; Ὅμως ποιὸς θὰ θυμότανε κἂν τὸν Μπωντλαίρ, ἂν δὲν προηγεῖτο ἡ μετάφραση τοῦ κ. Κανελλῆ; Καὶ τέλος, μὲ τὸ νὰ ἔχει ἔτσι ἡ ἀλλοιῶς—εἴπαμε—ἐπηρεαστεῖ κανεὶς ἀπὸ μιὰ τέτοια προσωπικότητα σὰν τοῦ Μπωντλαίρ, εἶναι ἕνας λόγος μήπως γιὰ νὰ τὸν κατατάξουμε μὲ τοὺς ποετάστρους ποὺ δὲ γνώρισαν ἄλλη ἔμπνευση ἀπὸ τοὺς Δασκάλους ποὺ ἀντιγράφουν;

***

Γενικὰ συμπεράσματα ὅσον ἀφορᾶ τὴν Οὐσία: α) Ἂν ὁ κ. Κανελλῆς εἶχε μιὰ ἀποκρυσταλλωμένη κοσμοθεωρία, μὲ τὸ ταλέντο του καὶ μὲ τὴν εὐσυνειδησία τῆς δουλειᾶς του θὰ ἔδινε ἕνα ἀριστούργημα ὄχι ἀπ' ἐκεῖνα ποὺ μένουν στὰ στενὰ πλαίσια μιᾶς καὶ μονάχα χώρας, καὶ μάλιστα χώρας ὅπως ἡ Ἑλλάδα.

β) Τὸν κ. Κανελλῆ ἀπαρνιέται σήμερα ἡ Ἀστικὴ Τάξη καὶ προσπαθεῖ πρῶτα-πρῶτα νὰ τὸν χτυπήσει ἐκεῖ ποὺ τοῦ πονᾶ: στὸ ταλέντο, στὴ μαεστρία του. Εἶναι πολὺ φυσικὸ αὐτό. Καὶ κεῖ μιὰ μέρα θὰ καταλήξει μοιραῖα ὁ ποιητὴς αὐτὸς ἂν δὲν πιάσει ρίζες εἴτε ἐδῶ εἴτε ἐκεῖ—κάπου τέλος πάντων.

γ) Ἀναγνωρίζουμε τόσο καὶ τέτοιο ταλέντο στὸν κ. Κανελλῆ, ὥστε νὰ θεωροῦμε κατώτερο τοῦ ἑαυτοῦ του, τὸ ἂν τὸν ἀπασχολήσει, μὲ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλο τρόπο, ἡ ἰδέα τοῦ πῶς νὰ ἐξιλεωθεῖ ἀπέναντι τῆς τάξης ποὺ τὸν ἐξεκόλαψε.

δ) Θὰ εἴταν ἐπίσης κατώτερο τοῦ κ. Κανελλῆ ἂν σταματοῦσε μπρὸς σὲ μερικὲς «κρίσεις» ποὺ προέρχονται ἀπ' τὸ γεγονὸς τοῦ ὅτι, πολλοὶ—ἀπ' τὸ πολὺ κοινὸ—δὲν ἀγόρασαν καὶ δὲ διάβασαν τὸ βιβλίο του παρὰ μόνο μὲ τὴν ἰδέα νὰ «ἀπολαύσουν» ἕνα πορνογράφημα.

Τὸ νὰ μὴν ξεχωρίζει ἀκόμη τὸ πολὺ κοινὸ ἕνα πορνογράφημα ἀπὸ ἕνα ἔργο Τέχνης δίχως προλήψεις καὶ σεμνοτυφίες, αὐτὸ νοητό. Καὶ δὲ φταίει ὁ κ. Κανελλῆς παραπάνω ἀπ' ὅ,τι φταῖνε ὅλοι οἱ διανοούμενοι μαζὺ γιατὶ δὲ διαπαιδαγώγησαν ἀκόμη τὸ κοινό. Τὸ νὰ μὴ θέλουν ὅμως νὰ ξεχωρίσουν τὸ ἔργο Τέχνης ἀπ' τὸ κοινὸ πορνογράφημα οἱ διάφοροι καλοθελητὲς «κριτικοὶ» καὶ «διανοούμενοι» τοῦ γλυκοῦ νεροῦ, αὐτὸ εἶναι ἁπλούστατα συχαμερό, αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ σταματήσει τὸν Τεχνίτη στὸ δρόμο του, αὐτὸ μονάχα νὰ τὸν δυναμώσει μπορεῖ στὶς προσπάθειές του, γιὰ τὴν αἰσθητικὴ διαπαιδαγώγηση τῆς μάζας, τῆς μάζας ποὺ στὸ κάτω τῆς γραφῆς αὐτὴ πρέπει νὰ εἶναι ὁ ὑπέρτατος κριτής, τότε ὅταν θὰ ἐπιτευχθεῖ τὸ ξεσκλάβωμα της ἀπ' τὰ νύχια τῶν ψευτοκριτικῶν. Μὰ γιὰ νὰ γίνουν ὅλα αὐτά, ἀνάγκη ἀπὸ τώρα κιόλας νὰ πλησιάσουν οἱ τεχνίτες τὴ μάζα.

ΠΕΤΡΟΣ ΠΙΚΡΟΣ

Π. ΠΡΕΒΕΛΑΚΗ: «Στρατιῶτες» (ποίημα) Ἀθήνα 1928.

Ὁ Π. Πρεβελάκης πέτυχε κάτι ποὺ ἄλλοι ἢ δυσκολεύτηκαν νὰ τὸ κατορθώσουν ἢ οὔτε κἂν τὸ σίμωσαν. Πέτυχε δηλαδὴ νὰ δώσει στὴν ἔμπνεψή του ρυθμὸ καὶ χρῶμα λαϊκὸ καὶ νὰ ντύσει τὸ μῦθο του σὲ καλούπι δημοτικοῦ τραγουδιοῦ. Τὸ λαϊκὸ παραμύθι, ἡ λαϊκὴ μοῦσα, ἀστέρεφτη πηγὴ γιὰ μεγάλες ἐμπνέψεις καὶ ρωμαλέα ἔκφραση, ἔμεινε ἴσαμε τὰ τώρα,—ἂν ἐξαιρέσουμε ὡρισμένες ἀπόπειρες ποὺ ἀπότυχαν ἐξαιτίας τοῦ ἀφόρητου νεορωμαντισμοῦ τους ποὺ εἶχε τὴν ἐπίδρασή του καὶ στὴ μορφὴ τοῦ τραγουδιοῦ, ἔμεινε, λέμε, σχεδὸν ἀνεκμετάλλευτη. Κι' ὅμως σ' αὐτὴν ἰδίως τὴν ἐποχή, ὅπου ὁ ψεύτικος νεοκλασσικισμὸς καὶ τὰ ὑπολείμματα τοῦ ντεκαταντισμοῦ ἀπομένουνε μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ χρησιμεύουν ὡς βαθμόμετρο τῆς στειρότητας καὶ τῆς ρηχότητας τῆς ποιητικῆς ἔμπνεψης τοῦ καιροῦ μας, τὸ λαϊκὸ παραμύθι, τὸ δημοτικὸ τραγούδι, τὸ λαϊκὸ περίγυρο, εἶν' ὅ,τι μπορεῖ κανεὶς νὰ ὀνομάσει Κασταλία πηγὴ γιὰ τὴν ποίηση. Ἔχουνε τὸ μεγάλο πλεονέχτημα νὰ ἐφοδιάζουν τὸν τεχνίτη μὲ μορφὲς σταθερές, βαθειὰ αἰσθήματα μὲ βιώσιμη ἀξία. Ἔχουν ἀκόμη καὶ τὸ ἄλλο τὸ ἀφάνταστα μεγάλο προσὸν

τ' ὅτι ἐξασφαλίζουν στὰ τέτοια δημιουργήματα πλατειὰ διάδοση στὸ λαό, συνεπῶς δὲ καὶ παίζουν τὸ ρόλο τους καλύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλη μορφὴ τραγουδιοῦ. Ἐξαρτᾶται μόνο ἀπὸ τὸν τεχνίτη, ἂν θἆναι, δηλαδή,ἀρκετὰ ποτισμένος ἀπὸ τὴ λαϊκὴ ἰδεολογία γιὰ νὰ γίνει ταυτόχρονα ὁ ραψῳδὸς τοῦ λαοῦ καὶ ὁ καθοδηγός του.

Οἱ «Στρατιῶτες» τοῦ Π. Πρεβελάκη, ἔχουν, καθὼς εἴπαμε, τὸ πλεονέχτημα τοῦ ὅτι ἀνοίγουν τὴ στράτα πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτή. Ἴσως αὐτὸ καθ' αὐτὸ τὸ τραγούδι νὰ μὴ συγκεντρώνει ἀρκετὲς ἀπὸ τὶς ἰδιότητες ποὺ ἀναφέραμε πιὸ πάνω. Ἴσως ἀκόμη ὁ λυρικὸς νὰ ξεχνάει κάπως, παρὰ τὸ μέτρο, τὸν ἱστορητή, ἡ λύρα νὰ ἠχάει πιὸ δυνατὰ ἀπὸ τὸ τραγουδιστὸ παραμύθι, ἴσως οἱ συγχορδίες τῶν λέξεων, τῶν ἤχων, ὁ ρυθμός, ἡ μουσικὴ νὰ πνίγουν κάπως τὴ φωνὴ σὲ πολλὰ σημεῖα καὶ νὰ κόβουνε τὸ νόημα... Ὅμως ἡ γλύκα τῆς μουσικῆς, ἡ ἀπαλὴ νοσταλγία τῆς ἐλεύτερης ζωῆς τοῦ κάμπου σὲ κάνουν νὰ ξεχνᾶς κ' ἐσένα τὸν ἴδιο τὴν ἱστορία γιὰ ν' ἀπολάψεις στίχους ὅπως οἱ παρακάτω:

Ἄχ, πότε τ' ἀλετρόχερο ξανὰ θὰ τὸ φουχτώσω
καὶ τὸ γυννὶ νὰ καρφωθεῖ μιὰ πήχη μὲς στὸ χῶμα,
νὰ μ' ἀκλουθάει ἡ λυγερὴ καὶ νὰ σκορπάει τὸ [σπόρο,
νὰ κάνει ἡ γῆς πολύκαρπα τ' ἀσκελωμένα στάχια.
Πάλι τὰ ζά μου στὴ βοσκὴ κοπάδι νὰ λαλήσω,
νὰ γέμου οἱ λόγγοι σουριμό, βηλάσματα, τραγούδια...

Τὸ μέρος αὐτό, στὴ λιτότητα τῆς ἔκφρασης καὶ στὴ λυρικότητα τοῦ τόνου, μοῦ φέρνει στὸ νοῦ τοὺς θαυμάσιους ἐκείνους στίχους ἀπὸ τὸ ἐπικολυρικὸ ποίημα τῆς «9 Ἰουλίου» τοῦ Κύπριου ποιητῆ Βασίλη Μιχαηλίδη, ὅπου ἡ νοσταλγία τοῦ κάμπου καὶ τοῦ βουνοῦ βρίσκει τὴν ἀπόδοσή της στὰ ἁπλοϊκὰ μὰ τόσο μεστωμένα λόγια τοῦ βοσκοῦ:

«... Ἐξύπνουν πού τὸ χάραμαν ποῦθεν νὰ πᾶ νὰ [μπλείσω,
τζιαὶ δὲν ἐβάσταχνα ποττὲ χωρὶς νὰ τραουδήσω,
τζι' οὖλα τὰ πάντα θάρηα μητά μου τραουδοῦσαν...
ἐβρίτζιζα ποὺ τὴφ φωνὴν τὸν κόσμον νύχταμ-μέραν
τζι' ἔπαιζα τὸ πιδκιαύλιν μου τζιαὶ τὰ βουν(ὰ) [ἀδονοῦσαν
τὸ κλάμαν τζιαὶ τὸ δάρκομαν τὰ μμάδκια μὼν τὸ [ξαϊραν».

Τέτοια καὶ ἄλλα ἀκόμη ὁ Πρεβελάκης ἔχει πολλά. Καὶ τὸ ἔπος του γενικὰ ἀφίνει τὴν ἐντύπωση ὅτι βγῆκε ἀπὸ μαστορικὰ χέρια. Ὡστόσο τὸ θέμα—τουλάχιστο αὐτὸ ποὺ μᾶς ὑποδεικνύει ὁ τίτλος τοῦ τραγουδιοῦ—μὲ τὴν εὐρύτατη ἔχταση ποὺ ἀνοίγει στὸν ποιητή, δὲν ἐξαντλεῖται διόλου. Ἀπεναντίας, μάλιστα, μετὰ τὸ διάβασμα σοῦ μένει ἡ ἐντύπωση πὼς ἔμειναν πολλὰ ποὺ ὁ ποιητὴς ἢ δὲν ἐπρόσεξε ἢ τ' ἄφησε νὰ περάσουν γιὰ νὰ μὴν ἀσκώσει τὸ τραγούδι του. Κι' ἀκόμα: ἀφοῦ ὁ ποιηνὴς θέλει νὰ σταματήσουμε καὶ στὸ λιγόλογο σημείωμα ποὺ προτάσσει—τὸ θέλει γιατὶ μέσα σὲ λίγες ἀράδες ἐκφράζεται ὁλόκληρη ἡ ἰδεολογία του—θὰ πρέπει νὰ τὸν προσέξουμε. Καὶ δὲ δυσκολευόμαστε νὰ διαφωνήσουμε μὲ τὸν τρόπο ποὺ ὁ ποιητὴς νομίζει πὼς μποροῦμε νὰ προετοιμαστοῦμε γιὰ τοὺς «πιὸ καλόβολους καιρούς». Ὁ θρῆνος εἶναι πάντα στέρφος ὅταν δὲν εἶναι μόνο κλαψάρισμα. Μᾶς χρειάζουνται πιότερο θούρια παρὰ μοιρολόγια, πιότερο συνθήματα ἐξόρμησης παρὰ συμπονετικὲς παραμυθίες. Κι' ὁ ποιητὴς πρέπει νὰ εἶναι ὁ σαλπιχτὴς κι' ὄχι ὁ οὐραγός.

ΔΗΜ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗ: «Στὸν ἀπέραντο κόσμο». (ποιήματα). Ἀθήνα 1928.

Ἡ ποιητικὴ συλλογὴ τοῦ κ. Δ. Οἰκονομίδη δὲ θὰ εἶχε νὰ χάσει ἀσφαλῶς τίποτε ἀπὸ τὴν ἀξία της—κι' αὐτὸ εἶναι μιὰ περίφραση γιὰ νὰ μὴν ποῦμε πὼς πιότερο θὰ κέρδιζε—ἂν περιοριζότανε στὸ πρῶτο μέρος της, στὸν «Τρελλὸ Ρομπισόνα». Ἀναγνωρίζουμε τὴ δυσχέρεια τοῦ ν' ἀποφύγει κανεὶς τὸν πειρασμὸ τῆς «συλλογῆς» καὶ ἀριθμοῦ σελίδων.., μιὰ καὶ ὁ ποιητὴς ριψοκινδυνεύει τὴν ἔκδοση βιβλίου μὲ στίχους! Μὰ κ' ἔτσι ἀκόμη, ὁ «Τρελλὸς Ρομπισόνας» του θὰ συγκρατήσει τὴν προσοχὴ κάθε ἀναγνώστη ποὺ ἔχει τὴν κακὴ συνήθεια νὰ θέλει τὸν ποιητὴ ἐντοπισμένο σὲ χρόνο καὶ σὲ τόπο. Ὁ κ. Δ. Οἰκονομίδης εἶναι, καθὼς δείχνει, μικροαστός. Ἕνας μικροαστὸς ὅμως ποὺ βρίσκεται στὸ στάδιο τῶν ἀνησυχιῶν καὶ τῆς ἀναζήτησης. Σὰν τέτοιος ἀνήκει στὴ χορεία τῶν ἀντιπροσωπευτικῶν ἐκείνων τύπων ποὺ πασπατεύουν ἀκόμη στὸ σκοτάδι, στὴν «ἀδιάφορη Νύχτα» ἀναζητώντας τὸν ἰδεολογικὸ μῖτο ποὺ θὰ τοὺς ὁδηγήσει στὴν ἔξοδο τοῦ ἰδεολογικοῦ λαβύρινθου. Σὲ τέτοιες περιπτώσεις ἡ εἰλικρίνεια παίζει σημαντικὸ ρόλο καὶ σημαντικώτερο ἀκόμη ἡ κοινωνικὴ σύνθεση τοῦ ἀτόμου. Καὶ σὰν τέτοιος ποὺ εἴπαμε ὁ ποιητὴς μᾶς ἐνδιαφέρει. Μᾶς ἐκφράζει ἀνυστερόβουλα τὴν ἀμφιβολία του, μᾶς φανερώνει ἀνυπόκριτα τὸ μυστικὸ του φόβο καὶ τὴν ἀνησυχία του μπὰς καὶ τὸ καράβι τοῦ λυτρωμοῦ δὲ θἄρτει... Πολλὲς φορὲς θαμπροφαίνεται στὰ θλιμμένα μάκρη μὰ...

«Τὸ καράβι ξανὰ στὸν ὁρίζοντα ἐχάθη...»

Βέβαια πὼς στὸν «Τρελλὸ Ρομπισόνα» ὁ ποιητὴν ἐνδιαφέρεται περισσότερο γιὰ τὴν ἀτομική του ἰδεολογικὴ λύτρωση, ὅσο κι' ἂν μὲ τὴν τύχη του δένει πολλοὺς ἄλλους κι' ὅσο κι' ἂν φανερώνει τὴ δυσπιστία του πρὸς κάθε εἴδους κολλεχτιβιστικὴ δράση:

Πᾶνε κ' οἱ γενιὲς τῶν ἀνθρώπων
βιαστικὲς μὲς στὸ χάος κραυγές!
Μονάχη τρέμεις, ψυχή μου
καὶ ζητᾶς νὰ σταθεῖς δυὸ στιγμές...
Μὴν περιμένεις βοήθεια!...»

Πάγω τὸ δρόμο μόνος...
Ἄλλοι θὰ πέρασαν κι' ἄλλοι θαρτοῦνε...
Τί βγαίνει; Μόνος πάει ὁ καθεύς.

Κ' εἶναι ἀκόμη φυσικὸ μέσα στὴν ἀπέραντη αὐτὴ ἀνησυχία κι' ἀμφιβολία, τὸ τραγούδι νὰ διαπνέεται ἀπὸ ἕναν ἤρεμο καὶ φιλοσοφημένο πεσσιμισμὸ γιὰ τὴν τύχη ὅλων τῶν πραγμάτων. Ὅλ' αὐτά, χαραχτηριστικὰ σημάδια τῆς ἀσταθῆς μεταβατικῆς ἐποχῆς ποὺ περνοῦμε,θὰ λείψουν ὅταν ὁ ποιητὴς πάψει πιὰ νὰ κυτάζει πάντα ἐμπρός του τὴν ἄπειρη νύχτα,πρᾶμα ποὺ θὰ ἔρτει ὅταν, καθὼς εἴπαμε, βρεῖ μαζὶ μὲ ὅλους τοὺς ἄλλους, τοὺς πολυάριθμους ὅμοιους του, τὸν ἰδεολογικὸ μῖτο ποὺ θὰ τὸν ὁδηγήσει στὴν ἔξοδο τοῦ χαοτικοῦ λαβύρινθου. Καὶ καθὼς δείχνει, ἡ ὥρα αὐτὴ δὲν εἶναι καὶ μακρυνὴ γιατί:

«Κάποιες ὧρες νοιώθω ἐντός μου
ὅλου τοῦ κόσμου τὸν καημό...»

Τ' ἄλλα δυὸ μέρη τῆς συλλογῆς,τὸ«Ὁ,τι φεύγει» καὶ οἱ «Ξενητεμμένοι θεοὶ» ὑστεροῦν πολύ. Ἂν ἐξαιρέσει κανεὶς τὸ ποίημα «Γερμανία» καλὸ γιὰ τὴν ἠθογραφία του καὶ τὴν ψυχανάλυσή του, καὶ τὸ «Ξεγέλασμα», τ' ἄλλα τραγούδια γίνουνται περιττὸς φόρτος. Μὰ ὑπάρχει καὶ ἕνα ἐλαφρυντικό: Εἶναι γραμμένα μέσα στὸ 1923-24, ἐνῶ ὁ «Τρελλὸς Ρομπισόνας» στὸ 1925-26. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ μᾶς κάμνει νὰ περιμένουμε τοὺς νέους στίχους τοῦ κ. Δ. Οἰκονομίδη μὲ πιὸ πολὺ ἐνδιαφέρο.

ΑΝΤΡΕΑΣ ΖΕΒΓΑΣ

ΟΙ ΞΕΝΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

LÉNINE: Œuvres (Complètes) **Τόμ. XIII. («Ματεριαλισμὸς καὶ Ἐμπειριοκριτικισμός»).** (10 fr. aux Édit. Sociales Internationales). **Εἶναι ὁ δεύτερος, στὴ σειρὰ τῆς ἔκδοσης, τόμος ποὺ μᾶς ἔρχεται ἀπὸ τὸ Παρίσι, ὀγκώδης ὅσο κι' ὁ πρῶτος, μὰ σὲ σπουδαιότητα ἀναμφισβήτητα ἐξαιρετικός. Ὁ «ἐξ ἐπαγγέλματος ἐπαναστάτης» καὶ ὁ κοινωνικὸς «ἀναμορφωτὴς» ἐμφανίζεται στὸ ἔργο τοῦτο μὲ τὴ φιλοσοφική του δεινότητα. Πραγματικὰ ὁ Λένιν στὸ «Ματεριαλισμὸ καὶ Ἐμπειριοκριτικισμό» του, ἀγγίζοντας μὲ δυνατὴ πρωτοτυπία τὸ φιλοσοφικὸ ἐπίπεδο ἐμβαθύνει σὲ μιὰ ἀναλυτικὴ κριτικὴ τῶν ἀντιλήψεων καὶ θεωριῶν τοῦ Αὐστριακοῦ φυσιολόγου Μὰχ καὶ τοῦ Γερμανοῦ φιλοσόφου Ἀβενάριου, οἱ ἰδέες τῶν ὁποίων γοήτεψαν τόσους «ἀναθεωρητὲς» τοῦ μαρξισμοῦ (ἴδε καὶ Μπογδάνωφ) καὶ δημιούργησαν τὸ ἰσχυρὸ ἐκεῖνο ρεῦμα ποὺ ἐκδηλώθηκε στὶςπαραμονὲς τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος τοῦ 1905. Στὴ Γαλλία—ἂν ἀφίσουμε τὴ Ρωσσία, στὴ χώρα ὅπου εἰδικὰ διεξήχθη ἡ πολεμικὴ κατὰ τοῦ ρεβιζιονισμοῦ (ἀναθεωρητικισμοῦ)— οἱ ἰδέες αὐτὲς κίνησαν τὸ ζωηρὸ ἐνδιαφέρο φιλοσόφων ὅπως ὁ Rey καὶ Renouvier καὶ τοῦ διασήμου μαθηματικοῦ Ἀνρὶ Πουανκαρέ.**

Ὁ Λένιν ἐνδιατρίβει κυρίως στὴ θεωρία τῆς «μαχιστικῆς» γνώσης στὴν ὁποία ἀντιπαρατάσσει κατὰ τρόπο ἀρκετὰ μεγαλοφυῆ καὶ ἰσχυρό, τὴ διαλεχτικὴ ἀντίληψη τοῦ ἱστορικοῦ ματεριαλισμοῦ.

Τὸ ἔργο αὐτὸ ποὺ μαρτυρᾶ ἀπέραντη φιλοσοφικὴ μόρφωση καὶ μαχητικὸ τάλαντο πρώτης γραμμῆς, συμπληρώνεται μὲ ἕνα λεπτομερῆ πίνακα τῶν ἀναφερομένων ὀνομάτων καὶ κατάλογο τῶν ἔργων καὶ περιοδικῶν ποὺ ἀναφέρει ὁ Λένιν, σὲ τρόπο ποὺ διευκολύνουν κατὰ πολὺ τὴν κατανόηση τοῦ ὅλου ἔργου. Ἐπίσης ἐχτὸς ἀπὸ τοὺς διαφωτιστικοὺς προλόγους τοῦ Ντεμπόριν (τῆς γερμανικῆς καὶ γαλλικῆς ἔκδοσης) τὸ ἔργο συμπληρώνεται καὶ ἀπὸ μιὰν ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρουσα κριτικὴ τῶν θεωριῶν τοῦ Μπογδάνωφ καὶ τῆς φιλοσοφίας του «περὶ ζωντανῆς πείρας» γραμμένη ἀπὸ τὸ Ρῶσσο μαρξιστὴ Νέβσκι.

Οἱ πρόχειρες αὐτὲς γραμμές, χωρὶς σκοπὸ εὐρύτερης κριτικῆς, ἀρκοῦνται μόνο στὸ νὰ τονίσουν τὴ σημασία τοῦ νέου τόμου τῶν «Ἁπάντων» τοῦ μεγάλου Ἐπαναστάτη καὶ νὰ συστήσουν τὴν ἀπόχτησή του σὲ κάθε ἐνδιαφερόμενο.

«ΚΑΡΛ ΜΑΡΞ, ἄνθρωπος φιλόσοφος καὶ ἐπαναστάτης»εἶναι ὁ τίτλος μιᾶς συλλογῆς ἄρθρων, ὁμιλιῶν καὶ ἀναμνήσεων ποὺ ἐξέδωσαν οἱ «Διεθνεῖς Κοινωνιολογικὲς Ἐκδόσεις» (12 fr. Édit. Soc. Intern). **Οἱ πιὸ στενοί του φίλοι καὶ συμμαχητές, ὅπως οἱ Ἔνγκελς, Πλεχάνωφ, Λαφάργκ καὶ Λῆμπκνεχτ κλπ., τὸν διηγοῦνται, τὸν ἐξετάζουν, τὸν περιγράφουν, καθὼς ἐπίσης οἱ μεταγενέστεροι ὀπαδοί του, ὁ Λένιν, ἡ Λούξεμπουργ, ὁ Ριαζάνωφ κλπ., τὸν ἀναλύουν καὶ τὸν σχολιάζουν μέσ' ἀπὸ τὰ ἔργα του.**

Οἱ σελίδες αὐτές, ἐλκυστικὲς στὸ διάβασμά τους καὶ ἀπὸ τὴν πρώτη ματιὰ ἐνδιαφέρουσες, περιέχουν πλῆθος λεπτομερειῶν καὶ ἀνεκδότων ἀπὸ τὴν ἰδιωτικὴ καὶ δημόσια ζωὴ τοῦ ἱδρυτῆ τοῦ μαρξισμοῦ καὶ διακριτικῶν χαραχτηριστικῶν τοῦ μεγαλειώδικου ἔργου του.

Μὲ ξεχωριστὸ ἐπίσης ἐνδιαφέρο διαβάζει κανεὶς τὶς ἀπάνω-κάτω δέκα σελίδες, συγκινητικὲς στὴν ἁπλότητά τους καὶ μεστὲς ἀπὸ παρατήρηση, ποὺ ἀφιέρωσε στὸν Κὰρλ Μάρξ, δέκα χρόνια μετὰ τὸ θάνατό του, ὁ Φ. Λέσσνερ—«πληβεῖος ἱππότης τῆς βελόνας» ὅπως ἀποκαλεῖ τὸν ἑαυτό του—ἕνας ἐργάτης ποὺ τόνε γνώρισε προσωπικὰ καὶ πολέμησε στὸ πλευρό του ('Αναμνήσεις ἑνὸς ἐργάτη ἀπὸ τὸν Κὰρλ Μάρξ).

Διαβάστε ὅλοι αὐτὸ τὸ βιβλίο, θὰ σᾶς τέρψει καὶ θὰ σᾶς κινήσει τὸ ἐνδιαφέρο περσότερο ἴσως κι' ἀπὸ ἕνα ρομάντσο. Θὰ σᾶς μορφώσει ταυτόχρονα.

W.

ΜΕ ΔΥΟ ΛΟΓΙΑ

ΘΕΑΤΡΟ

Μέσα σ' ὁλόκληρο τὸ πρῶτο δεκαπενθήμερο τοῦ Γενάρη, κανένα ἔργο δὲ μπόρεσε νὰ δικαιολογήσει τὴ σοβαρὴ προσοχὴ τῆς κριτικῆς τοῦ περιοδικοῦ μας. Γιὰ τὶς παραστάσεις τῆς Γαλλίδας καλλιτέχνιδας Ντυφλὸ ποὺ ἄρχισαν ἀπ' τὴ Δευτέρα, θὰ ἀσχοληθοῦμε στὸ ἐρχόμενο. Ἐπίσης θὰ γράψουμε καὶ γιὰ τὶς παραστάσεις τοῦ Μελοδράματος.

ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ

Δυὸ ἔργα ὅπως τὸ «Ὅταν ἡ σὰρξ ὑποκύπτει...» μὲ τὸν Γιάννιγκς καὶ ὁ «Ὡραῖος Σπαθιστὴς» στὸ Σπλένιτ, φανερώνουν ὅλη τὴ μεταπολεμικὴ προσπάθεια τοῦ καπιταλισμοῦ γιὰ νὰ κρατηθεῖ στὰ κότσια του. Στὸ πρῶτο ἡ ἰδέα τοῦ καθήκοντος καὶ τοῦ σεβασμοῦ πρὸς τὴν ξένη ἰδιοχτησία, ἡ δουλικὴ ἐξυπηρέτηση τῶν τραπεζιτικῶν συμφερόντων ποὺ ἂν τὴν ἀμελήσει κανεὶς ὁδηγεῖ σὲ ἀναπότρεπτες καταστροφές... Στὸ δεύτερο ἡ λυσσώδης προσπάθεια τοῦ καπιταλιστικοῦ κράτους γιὰ τὴ διατήρηση τῶν ἀποικιῶν του καὶ ἡ αἱματηρὴ καταστολὴ κάθε ἐξέγερσης τῶν ἰθαγενῶν.. Μὰ ἂς εἶναι, ὁ χῶρος δὲ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ἐκταθοῦμε. Στὸ ἐρχόμενο κριτικὴ γιὰ τὸ νέο ἑλληνικὸ φίλμ «Τὸ λιμάνι τῶν Δακρύων» ποὺ ἀνεβάστηκε προχτές.

ΣΥΝΑΥΛΙΕΣ

Θὰ ποῦμε δυὸ λόγια γιὰ τὶς «Λαϊκὲς» λεγόμενες Συναυλίες ἀφοῦ οἱ «Συμφωνικὲς» εἶναι γιὰ τὸ ἀνώτερο κοινό. Γιατὶ αὐτὴ ἡ διαστολὴ ἀφοῦ οἱ τιμὲς τῶν πρώτων δὲν διαφέρουν καὶ πολὺ ἀπὸ τὶς δεύτερες; Λαϊκὲς συναυλίες ἐμεῖς τὶς ἐννοοῦμε γιὰ τὸ πολὺ κοινὸ κι' ὄχι γιὰ τὶς μαθήτριες καὶ μαθητὲς τῶν Ὠδείων. Ὅμως μὲ τὶς ψηλὲς τιμὲς καὶ τὴν ἐκλογὴ τῶν ἔργων δὲ βλέπουμε πῶς θὰ μποροῦσε νὰ διαπαιδαγωγηθεῖ ὁ λαὸς μουσικά. Δὲ θ' ἀναφέρουμε παράδειγμα τὴ Ρωσσία ὅπου ὅλα ἀνήκουν στὸ λαὸ καὶ τὸ πᾶν ρυθμίζεται ἀνάλογα μὲ τὶς ἀπαιτήσεις καὶ τὴ διαπαιδαγώγησή του, ἀλλὰ ἄλλες, «δημοκρατικότερες» ἀπὸ μᾶς χῶρες, ὅπως στὴ Γαλλία λ. χ. ὅπου οἱ λαϊκὲς συναυλίες εἶναι πραγματικὰ λαϊκές. Ἂς μιμηθοῦμε τουλάχιστο αὐτές.

ΕΚΘΕΣΕΙΣ

Πολλὲς—πάμπολλες ἐκθέσεις: Μαλέα, Ἀσπρογέρακα, Γιολδάση, Μποκατσιάμπη, Παχύ, Χ., Ρονᾶ, Δανιήλ, Χειμώνα, Προκοπίου, Γαλάνη-Ρωμανοῦ, ἡ χιουμοριστικὴ κλπ. Δὲν μπορέσαμε βέβαια νὰ τὶς παρακολουθήσουμε ὅλες. Ἀπὸ ὅσες εἴδαμε, ἡ ἔκθεση τοῦ Γιολδάση στὸ Ζάππειο μᾶς φάνηκε ἡ πιὸ ἐνδιαφέρουσα. Καὶ τοῦτο γιατὶ βρήκαμε στὴν τέχνη του στοιχεῖο ἔμπνευσης ἀγνὸ καὶ συγκίνηση ζωηρὴ ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ χωριοῦ καὶ τοῦ κάμπου. Καὶ τὸ σημαντικώτερο ὅτι ὁ Γιολδάσης ξαίρει τὶ ζητεῖ καὶ ποῦ τραβᾶ.

Σχόλια

ΕΙΝΑΙ ΚΑΙΡΟΣ, θαρροῦμε, νὰ γίνει ἀντιληπτὸ ἀπὸ κάθε διανοούμενο, ἀπὸ κάθε ἐλεύθερα σκεπτόμενον ἄνθρωπο, ὅτι τὸ ἐπαίσχυντο νομοσχέδιο ποὺ περιμένει τὴ σειρὰ τῆς ψήφισής του ἀπὸ τὴ Βουλή, χτυπᾶ καίρια, μαζὺ μὲ ὁλόκληρη τὴν Ἐργατικὴ Τάξη, καὶ τὴν ἐλεύθερη διανόηση. Εἶναι καιρὸς νὰ κατανοηθεῖ πῶς ἂν γιὰ τὴν ἐργατικὴ τάξη τῆς χώρας ἐγκαθίσταται ἕνα καθεστὼς μαύρης τρομοκρατίας, καθεστὼς ἐγγυούμενο τὶς Τσαγκωφικὲς ἀγριότητες κατὰ τοῦ καταπιεζόμενου ἐργατοαγροτικοῦ πληθυσμοῦ, γιὰ τὴ διανόηση ἐγκαινιάζεται ὁ ἱεροξεταστικὸς Μεσαί· νας μὲ ὅλα τὰ φυσικὰ ἐπακόλουθά του. Ἂν γιὰ τὴν ἐργαζόμενη μάζα ἀναζεῖ ἡ ἀπεχθὴς περίοδος τῆς πρόσφατης Δικτατορίας, ἔξω ἀπὸ κάθε «φιλελεύθερο» πρόσχημα καὶ ἀπογυμνωμένη ἀπὸ κάθε «δημοκρατικὴν» αὐταπάτη, γιὰ τοὺς διανοούμενους προμηνύεται ὁ περίπτυστος χαφιεδισμὸς ποὺ θὰ παρακολουθεῖ κάθε κίνηση καὶ κάθε ἐκδήλωση ἰδεῶν καὶ πεποιθήσεων. Οἱ διανοούμενοί μας θὰ ἀφίσουν νὰ συντελεσθεῖ σιωπηλὰ τὸ αἴσχος; Θὰ συμβάλουν μὲ τὴν ἀδράνειά τους στὸ χάλκεμα τῶν ἁλυσσίδων τους;

Η ΣΥΝΩΜΟΣΙΑ ΤΗΣ ΣΙΓΗΣ.—Τὰ διάφορα φιλολογικὰ περιοδικά, ποὺ καμώνουνται πῶς πρωτοστατοῦν σὲ κάθε κίνηση ἰδεῶν καὶ κορδακίζουνται μὲ τὴν ἐλευθεροφροσύνη τους, δὲν ἀφιέρωσαν οὔτε γραμμὴ γιὰ τὸ ἑτοιμαζόμενο νομοθέτημα. Φαίνεται νὰ τὸ... «ἀγνοοῦν» ὅπως «ἀγνόησαν» καὶ τὸ προηγούμενο τῶν Τουρκοβασίληδων. Ἴσως ὅμως καὶ νὰ μὴ τοὺς «ἐνδιαφέρει» οὔτε κἂν αὐτὴ τὴν «πρωτοπορία» τους κι' ὅταν ἀκόμη γράφεται μὲ ἰῶτα!

Ο κ. ΣΒΩΛΟΣ διορίστηκε ταχτικὸς καθηγητὴς τοῦ Συνταγματικοῦ Δικαίου στὸ Πανεπιστήμιο. Ὁ κ. καθηγητὴς ποὺ κλήθηκε νὰ διδάξει τὸ Σύνταγμα ἀπὸ μιὰ Κυβέρνηση ποὺ μελετᾶ νὰ τὸ καταπατήσει μὲ τὸ βαρβαρότερο τρόπο, ἔχει ἀποκρυσταλλωμένες ἰδέες γιὰ τὸ ἰδιώνυμο ὅταν εἶταν ντυμένο μὲ κάπως... κοσμιώτερο ἔνδυμα. Τὶς παραθέτουμε γιὰ νὰ χρησιμέψουν στὸν κ. καθηγητὴ κι' ὡς ὑπόμνηση:

«... Τὸ νομοσχέδιο εἶναι καλύτερη ἔκδοση τοῦ προηγούμενου ποὺ εἶχε συνταχθεῖ ἀπὸ «ἐπιτροπὴ νομομαθῶν» στὸ ὑπουργεῖο Δικαιοσύνης. Τὸ σχέδιο ἐκεῖνο εἶταν καὶ θὰ μείνει στεῖρα τῆς διανοήσεως στὴν Ἑλλάδα. Καὶ μόνον ποὺ βρέθηκαν μερικοὶ νὰ συντάξουν τέτοιο τερατούργημα δείχει ὅτι ἀληθινὰ ἡ ἀστικὴ τάξη καὶ στὸν τόπο μας παραπαίει»...

ΤΕΣΣΕΡΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΧΩΡΙΣ ΤΙΣ ΠΡΕΠΟΥΣΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ.—Σ' ἕνα καινουργιοβγαλμένο δεκαπενθήμερο φυλλάδιο τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου, τὸ «Νέο Δρόμο», ἀφιερώνεται μακρόστηλο ἄρθρο πάνω στὸ «Ἰδιώνυμο ἀδίκημα». Ὁ συντάχτης ἢ ἐμπνευστὴς τοῦ ἄρθρου—ποὺ δὲ φανταζόμαστε νὰ εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸν κ. Γληνὸ—νομίζει πῶς μὲ τὸν ἐξευτελισμὸ τοῦ Κομμ. Κόμματος καὶ τοῦ κινήματος τῶν ἀριστερῶν ἐργατικῶν μαζῶν μπορεῖ νὰ μαλάξει τοὺς Κυβερνῶντες γιὰ τὴ μὴ ψήφιση τοῦ νομοσχεδίου. Ἀκολουθεῖ μ' ἄλλα λόγια, τὴν ἴδια ταχτικὴ ποὺ ἐδῶ καὶ λίγους μῆνες ἀκολούθησε σὲ ἀνάλογη περίπτωση ἀπὸ τὶς σελίδες τῆς «Ἀναγέννησης». Ὁ συντάχτης τοῦ ἄρθρου μᾶς δίνει τὴν ἐντύπωση ἀνθρώπου ποὺ ἀγωνίζεται νὰ βρεῖ τὴν ἰσορροπία του ἐκεῖ ποὺ δὲ μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι πάντα ταλάντευση. Κι' ὅταν ἀγωνίστηκε νὰ κρατηθεῖ στὴ θέση αὐτὴ ποὺ δὲν εἶναι ποτὲ σίγουρη, καταβάλλει ἀπεγνωσμένες προσπάθειες γιὰ νὰ ἐξασφαλίσει καὶ τὴν πισινή. Τὸ ἰδιώνυμο χτυπάει τὸν κομμουνισμὸ καὶ τοὺς κομμουνιστές... Μὰ ποιὸς εἶπε πῶς ἐμεῖς εἴμαστε κομμουνιστές; Ἡ καταφανὴς ταραχὴ καὶ σύγχιση γύρω σ' ἐκεῖνο τὸ «ἄλλην» καὶ «ἄλλας» («κομμουνιστικὴν ἢ ἄλλην κίνησιν» «κομμουνιστικὰς ἢ ἄλλας δοξασίας») εἶναι ἀλάθητη ἔνδειξη τῆς θολούρας ἀπὸ τὴν ὁποία θέλει νὰ βγεῖ «παστρικὸς» ὁ κ. Γληνὸς καὶ οἱ σὺν αὐτῷ. Κι' ὡστόσο ὡρισμένα συμπεράσματα τοῦ ἄρθρου καὶ μερικὲς κρίσεις του δὲν εἶναι πολὺ μακρυὰ ἀπὸ τὴν πραγματικότητα.

Ο,ΤΙ ΑΚΡΙΒΩΣ ΔΕΝ ΕΚΑΜΕ.—Ὁ «Νέος Δρόμος» σχολιάζοντας τὶς διαλέξεις τοῦ κ. Γληνοῦ σχετικὰ μὲ τὴν ἀγραμματοσύνη, γράφει: «Ὁ κ. Γληνὸς ἔκαμε τὴν πρώτη πλατιὰ ἐπιστημονικὴ ἀνάλυση τοῦ θέματος. Χαραχτήρισε τὸ φαινόμενο, ἀναζήτησε τὰ βαθύτερα αἴτια, ἔδειξε τὴ θεραπεία»... Δηλαδὴ—ὅπως ἐξηγοῦμε καί σ' ἄλλη στήλη—ὅ,τι ἀκριβῶς δὲν ἔκαμε ὁ κ. Γληνός!

ΜΕ ΔΟΣΕΙΣ.—Μετὰ τὰ νομοσχέδια περὶ σωματείων, περὶ κινηματογράφων, νά τώρα καὶ τὸ νομοσχέδιο περὶ Τύπου. Ἡ Κυβέρνηση ἔχει τὴν ἀντίληψη, φαίνεται, πῶς τὸ «ἰδιώνυμο» προτοῦ ψηφιστεῖ ἀκέριο, πρέπει νὰ ψηφιστεῖ κατὰ δόσεις! Καὶ ὅμως στὴν Ἐπιτροπὴ γιὰ τὴν τροποποίηση τοῦ περὶ Τύπου νόμου συμμετέχουν καὶ δημοσιογράφοι! Ἔτσι, τὴ δόση αὐτὴ θὰ φανεῖ πῶς τὴ ζητάει ὁ ἴδιος ὁ ἄρρωστος!

Η «ΔΕΛΦΙΚΗ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ» ἀνεβλήθη γιὰ τὴν ἄνοιξη τοῦ 1930. Νὰ πιστέψουμε πῶς ἴσαμε τότες ὁ κ. Σικελιανὸς θὰ κατέβει ἀπὸ τὸν τρίποδα;

Ἡ «Νέα Ἐπιθεώρηση» δίνει σήμερα 40 σελίδες. Μὰ στὸ ἐρχόμενο θἆναι πάλι μὲ 32. Γιατὶ νὰ μὴ διατηρήσει τὶς 40; Γιατὶ νὰ μὴν τὶς αὐξήσει, σιγὰ-σιγά, σὲ 48;

Ὁ καθένας σας ἂς τὸ καλοσυλλογιστεῖ... Δὲν εἶναι ἀκατόρθωτο, σᾶς λέμε ἐμεῖς.

Μὰ χρειαζόμαστε καὶ τὴ δική σας συνδρομή. Μὲ 30 καινούργιους συνδρομητὲς κάθε μῆνα ἐξασφαλίζουμε τὸ 40σέλιδο. Μὲ 50 τὸ 48σέλιδο!...

Δὲν εἶναι δύσκολο.—Χρειάζεται λίγη θέληση καὶ λίγη ἐπιμονή. Ὁ καθένας συνδρομητής μας ποὺ δὲν ἔγραψε ἀκόμη τὸν ΕΝΑ του ἂς τὸν ἐγγράψει. Κι' αὐτὸν τὸν ἕνα ἂς τὸν κινήσει νὰ ἐγγράψει ἄλλον ΕΝΑ! Ἔτσι θὰ προχωρήσουμε..

Ἐμπρός, φίλοι!

Σύνθημα: ΤΟ 48ΣΕΛΙΔΟ!—ΧΙΛΙΟΥΣ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΕΣ!

ΙΣΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΤΗΣ Α' ΧΡΟΝΙΑΣ

(Σημ. Διαχείρισης τῆς «Ν. Ε».—Στὴ σύνταξη τοῦ Ἰσολογισμοῦ μας γιὰ τὸ κοινὸ τῆς «Ν. Ἐπιθεώρησης», παραβλέψαμε τὴ λογιστικὴ διατύπωση γιὰ νὰ τὸν παρουσιάσουμε ὅσο μποροῦμε πιὸ καθαρὸ στὰ μάτια καὶ τῶν ἐντελῶς ἀνίδεων ἀπὸ λογιστική).

ΕΣΟΔΑ

Γενάρης 1928. (Τιράζ: 1500 ἀντ.)	
Ἀρ. 1. Ἀπὸ Δάνειο σὲ μετρητά: Δρ	2000.
Καταβολὴ συνεταίρου (σ' ἐργασία)	185ο.
Συντρομὲς προπληρ.	1325.
Φλεβάρης (τ. 2.000)	
Ἀρ. 2. Ἀπὸ τὴν πώληση τοῦ 1ου φ.	2940.5ο
συνδρομὲς	95ο.
Καταβολὴ συνεταίρου (σ' ἐργασία)	165ο.
Μάρτης (τ. 2000)	
Ἀρ. 3. Ἀπὸ τὴν πώληση τοῦ 2ου φ.	3364.2ο
συνδρομὲς	1425.
πώλ. ἐπαρχιῶν 1ου φ.	1422.8ο
Ἀπρίλης (τ. 2000)	
Ἀρ. 4. Ἀπὸ τὴν πώληση τοῦ 3ου φ.	354ο.
συνδρομὲς	45ο.
πώλ. ἐπαρχ. 2ου φ.	2109.1ο
ἔμβασμα Ἀμερικῆς ἐνισχυτικὸ	84ο.
Μάης (τ. 225ο)	
Ἀρ. 5. Ἀπὸ τὴν πώληση τοῦ 4ου φ.	4142.8ο
συνδρομὲς	215ο.
πώλ. ἐπαρχ. 3ου φ.	2666.2ο
Ἰούνιος (τ. 2500)	
Ἀρ. 6. Ἀπὸ τὴν πώληση τοῦ 5ου φ.	4664.1ο
συνδρομὲς	115ο.
πώλ. ἐπαρχ. 4ου φ.	218ο.
Ἰούλιος (τ. 2500)	
Ἀρ. 7. Ἀπὸ τὴν πώληση τοῦ 6ου φ.	5122.9ο
συνδρομὲς (ἀνανεώσεις ἐξαμ.)	285ο.
πώλ. ἐπαρχ. 5ου φ.	2322.1ο
ἔμβασμα Ἀμερ. ἐνισχυτικὸ	72ο.
Αὔγουστος (τ. 2500)	
Ἀρ. 8. Ἀπὸ τὴν πώληση τοῦ 7ου φ.	542ο.
συνδρομὲς	164ο.
πώλ. ἐπαρχ. 6ου φ.	2314.
Σεπτέμβρης (τ. 275ο)	
Ἀρ. 9. Ἀπὸ τὴν πώληση τοῦ 8ου φ.	5120.6ο
συνδρομὲς	65ο.
πώλ. ἐπαρχ. 7ου φ.	2484.2ο
Ὀχτώβρης (τ. 275ο)	
Ἀρ. 10. Ἀπὸ τὴν πώληση τοῦ 9ου φ.	543ο.
συνδρομὲς	15ο.
πώλ. ἐπαρχ. 8ου φ.	2345.
Νοέμβρης (τ. 275ο)	
Ἀρ. 11. Ἀπὸ τὴν πώληση τοῦ 1ου φ.	562ο.
πώλ. ἐπαρχ. 9ου φ.	1811ο.1ο
συνδρομὲς	225.
Δεκέβρης (τ. 275ο)	
Ἀρ. 12. Ἀπὸ τὴν πώληση τοῦ 11ου φ.	561ο.9ο
πώλ. ἐπαρχ. 1ου φ.	2922.1ο
31 Δεκ. Γενικὰ Ἔσοδα	Δρ. 94576.6ο
» » » Ἔξοδα	» 91993.8ο
» » Καθαρὸ περίσσευμα: Δρ.	2582.8ο
Καθυστερούμενα καὶ Προβλεπόμενα:	
—Ἀπὸ πώλ. ἐπαρχ. 11ου καὶ 12ου φ.	56ο0.
—Ἐκκρεμεῖς λ)μοὶ μὲ Βιβλιοπ. Ἐσωτ.	224ο.
— » » » » » Ἐξωτ.	54ο0.
—Ἀξία 1ο0 Τόμ. «Ν.Ἐπιθεώρησης» 1928	1ο0ο0.
	Δρ. 258ο2.8ο
Προβλεπόμενα ἔξοδα	794ο.
Προβλεπόμενο Περίσσευμα	Δρ. 17.882.8ο

ΕΞΟΔΑ

Γενάρης 1928. (Τιράζ: 1500 ἀντ.)	
Ἀρ. 1. Γιὰ ἐκτυπωτικά, χαρτικά, δετικὰ Δρ.	4545.9ο
» ταχυδρομικὰ	42ο.
» κλισὲ τίτλων καὶ ἄλλα ἔξοδα	193.
Φλεβάρης (τ. 2000)	
Ἀρ. 2. Γιὰ ἐκτυπωτικὰ κλπ., κλπ.	4993.2ο
» ταχυδρομικὰ	51ο.
» μικρὰ ἔξοδα	85.
Μάρτης (τ. 2000)	
Ἀρ. 3. Γιὰ ἐκτυπωτικὰ κλπ., κλπ.	4995.8ο
» ταχυδρομικὰ	82ο.
» διάφορα μικροέξοδα	148.2ο
Ἀπρίλης (τ. 2000)	
Ἀρ. 4. Γιὰ ἐκτυπωτικὰ κλπ., κλπ.	514ο
» ταχυδρομικὰ	862.
» μιὰ σελίδα ἐκτὸς κειμ.	48ο.
» διάφορα μικροέξοδα	222.
Μάης (τ. 225ο)	
Ἀρ. 5. Γιὰ ἐκτυπωτικὰ κλπ., κλπ.	535ο.
» ταχυδρομ. καὶ μικροέξοδα	1324.2ο
Καταβολὴ ἔναντι δανείου (2000)	1000.
Ἰούνιος (τ. 225ο)	
Ἀρ. 6. (1) Γιὰ ἐκτυπωτικὰ κλπ., κλπ.	542ο.
» ταχυδρομ. καὶ μικροέξοδα	1143.
» ἐκτυπ. ἀνατύπ. 1 φ. ἔναντι	15ο0.
Ἰούλιος (τ. 2500)	
Ἀρ. 7. Γιὰ ἐκτυπωτικὰ κλπ., κλπ.	564ο.
» ταχυδρομικὰ	88ο.2ο
» ἐξόφληση ἀνατύπωσης 1ου φ.	18ο0.
« μικροέξοδα (κλισὲ κλπ.)	18ο.4ο
Αὔγουστος (τ. 2500)	
Ἀρ. 8. Γιὰ ἐκτυπωτικὰ κλπ., κλπ.	5653.
» ταχυδρομικὰ	844.
» μικροέξοδα (κλισὲ κλπ.)	41ο.
Σεπτέμβρης (τ. 275ο)	
Ἀρ. 9. Γιὰ ἐκτυπωτικὰ κλπ., κλπ.	6115,
» ταχυδρομικὰ	92ο.
» μικροέξοδα (κλισὲ κλπ.)	34ο.
Ὀχτώβρης (τ. 275ο)	
Ἀρ. 10. Γιὰ ἐκτυπωτικὰ κλπ., κλπ.	6ο5ο.
» ταχυδρομικὰ	98ο.
» μικροέξοδα (κλισὲ κλπ.)	62ο,
Νοέμβρης (τ. 285ο)	
Ἀρ. 11. Γιὰ ἐκτυπωτικὰ κλπ., κλπ.	668ο.
» ταχυδρομ. καὶ μικροέξοδα	1674.9ο
» Ἀποζημίωση ἀποχ. συνεταίρ.	45ο0.
Δεκέβρης (τ. 275ο)	
Ἀρ. 12. Γιὰ ἐκτυπ., ταχ. κλπ., κλπ.	813ο2.
» ἐξόφλησ. παλ. χρέους μὲ τόκ.	1422.
31 Δεκ. Γενικὰ ἔξοδα	Δρ. 91993.8ο
Προβλεπόμενα Ἔξοδα:	
Γιὰ ἐκτύπωση Περιεχομένων Α' τόμου	64ο.
» ἀνατύπωση 2ου φυλλαδίου 1928	38ο0.
» βιβλιοδέτ. 1ο0 τόμ. "Ν.Ε.," »	35ο0.
	Δρ. 794ο.

Γεν. Ἔσοδ: Δρ. 94576.6ο Γεν. Ἔξοδα δρ. 91993.8ο
Προβλ. » » 2324ο Προβλ. » » 794ο.
Δρ. 117816.6ο Δρ. 99933.8ο
Προβλ. Περίσσευμα Δρ. 17882.8ο

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

(Βιβλιοκριτικὸ σημείωμα γράφεται ὅταν μᾶς σταλθοῦνε δυὸ ἀντίτυπα. Τὸ ἕνα μένει στὴ Βιβλιοθήκη τοῦ περιοδικοῦ καὶ τ' ἄλλο δίνεται στὸν κριτικό.)

Τὰ βιβλία ποὺ συνοδεύονται μὲ ἀστερίσκο (*) θὰ κριθοῦν στὸ ἐρχόμενο.

Κοινωνιολογικά :

Κὰρλ Μάρξ : «Τὸ Κεφάλαον». Βιβλίο Δεύτερο. (Τόμος VI, Ἡ λειτουργία τῆς κυκλοφορίας τοῦ κεφαλαίου. Μὲ πρόλογο τοῦ Φ. Ἔνγκελς. Μετάφρ. Ἐπιτροπῆς Ἐπιστημόνων. Ἔκδ. «Ἀκαδημαϊκοῦ»)1929.

Λογοτεχνικά :

* **Κωστῆ Παλαμᾶ** : «Πεζοὶ Δρόμοι» Τόμοι Α'—Β' (Περιεχ. Α' τ. : Φιλικὰ Γράμματα. Σημ. στὸ περιθώριο μὲ προλεγόμενα.—Β' τ. : Τρεῖς Ἑλληνολάτρες. Ἔκδ. Ζηκάκη). 1929. Δρ 35 καὶ 30.

Ἀλεξ. Παπαδοπούλου : «Διηγήματα» (Ζηκάκης) 1929. Δρ. 30.

* **Φώτου Γιοφύλλη** : «Ἡ τελευταία ὥρα τοῦ σονέτου». Ζηκάκης). 1928 Δρ. 10.

Δημ. Οἰκονομίδη : «Στὸν ἀπέραντο κόσμο» (ποιήματα). Ἀθήνα 1928. Δρ. 15.

* **Κώστα Ρωμάντζα** (Καλαντζῆ) : «Πένθιμη Συνοδεία» κι' ἄλλα διηγήματα. Ἀθήνα 1928.

* **Π. Α. Χρονοπούλου** : «Ξύπνια Ὄνειρα» (ποιήματα) (Ἔκδ. Ι. Δ. Κολλάρου). 1929.

Εὐστρ. Εὐστρατιάδου : «Τὸ Ρημάδι» διηγήματα ἑλλ. ζωῆς. (Ζηκάκης) 1929. Δρ. 20.

Ν. Πετιμεζᾶ (Λαύρα) : «Σιγαλὲς Φωνὲς» (ποιήματα). (Ἔκδ. Α. Ι. Ράλλη) Δρ. 15.

Γ. Κ. Σταμπολῆ : «Ἡδονικὰ Σονέττα». (Ἔκδ. Ράλλη) 1928. Δρ. 15.

Σπ. Μ. Καμηλλέρη : «Πρὸς τὸ φῶς» (ποιήματα β' ἔκδ. Ράλλη).

* **Κωστῆ Βελμύρα** : «Λίγα Τραγούδια» (Ἔκδ. Ράλλη) 1929. Δρ. 25.

Δ. Τολστόϊ : «Πόλεμος καὶ Εἰρήνη» Α' τόμος. (Μετάφρ. Κ. Δεντρινοῦ—Πρόλογος Π. Πικροῦ. Ἔκδ. Γκοβόστη) 1929. Δρ. 35

Σέλμας Λάγκερλεφ : «Τὰ Χριστουγενιάτικα Τριαντάφυλλα» κι' ἄλλα διηγήματα (Μετάφρ. Ι. Ε. Χρυσάφη.—Ζηκάκης) 1929. Δρ. 15.

Ραμπιντρανὰθ Ταγκὸρ : «Τὸ μισόγεμο φεγγάρι» (πεζὰ τραγούδια. Μετ. Ἔ. Λαγοπούλου Ἀποστολίδου. Ἔκδ. «Στοχαστῆ») 1928.

Ἠλ. Βενέζη : «Ὁ Μανώλης Λέκας» κι' ἄλλα διηγήματα. Ἀθήνα 1928. Δρ. 30.

Ἐντυπώσεις-Ταξίδια :

* **Φ. Κόντογλου** «Ταξείδια» (σὲ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδας καὶ τῆς Ἀνατολῆς). (Ἔκδ. Γανιάρη)1920.

Παιδαγωγικά :

* **Μ. Παπαμαύρου** : Ι. Η. Pestalozzi. Ἡ ζωὴ καὶ ἡ δράση του. (Τομ. Α'. Ἔκδ. Ράλλη). 1929. Δρ. 100.

Γλωσσολογικά :

Α. Δ. Παπαδήμα : Ἡ δημοτικὴ γλῶσσα καὶ ἡ αἰσθητική της (Ἔκδ. Περιοδ. «Καινούργια Ζωὴ») 1928. Δρ. 10.

Ἐγκυκλοπαιδικά - Ἐπιστημονικά :

Ἀριστ. Τσαγαλοῦ : «Ἀπὸ τὰ μυστικὰ τῆς ὑγείας καὶ τῆς νεότητος». Τόμ. Α'. (Ἐκδοτ. οἶκος «Ἀγών». Παρίσι) 1929. Δρ. 20

Σχολικὰ-Παιδικά :

Γαλ. Καζαντζάκη «Ἡ Ἑλενίτσα στὴν ἐξοχή» (Ζηκάκης) 1929.

Τῆς ἴδιας : «Οἱ διακοπὲς τοῦ Κωστάκη» (Ζηκάκης) 1929.

Τῆς ἴδιας : «Παιδικὸ Θέατρο» (Ζηκ.) 1929 Δρ. 15.

Ἀγλ. Μεταλλινοῦ : «Λεκτικὲς Ἀσκήσεις» γιὰ παιδιά. Διασκευὴ ἀπ' τὸ γαλλικὸ (Ἔκδ. Ράλλη)1929.

Η ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ ΜΑΣ

Γ. Κατ. Ἐνταῦθα. Δὲν ἔχουμε καμμιὰ δυσκολία νὰ σᾶς ποῦμε ὅτι ὁ Ἀλέξης Νέβας εἶναι ὁ Τάσος Δόντης. Ὅσο γιὰ τὴν ἐπιστολὴ καὶ τὶς ἀποκαλύψεις σας δὲ θὰ δημοσιευτοῦν γιατὶ ἤδη δηλώσαμε ὅτι δὲ θ' ἀσχοληθοῦμε πιὰ **ὁπωσδήποτε** μὲ τὰ ὑποκείμενα αὐτά. Ἀκριβῶς γιατὶ ὅπως τὸ λέτε αὐτοεξεκπάζονται. Περιττὸ λοιπὸν κάθε σχόλιο.—**Χ. Λ.** Πειραιᾶ. «Τὸ Γκρέμμισμα» ἔχει πολλὲς ἀρετὲς ἀλλὰ καὶ πολλὰ μειονεχτήματα. Ὁ στίχος σας πλαδαρὸς καὶ ἀδούλευτος.—**Μιμ. Τζαν.** Καλαμάτα. Αὐτὸ ποὺ μᾶς στείλατε δὲν ἔχει καμμιὰ σχέση μὲ τὴν Τέχνη. Τὸ ἐνδιαφέρο σας ὅμως γιατὶ δὲν τὸ ἐκδηλώνετε πιὸ ἔμπραχτα ;—**Ν. Ἀρμ.** Ἐνταῦθα. Δὲν μᾶς φαίνεται τὸ θέμα ἄξιο γιὰ ν' ἀπασχολήσει μιὰ σελίδα τοῦ περιοδικοῦ μας. Ἔχει ὅμως τὸ προσὸν ποὺ εἶναι καλὰ γραμμένο.—**Κ. Μυρτιάν** Ἐνταῦθα. Ἡ κριτικὴ τῶν βιβλίων γράφεται πάντα ἀπὸ τὴ σύνταξη. Ὅπως βλέπετε γράφουμε σχετικά.—**Στρατ. Παπαθ.** Ἠρισσὸ (Χαλκ.). Εὐχαριστοῦμε. Μόνο οἱ Νικ. Τσαντ. καὶ Σπ. Εὐθ. εἰδοποιήθησαν σχετικὰ καὶ δὲν ἀπάντησαν. Γράψτε τους σεῖς ἂν θέλετε.—**Ε.** Ἐνταῦθα. Ἀκριβῶς ἔχετε δίκιο. Οὔτε κὰν Τέχνη δὲν εἶναι... Καὶ τὶς σελίδες τοῦ περιοδικοῦ μας ἀπασχολοῦμε μόνο μὲ ὅ,τι ἔχει σχέση μὲ τὴν τέχνη. Ἂν γράφονταν μὲ ἄλλο στὺλ καὶ μὲ ἄλλο τρόπο ἴσως νὰ πετύχαιναν.—**Βασ. Κωνστ.** Θεσσαλονίκη. Εὐχαριστοῦμε θερμά. Τὶς ὑποδείξεις σας τὶς λάβαμε ὑπ' ὄψη. Σ' ὅλες τὶς ὑποδείξεις τῶν ἀναγνωστῶν μας θ' ἀπαντοῦμε ἰδιαίτερα, δηλαδὴ σὲ εἰδικὴ στήλη. Ἐλ. Cam. Θεσσαλ. Τὸ σονέτο πολὺ ἀτελὲς καὶ φράση ἀδούλευτη.—**Χριστ. Παδάρ.** Ἔδεσσα. Τὸ μόν οποὺ ἔχουμε νὰ σᾶς συστήσουμε εἶναι νὰ διαβάσετε λίγα λογοτεχν. ἔργα γιὰ νὰ μορφωθεῖτε στὴ γλῶσσα, στὸ ὕφος καὶ στὴ λογοτεχνικὴ διατύπωση τῶν συναισθημάτων σας. Στὸ μεταξὺ ὅμως δουλέψτε πραχτικότερα γιὰ τὴ «Ν. Ἐπιθ.» γράφοντάς της μερικοὺς συνδρομητές.—**Α. Παπ.** Πόλη. Ἡ συνδρομή μας εἶναι 6 σελλ. Γράψτε μας ἂν θέλετε νὰ σᾶς στείλουμε προηγούμενα φύλλα τῆς «Ν.Ε.» μὲ τὰ ὑπολειπόμενα. Εὐχαριστοῦμε γιὰ τὶς ἐνέργειες ποὺ ὑπόσχεστε νὰ καταβάλετε.—**Εὐστ. Κόκ.** Ἀγρίνι. Φαίνεται θὰ λησμονήσατε νὰ ἐγκλείσετε τὸ ἀνάλογο ποσὸ γιατὶ δὲν πήραμε τίποτε. Ἡ ἀξία τῶν φυλλαδίων τῆς περασμένης χρονιᾶς εἶναι Δρ. 6.—**Μαν. Λεβῆ** Ἀλεξάντρεια. Παρατραβᾶτε πολὺ τὸ θέμα χωρὶς καμμιὰ ἀνάγκη. Ἕνας καλὸς τεχνίτης θὰ τὸ συντόμευε στὸ ἐλάχιστο. Βέβαια ἡ ζωὴ τοῦ μικροαστοῦ εἶναι γιομάτη ἀπὸ τέτοια δράματα κι' ἀπὸ τέτοιες ἀμφιταλαντεύσεις, ἀλλὰ 15-20 σελίδες γιὰ μιὰ νοερὴ ἐπισκόπηση τῶν ἐπαγγελμάτων ποὺ θἄκανε, πάει πολύ... Τὸ «Λατομεῖο» πολὺ ἀτελές. Ὁ «Πόθος» θὰ δημοσιευτεῖ ἀργότερα, μὲ τὴ σειρά, γιατὶ μᾶς ἔχει κατακλύσει ἡ συνεργασία. Ἀπὸ σᾶς περιμένουμε καὶ πραχτικώτερη δράση γιὰ τὴ διάδοση τοῦ περιοδικοῦ μας. Τὶ γίνεται ὁ φίλος Παπαντρέου ;—**Χ. Ψ.** Ἐνταῦθα. Θὰ τὸ διαβάσουμε καὶ θὰ σᾶς ἀπαντήσοτμε.—**Θαν. Ἀτλ.**, «Κῦβ.», **Φ. Χατζ.** θὰ σᾶς ἀπαντήσουμε στὸ ἐρχόμενο, ἀφοῦ διαβαστοῦν ἀπ' ὅλα τὰ μέλη τῆς Κριτ. Ἐπιτροπῆς μας.

Στὰ γράμματα ποὺ πήραμε μετὰ τὶς 15 τοῦ μῆνα, θ' ἀπαντήσουμε στὸ ἐρχόμενο.